

Biblioteka SLUŽBE BOŽJE

BAZILIJE VELIKI

Knjiga — 7

# DUH SVETI

PREVEO, NAPISAO UVOD I BILJEŠKE

MARIJAN MANDAC

Urednik: Šimun Šipi

SLUŽBA BOŽJA

Makarska

Naslovnu stranu izradio:

Ante Branko Periša

1978.

Naslov izvornika: *Tou en hagiois patros hemon Basileiou Arkhiēpiskopou Kaisareias Kappadokias Perl tou hagiou Pneumatos pros ton en hagiois Amphil khion episkopon Ikoniou.* Tekst se nalazi u B. PRUCHE, *Basile de Cesaree. Sur le Saint-Esprit, Sources Chretiennes*, 17 bis, Pariš, 250—531.

#### PREDGOVOR

*Zacijelo nije posebice potrebno opravdavati ovaj naš posao. Bazilije i njegovo djelo odve su slavni da bismo morali dugo tuma iti zašto smo preveli knjigu »Duh Sveti«. Ako ipak treba nazna iti razloge ovome radu, upozoravamo na dvije injenice. Mlade krš ansko pokoljenje sve to manje pozna jezik kojim je pisao Bazilije. Prijevod je jedina mogu nost da taj naraštaj do e u dodir s misiju drevnog teologa. Drugi Vatikan-ski sabor preporu a krš anima marljivo itanje ranih krš an-skih pisaca. Malo se gdje nade tako so na i zdrava duhovna hrana kao u tih prvih Crkvenih autora, neposrednih syjedoka Predaje i vrsnih tuma a pisane Božje rije i. Sam je Sabor u tome najbolji primjer. Za svoje je dokumente nauk crpio veli-kim dijelom iz nepresušnih Ota kih vrela.*

*Ti nas razlozi potakoše na tegobni prevodila ki rad. Htjedosmo današnjim vjernicima omogu iti pristup Bazilijevu teološkom nauku. Znamo da je gotovo nemogu e prevesti tu e djelo. Isto tako nam je poznat ideal prevo enja: tu i spis do te mjere dobro prevesti da postane izvornom knjigom u narodu za koji je preveden. Iako smo bili svjesni teško a i zahtjeva što stoje pred prevodiocem, usudili smo se prevesti Bazilijevu raspravu. Nadamo se da e prijevod poslužiti svrsi. U njemu e još jednom odfeknuti Bazilijev glas. Vjerujemo da u našoj Crkvi ima ljudi koji još uvijek žele uti taj glas.*

*Ugodno mi je što mogu javno zahvaliti trojici prijatelja koji su mi pomogli u ovom radu. Tu mislim na prof. O. J« Bubalo i O. P. Dr. Žmire koji su pomno ispravljali nedostatke*

*Izdaje:* »Služba Božja«, Makarska, Žrtava fašizma 1

*S dovolom* Nadbiskupskog ordinarijata — Split, br. 2878/77, od 19. XII. 1977.

*Odgovara:* Šimun Šipi , Makarska, Žrtava fašizma 1

*Tisak:* Štamparsko poduze e »Franjo Kluz« — Omiš

*u prijevodu. O. J. Dr. Fu ak mnogo je pridonio da uvodne stranice budu ugla enije, Svoj trojici od srca zahvaljujem. Dužan sam se zahvaliti i upravi svoje redovni ke zajednice. Omogu ıla mi je da se nesmetano bavim teološkim radom. Sa zahvalnoš u spominjem i bibliotekare u Sankt Georgen nedaleko Frankfurta. Svesrdno su mi izlazili u susret, dok sam za ljetnih mjeseci radio u tišini njihove bogate biblioteke. Još bih morao mnoge napomenuti. Imena, bi bilo mnogo. Zato ih zasebice ne spominjem. Prijatelji znaju koliko sam im zahvalan.*

*Siguran sam da e itatelj znati što je u ovoj knjizi važno, što sporednije. Nek nadasve ita Bazilijev tekst. Ostalo samo pomaže boljem i korisnijem razumijevanju Bazilijeve poruke.*

*U Zagrebu, 8. prosinca, 1977.*

*M. Mandac*

U V O D

## PRVO POGLAVLJE

### BAZILIJEVO DOBA

Glavni je cilj ovoga uvoda da itatelju predstavimo prevedeno Bazilijevo djelo i nauk koji se u njemu nalazi. No mi se prevode i uvjersmo da je Bazilijev spis ve im dijelom nerazumljiv današnjem itaocu, ako ga ne osvjetlimo prilikama u kojima je nastao. Bazilijev spis *Duh Sveti* kao cjelina i u svim dijelovima posve je uronjen u vrijeme kad je pisan. Nema tako re i re enice koja ne bi bila vezana uz neposrednu sredinu u kojoj je nastala\*. To nas je ponukalo da prikažemo razdoblje u kome je pisac *Duha Svetoga* živio, djelovao i sastavio svoju knjigu.

#### 1. CRKVENO-POLITI KI OKVIR BAZILIJEVA ŽIVOTA

Prije nego podrobnije iznesemo tijek Bazilijeva života i rada, vrijedno je ukratko ista i u kakvim je vremenima živio. U stolje u kojem Bazilije pripada, odluan je datum u crkvenom životu Sabor, održan u Niceji 19. lipnja 325. Tad je Crkva javno osudila zabludu aleksandrijskog sve enika Arija koji je neto no propovijedao o Isusovu bogosinovstvu. Nasuprot Arija koji je držao da Isus Krist nije u Božjem otajstvu jedne te iste biti kao Otac, ve da ga je Bog u vremenu stvorio, taj je veliki i glasoviti Sabor na temelju Svetog pisma i Predaje proglasio da je Isus istobitan s Ocem. Moglo se povjerovati da je Nicejskim saborom rasprava o Kristovu božanskom bitku dovršena. Trebaše, na žalost, još-nekoliko desetlje a da ta osnovna i temeljna zasada vjere postane odista živo i životno uvjerenje krš anskih zajednica.

Razdoblje što seže od smrti Konstantina Velikog (g. 337) koji je sazvao prvi op i Sabor i uvelike pridonio da na njemu

\* II. DORRIES (*De Spiritu*, 177—178) isti e to svojstvo Bazilijeva djela. — Na kraju spisa u **Bibliografiji** donosimo cjelovite naslove knjiga i lanaka što ih upotrebljavamo u ovome radu.

pobijedi pravovjerje, pa do Teodozijeve stupanja na vlast g. 379. nosi pe at trajnog i žestokog osporavanja vjere, proglašene u Niceji. Vrijeme je to velikih crkveno-politi kih nemira i dubokih dogmatskih kriza. Arijevi u enici preoteše maha i zavladaše gotovo svim Crkvama Isto nog krš anstva za vladanja cara Valenta (364—378) kad djeluje biskup Bazilije. Valent, podrijetlom iz Ilirika, neuk, bijaše osvjesto eni arijevac. Krstio ga je Eudocije<sup>1</sup>, carigradski biskup, vo a arijevske sljedbe. Valent htjede arijevsstvo u initi službenom crkvenom vjerom. Stoga je protjerao u progonstvo ondašnje velike biskupe jer se usprotiviše njegovu naumu. Prognani ku sudbinu doživješe, izme u ostalih, Melecije Antiohijski<sup>2</sup>, iril Jeruzalemski<sup>3</sup>, Grgur Nisenski<sup>4</sup> i Amfilohije<sup>5</sup>. Arijevstvo vladaše posvuda. Ostala je samo ša ica ljudi vjernih Nicejskom vjerovanju<sup>7</sup>. Bazilije ima pred o ima takvo stanje u Crkvi kad s tugom piše: »Crkve zaista zastire crna i tužna tamna no jer su lu i svijeta što ih Bog postavi da rasvjetljaju duše naroda poslana u progonstvo.«

Me u rijetkima koji. se •odupriješe .Valentu nalazio se i Bazilije. Car je ak preko zapovjednika Modesta. na-sve na ine nastojao da i Bazilija uvu e-u; arijevsstvo, Modest je sve .u inio da Bazilija navede da prihvati arijevsku vjeroispovijed. Kad je Bazilije odbio sva nagovaranja, Modest mu je zaprijetio progonstvom. Bazilije ni tad nije popustio. Pred takvom nepokolebivoš u Modest je ustuknuo i izjavio da još nikad nije naišao na ovjeka koji bi kao Bazilije tako neustrašivo i odlučno otklanjao carske naredbe. Glasovit je odgovor što ga tom zgodom Bazilije uputi Modestu. Re e mu da se udi takvu govoru jer još nikad nije sreo ni govorio s pravim biskupom.

<sup>1</sup> Pudoclje (g. 300—370) naslije uje na carigradskoj biskupskoj stolici g. . 360 Mace onija. Bio je s po etka anomejac, ali prelazi homoijusijcima i ostaje do smrti njihovim vo om. Valenta je krstio g. 366—367.

<sup>2</sup> Melecije se u Crkvi slavi kao bla.enik. Umro je kao predsjednik Carigradskog sabora u svibnju 381. Jedan je od trojice antiohijskih biskupa za vrijeme antiohijskog raskola.

<sup>3</sup> Rije je o piscu glasovitih Kateheza. iril je umro g. 386. .

<sup>4</sup> Grgur je Bazilijev brat. Živio je od g. 335—394. Nazvan je nisenski ili niski po gradi u Nvssa.

<sup>5</sup> Amfilohije bijaše veliki Bazilijev prijatelj. Na njegov je poticaj Bazilije napisao svoj spis. Bio je veoma naobražen. U io je kod slavnog Libanija u Antiohiji. Nakon odvjetništva postaje monah i potom biskup u cilicijskom Ikoniju. Amfilohije je ne ak Grgura Nazianskog. Umro je g. 394. Bazilije hvali svog prijatelja u Buhu Svetom: I, 1; I, 3; XXX, 79. O Amfilohiju je napisao vrijedno djelo K. HÖLL. Usp. tako er I. O. de URBINA, Nicee, 188—189; A. ANGELI, Basilio, 93—100; B. PRUCHE, Basile, 50.

<sup>7</sup> Nicejsko je vjerovanje jedno od najslavnijih me u definicijama vjere. Osnov je budu ih obrazaca vjere koji su nastali na saborima u Carigradu i Kalcedonu. Preuzeto u • nicejsko-carigradsko vjerovanje i danas je sastavni dio • euharistijskos bogoslužja. Kroz svu je crkvenu povijest smatrano za mjerilo pravovjerja,

s Duh Sveti, XXX, 79.

Bazilije odoli i Valentovu osobnom nagovaranju. Štaviše, sam je car prisustvovao bogoslužju koje je predvodio Bazilije. Tako jedino kapado ka crkvena pokrajina, zahvaljuju i Bazi liju, o uva netaknutom Nicejsku vjeru. Crkveno-politi ke se prilike izmijenije tek kad Valent poginu kod Adrianopolisa g. 378. Gracijan, njegov nasljednik, iznova uspostavlja vjersku slobodu. Valentovom smr u nestaje i arijevsstvo, kona no i potpuno nadvladano na Carigradskom saboru g. 381.

Bazilije živi u tom teškom vremenu<sup>1</sup>. Podnio je svu muku arijevskih napada i najviše pridonio da se razbije »arijevski raskol«, ta »stranka koja je neprijateljska Božjoj Crkvi«

## 2. BAZILIJEV ŽIVOT I DJELOVANJE

### Bazilijeva porodica

Bazilijeva obitelj po ocu potje e s Ponta<sup>1</sup>. Majka mu je prava kapado anka<sup>2</sup>. O Bazilijevoj o evoj obitelji znamo više nego maj inoj. Djed mu i baka Makrina bijahu bogati. Posjedovali su velika imanja i pripadali visokom i utjecajnom građanskom sloju. Možda je Bazilijev djed obnašao visoke državne službe jer postoji mogu nost da je pripadao senatorskom rodu<sup>3</sup>. Svakako je sigurno da su Makrina i njezin muž bili revni i osvjesto eni krš ani. To su pokazali i djelom. U vrijeme Dioklecijanova progonstva radije dopustiše da im. se oduzmu posjedi nego da se odreknu vjere. Da bi ostali privrženi Evan elju, žive sedam godina teškim životom u pontskim šumama. Tek se nakon progonstva, oko g. 313, vra aju na svoja dobra.

Bazilijev otac, tako er Bazilije, bio je u en ovjek i gorljiv krš anin. Kao poznati govornik i odvjetnik te velik ljubitelj lijepe rije i, predavaše govorništvo u Neocezareji<sup>4</sup> i Cezareji Kapado koj<sup>5</sup>. Bazilijeva se majka zvala Emilija. Otac joj je vjerojatno bio krš anski mu enik. Poznat nam je i Bazilijev stric Grgur, biskup u nekom kapado kom gradu.

<sup>1</sup> O crkveno-politi kim prilikama u Bazilijevo vrijeme može se podrobnije itati u J. DANIFILOU, Le IVeme steele, 1—3. 49; B. PRUCHE, Basile, 68—69; P. ALLARD, Basile, 441-455; Y. COURTONNE, Temoin, 111—112.

<sup>2</sup> Puh Sveti, XXX, 79.

<sup>3</sup> Pont je predio uz južnu obalu Crnoga Mora.

<sup>4</sup> Kapadocija je isto ni dio Male Azije. Zaprema prostor izme u Armenije, Cilicije, Likaonije i Ponta.

<sup>5</sup> Naga a se da bi Bazilijeva obitelj oiaa senalorska ali je ro malo vjerojatno. O tome vidi S. GJET, Basile, 429—444; J. BERNARDE Predication, 17; J. DANIFILOU, gffse, 148.

<sup>6</sup> Voecezarca, maloazijski grad, danas << ~ / >> IeNiiksnr.

<sup>7</sup> V davnini se Ce/aiCM zvala Dazaka Dana\* od nic postoje vmo ruševine KskHfhr jugozapadno od mrskog izrada Tvakerj

Bazilijevi su roditelji imali desetero djece, pet sinova i pet kćeri. Me u djetom, osim Bazilija, poznajemo: Grgura, glasovitog biskupa u Nisi, Petra, sebatskog biskupa, Makrinu, djevicu i starješicu u samostanu Anizi na obalama Irisa te monaha Nekracija. Takva bijaše obitelj u kojoj je niknuo Bazilije.

### Mladost i godine u enja

To nu godinu Bazilijeva rođenja ne znamo. Oklijeva se izme u g. 329. i 331. Rodište mu je Cezareja Kapadoka. Kako je tu i biskupovao, Bazilije se, osim nadimkom Veliki, esto naziva Bazilije Cezarejski. Najranije djetinjstvo i dječstvo Bazilije provodi kod bake Makrine. Ona mu bi prvom odgojiteljicom. Bazilije u svojim djelima s ponosom istie da ga je baka prva podučavala u vjeri. Kad su napali njegovo pravovjerje jer da uvodi novotarstvo<sup>13</sup>, Bazilije se pozivom na Makrinu koja ga je uputila u vjeru što ju je primila od oca i unuka Grgura „udotvorca“ brani od napadaja. I u *Duhu Svetom*<sup>14</sup> s velikim zanosom piše o tom Grguru, kapadokom apostolu.

Bazilijeva je mladost ispunjena revnim i predanim učenjem. Prvi nauk stječe u školama Neocezareje i Cezareje gdje mu poučavaše otac. Tu se upoznaje s Grgurom, kasnijim nazivskim biskupom. Već se u tim školama pokazala Bazilijeva iznimna nadarenost. Otud mu veliki ugled u nastavnika i učenika. Razumljivo je što Cezareja nije mogla biti kraj Bazilijeva učenja. Nadaren, ambiciozan, sin imućne i kulturne porodice, Bazilije moraše poći dalje da osvoji vrhunce ondašnje naobrazbe. Kratko vrijeme boravi u Carigradu gdje susreće i upoznaje glasovitog učenika i govornika Libanija<sup>15</sup>. Ali cilj Bazilijeva obrazovnog puta bijaše Atena.

Grčki glavni grad u četvrtom vijeku nije više onako znamenit na znanstvenom polju kako je to bio u stoljeće ima svojih velikih mudraca. Uza sve to, uz Aleksandriju, Antiohiju i Rim, Atena ostaje sijelo sveučenog života. Ovdje može biti visoko naobražen jedino ako je bio na učenju u Ateni. Bazilije tamo stiče izme u g. 350. i 352. i ostaje četiri do pet godina. Me u

<sup>13</sup> *Duh Sveti*, VI, 13; XXIX, 73. 75.

<sup>14</sup> Usp. A. ANGELI, 19. — Grgur udotvorac, biskup Neocezareje, Origenov učenik, veliki širitelj kršćanstva u onim krajevima, umire g. 270.

<sup>15</sup> Grguru udotvorcu pripada povlašeno mjesto u Bazilijevoj poglavlju o otacu, kim svjedočanstva u svezi s napadnutim trojstvenim slavospjevom. Vidi *Duh Sveti*, XXIX, 74.

<sup>16</sup> Smatra se da je Libanije jedna od najučenijih ličnosti ondašnjeg poganstva. Glasovit je kao nastavnik govorničtva u Antiohiji gdje je i umro g. 393. Bijaše prijatelj s carem Julijanom Odmetnikom. Usp. J. IANETQU, Le *IVème siècle*, 10.

njegovim nastavnicima poznati su kršćanin Proerezeje, ija se djela izgubiše, i poganin Himerije kome su spisi sačuvani. Bazilije pohađao je predavanja iz gramatike (grčki jezik, pjesnička pravila, povijest, govorničtvo), mudroslovlja (metafizika i dijalektika), astronomije i matematike.

Znanje što ga dobi bijaše dosta opširno, ali ponešto površno. Sva je nastava bila usmjerena na to da učenik nauči i pravilno i dobro govoriti. Bazilija je ipak iz predavanja izvukao veliku korist. Stekao je dublju svjetovnu kulturu, oplemenio duh i postao odgojen i naobražen ovdjek.

Bazilije u Ateni još jednom sreće Grgura. Postadoše prijatelji za cijeli život. U tom prijateljstvu na oboje uzajamno oslonca za tešku životnu borbu. Jedan drugog poticao na bolji i kreposniji život. Me osobno su se pomagali u svim prilikama. To prijateljstvo, rijetko kad pomućeno<sup>16</sup>, ostade na glasu kroz stoljeće. Grgur i Bazilije, iako još nekršćeni, za vrijeme atenskih studija okupljaju oko sebe veći broj studenata da bi zajednički savršeni i estitije živjeli. Bazilije u Ateni također druguje s Julijanom koji kasnije postaje car (361—363) i odmetnik od kršćanstva.

### Nakon studija

Bazilije se vraća u zavičaj oko god. 355. Neko vrijeme predaje govorničtvo u Cezareji. U radu je imao mnogo uspjeha. Sve je oduševio. To je razdoblje njegova »svjetovnog« života. Bio je ponosan na svoj boravak u Ateni. U tom periodu na nj izvrši velik utjecaj njegova sestra Makrina i Eustatije, budući vođa pneumatomahe i biskup u Sebasti.

Makrina je starješica nedavno utemeljena samostana u Anizi, nedaleko od Neocezareje. S Bazilijem se dopisivaše, dok je on još bio u Ateni. U istom se samostanu nalazi njihova majka Emilija. Vide i da je Bazilije krenuo putem svjetovne slave, Makrina nastoji da ga »obrati«. To joj polazi za rukom. Sam Bazilije priznaje da je studiraju i išao za ispraznošću. Vrijeme studija nazivaše vremenom sna. Po »obraćenju« je plakao nad vremenom što ga je izgubio u traganju za mudrosti koju je Bog proglasio ludošću<sup>17</sup>.

<sup>17</sup> Spor je me u Bazilijem i Grgurom nastao kad je Bazilije gotovo prisilio Grgura da se prihvati biskupstva u gradu u Sazim. Grgur se uporno opirao i nikada nije pošao u Sazim. Umro je g. 390. O mimolaženju Grgura i Bazilija vidi S. GIET, *Sasimes*.

<sup>18</sup> Tekstove donosi Y. COURTONNE, *Temom*, 52—54.

Bazilije uskoro napušta nastavni ku službu. G. 356. pristupa krštenju. Krstio ga je cezarejski biskup Dijanej<sup>22</sup>. Poslije krštenja dijeli-dobra siromasima i povla i se u zabit nedaleko samostana gdje mu žive majka i sestra. Tu osniva muški samostan. U njemu boravi pet godina posve enih molitvi, razmatranju i prou avanju. Vjerojatno se u to vrijeme bavi pomnijim Istraživanjem Svetog pisma. Bazilije, poput ondašnjih Otaca, Bibliju smatraše jedinim izvorom istinske spoznaje. Stoga ju je stalno itao i prou avao. Sva je njegova misao prožeta biblijskim znanjem<sup>23</sup>

Uz Bibliju Bazilije u osami izbližeg prou ava monaški život koji je tada snažnije uhvatio korijena u Crkvi, i on osobno uvelike pridonosi širenju monaškog pokreta time što osniva samostane i piše monaška pravila. Zato s pravom Bazilija smatramo ocem Isto nog monaštva<sup>24</sup>. Ono do danas živi od zasada što ih je Bazilije postavio. Bazilije odli no poznaše ondašnje monaštvo jer je godine 357. i 358. obilazio glavnije samostane u Aleksandriji, Egiptu i Palestini.

#### U crkvenim službama

Makar je Bazilije nadasve volio mir i samo u, potrebe su njegove mjesne Crkve tražile da se izravnije uklju i u njezin Život. Stoga ostavlja samostan i vra a se u Cezareju gdje ga Dianej postavlja za ita a<sup>25</sup>. Dianejev nasljednik, Euzebije, Bazilija redi g. 364. sve enikom u jeku Julijanova progolstva. Na žalost iste godine nastade spor izme u Bazilija i njegova biskupa. Kako nije htio prouzro iti raskol niti živjeti u sukobu s Euzebijem, još se jednom povla i u samo u. Nastojanjem Grgura Nazianskog nesuglasica je izme u Bazilija i Euzebija uskoro izgla ena te Bazilije punih pet godina pomaže svom biskupu u pastoralnom radu. Kroz to se vrijeme posebice bavi liturgijskom obnovom koju prihva aju i ostali Isto ni biskupi.

Godine 370. umire biskup Euzebije. Za njegova nasljednika na važnoj cezarejskoj biskupskoj stolici bijaše više kandidata. Me u njima je i Bazilije. Struja protivna Baziliju bila je veoma

<sup>22</sup> Dijanej je neobi an ovjek. Nije bio ni junak ni dvorski ankoliz. Niti je arijevac niti pravovjerni biskup. Na sinodama glasa za arijevsku stranku i Atanazija je osudio. Kad je potpisao arijevsku vjeroispovijed iz Rimina g. 360, Bazilije se od njega udaljuje. Prije smrti Dianej opoziva potpis protiv Niceje te se Bazilije vra a u zajedništvo s njime. U **Buhu Svetom**, XXIX, 71 ima lijepa Bazilijeva njec za Dianeja. O njemu vidi A. ANGELI, **Basilio**, 65.

<sup>23</sup> Bazilijevo poznavanje Biblije istražuje J. GRIBOMONT, **Pauhmsme**, 481–490. M O Bazilijevoj ulozi za monaštvo vidi J. GRIBOMONT, **Eustathe le Philosophe**, 115–124; **Renoncement**, 282–307. 450–475; B. PRUCHE, **Basile**, ^9–60; L. LEBE O. ROUSSEAU, **Basile**, 11.

<sup>24</sup> **Duh Sveti**, XXIX, 17.

jaka, Bazilije ipak postade biskupom, ali najviše zaslugom biskupa Grgura, oca Grgura Nazianskog. On je izbornicima najprije pismeno svjetovao da izaberu Bazilija, Radi velike starosti nije mogao prisustvovati izboru. Ali Bazilijev! su protivnici još uvijek bili brojniji. Tad je Grgur na nosiljci donesen u izbornu dvoranu te je njegovim glasom Bazilije postao g. 370. cezarejskim biskupom. Isti je Grgur s Euzebijem Samosatskim Bazilija posvetio za biskupa.

Bazilije umire 1. sije nja 379. Od mladosti je bio slaba i krhka zdravlja. Iznimno je mnogo radio i postio. Podnio je teške borbe za vjeru. Sve je to pridonijelo da je preminuo ve u pedesetim godinama.

Povijest Bazilija naziva Velikim. Pod tim je nazivom poznatiji nego kao Bazilije Cezarejski. I zaista je bio velika li -nost. U razdoblju od nicejskog do Carigradskog op eg sabora nema mu ravna. Bazilije je uz Atanazija Aleksandrijskog zaista veliki biskup i otac Isto nog krš anstva<sup>26</sup>

#### Li nost

U svojoj biti Bazilije je bio isposnik, monah i kontemplativac. Askeza je ozra je u kojem diše i radi. Kao isposnik vedar je i uravnotežen. Monah je koliko se može biti da ovjek ne izi e iz crkvene zajednice. Bazilije je i teolog. U to e se svatko uvjeriti tko pro ita knjigu *Duh Sveti*. Ali kako je osje ao da bratska ljubav sili na prakti an posao<sup>27</sup>, Bazilije rado prihva a službu sve enika i biskupa. Staviše, punim se zalaganjem zauze i za materijalno dobro svojih bližnjih. Kad nastade glad u onim predjelima, dijeli imanja što mu ih ostavi majka. Otvara pu ku kuhinju u koju su imali pristup ne samo krš ani, nego pogani i Židovi. God. 374. podiže gostinjac, kasnije nazvan Bazilida, koji je služio kao bolnica i skrovište sirotinje. Tako Bazilija možemo smatrati osniva em krš anskog karitasa<sup>28</sup>.

Bazilije<sup>29</sup> bijaše izvanredna li nost. Svetoš u i genijalnoš u vladao je u svojem mu nom razdoblju. Sam ili gotovo sam stajao nasuprot arijevske zablude koja zadade velikih jada Crkvi. .Rat .je..vodio:svega života. Sudbina mu.-je dodijelila

<sup>26</sup> BazilijevLi veli inu rado isti u njegovi najbolji poznavao: J. DANIFILOU, **IVemesiecie**, I; H. DERRIES, **De Spiritu**, 6.: 175–176; Y. COURETTONNE, **Temoin**, 359, itd.

<sup>27</sup> **Duh Sveti**, XVII, 41; XXX, 79.

<sup>28</sup> O Bazilijevoj karitativnom djelovanju usp. S. GIET, **Idees**, 400–423- J DANIFILLOU, **Basile**, 68-69; H. von CAMPENHAUSEN, **Padri**, 107–126; Y. COURETTONNE, **Temoin**, 371, 423

<sup>29</sup> S. ALLARD, **Basile**, 441-455; A. ANGELI, **Basilio**, 47-54; J. BERNARDI, **Predication**, 17-21; J. GRIBOMONT, **Basile**, 99-113; H. RAHNER, **Basileios**, 33-35

borbu, ali ne i pobjedu, Bazilije tek naziraše konac arijevskeg silništva. Boj što ga je bio za slobodu pravovjerja završen je pobjedom koja je Bazilijev posmrtni trijumf. Zbilo se tona Carigradskom saboru god, 381, U Bazilija ne cijenimo samo neustrašiva branitelja vjere, imao je on i književnog dara. Bio je uz to požrtvovan sve enik, uvijek na raspolaganju vjericima. Odlan je zakonodavac monaškog i crkvenog života. Dobrotvornim djelima postavlja temelje kasnijim sli nimir potvratima u Crkvi.<sup>29</sup>

### 3. STANJE U CRKVI

Bazilije kroz kratko vrijeme svog biskupovanja nastojaše ne samo iskorijeniti svaki oblik krivovjerja iz ondašnjih kršanskih zajednica, ve se trudio da uvede red i sklad me u crkvena podruja. Naro ito mu je bilo stalo da se dokraj i raskol antiohijske Crkve<sup>30</sup>. Taj je raskol najduže i najbolnije razdirao tadašnje Isto no kršanstvo. U Antiohiji su bila istovremeno tri biskupa: Melecije, izabran na carigradskoj sinodi g. 360, ali poslan u progonstvo zato što se odupirao arijevtvu; arijevac Euzoj kog je ve kao akona osudio zbog krivovjerja Aleksandar Aleksandrijski<sup>31</sup> te Paulin, vo a strogih pobornika Nicejskog sabora. Bazilija je takvo stanje tištalo. Stoga o tom više puta piše papi Damazu (366–384). Nastoji ga skloniti da pomogne riješiti nezavidni položaj antiohijske Crkve. Bazilijeva nastojanja nisu urodila velikim plodom. Raskol je prestao tek g. 415, ali zaslužuje da istaknemo kako je Cezarejski biskup vodio brigu i o zajednicama koje mu nisu izravno povjerene.

Bazilije se tako er trudio da zbliži crkveni Zapad i Istok. Vidio je da se razjedinjeni Istok ne može sam oduprijeti arijevtvu, ve mu se valja osloniti na Zapad, ako želi sa uvati pravovjerje« Potresna su pisma što ih je Bazilije pisao Damazu i ostalim Zapadnim biskupima mole i ih da priteknu u pomo Isto nimir Crkvama. Bazilije je shvatio da se prava vjere može održati samo ako se Istok udruži sa Zapadom koji je u cjelini ostao vjeran Niceji.

Zapad se, na žalost, oglušio na Bazilijeve pozive. Štaviše, sumnji ili su njegovo pravovjerje. Predbacivali su mu da je u mladosti bio prijatelj s Apolinarom<sup>32</sup> koji je u me uvremenu

<sup>29</sup> Posljednji je ulomak gotovo doslovce uzet od Y. COURTONNE, *Temoins*, 533. 310 tim Bazilijevim nastojanjima vidi Y. COURTONNE, *Temoins*, 242–282.

<sup>30</sup> Aleksandar Aleksandrijski prvi primijeduje Arijevu zabludu i osu uje hereatika g. 318.

<sup>31</sup> O Bazilijevu odnosu prema Apolinaru usp. H. de RIEDMATTEN, u *Journal of Theological Studies*, 1956, 199–210 i G. L. PRESTIGE, *St. Basil the Great and Apollinaris of Laodicea*, London, 1956.

postao heretik nije u i da Krist ima razumnu ljudsku dušu. Zapadni teolozi nisu dobrim okom gledali ni Bazilijev nauk o trim božanskim hipostazama. Na Zapadu se, kao i na Nicejskom saboru, poistovje ivala rije hipostaza i bit (*ousia*) te je Bazilijev nauk o trim hipostazama shva en kao govor o trim zasebnim bitima ili troboštvu. Vidi se da Zapad i Istok više ne govore istim jezikom. Prakti ni i pravni ki Zapad ne razumije uvijek sve tan ine teološke misli Isto nih teologa. Tako je i na tom podruju Bazilije doživio neuspjeh i razo aranje. Njegova velika misao sjedinjenja Istoka i Zapada pala je u vodu. Nije teško nazreti ogromne posljedice tog neuspjeha<sup>33</sup>. Ipak je vrijedno nazna iti tu želju jednog Isto nog oca da oba kršanska dijela budu što uže povezana.

Bazilije isto tako sve poduzimaše da ujedini pravovjerne Isto ne Crkve. U tome je uglavnom uspio. Poslije Atanazijeve smrti (g. 373) gotovo je sam bio ustukom arijevske napada. Mogao je ra unati na pomo samo nekolicine prijatelja. Stoga strpljivo po inje okupljati pravovjerne biskupe. Plod je tog sabiranja kona na osuda arijevtva na Carigradskom op em saboru. Bazilije Sabora nije doživio, ali ga je svestranim radom velikim dijelom pripremio.

### 4. TEOLOŠKI PROBLEMI OD NICEJSKOG DO CARIGRADSKOG SABORA

#### A. Razmišljanja o Bogu Sinu

Razdoblje u kojem živi Bazilije ozna eno je prije svega živim sukobima i žestokim, raspravama što ih je svojim neobi nimir naukom o Kristu izazvao Arije<sup>34</sup>. Po njemu se nazva hereza koja je u središtu teološkog razmišljanja do Carigradskog sabora. Arijevstvo je do te mjere zahvatilo duhove da je o njemu raspravljao i sitni puk. Poznata je izreka da su tada i piljarice na tržnicama raspredale o božanstvu Sina. Na Arijev se nauk osvr e i Bazilije u *Duhu Svetom*. Dobar dio tog djela još se jednom odmjerava s arijevskim tvrdnjama. Potrebno je stoga za bolje razumijevanje spisa o Duhu imati na pameti što je Arije u io.

<sup>32</sup> O Bazilijevu »ekumenskom« pokušaju vidi B. PRUCHE, *Basile*, 68–69; \ ANGELI, *Basilio*, 109–122; Y. COURTONNE, *Temoins*, 237–307; E. A. de MENDT-ETA, *Basile*, 122–166; S. GIET, *Idees*, 311–355; N. CORNEANU, *Les efforts de Basile pour Punite de l'eglise*, u *Verbum Caro*, 23 (1969), 43–67.

<sup>33</sup> Arije po inje g. 318. propovijedati o naravi Rije i u aleksandrijskoj lu koj crkvi gdje je vršio sve eni ku službu. Umro je g. 336.



Osnovna je Arijeva tvrdnja: postoji isključivo jedan Bog. Posvema je nadnaravan te sa stvorenjem ne može imati nikakva dodira. Bog nije ni rođen ni stvoren. Izvor je sve zbilje. Novi ga Zavjet naziva Bog Otac. Prvo i jedino Očevostvorenje jest njegova Rije, Isus Krist. Rije je nastala iz ničeg Očevom voljom. Prema tome, ima početak. Stoga je postojalo vrijeme, kad Rije i nije bilo. Rije nema nikakva naravnog zajedništva s Ocem. Oca ne poznaje. Ostala stvorenja Otac je proizveo posredstvom Rije i.

Stim se opet poznatim crtama Arijeve zablude podudaraju kratke tvrdnje u *Duhu Svetom* o arijevskom nauku. Po Baziliju arijevcima ne poznaju Sina; umanjuju ga ili posve zabacuju. Broje ga nakon Oca jer drže da ne dolikuje da se Sin stavi na istu razinu s Ocem. Arijevcima naglašuju da je Sin vremenski mlađi od Oca jer ih dijele vjekovi. Prvi je Sin niža od Očeve te ga se ne smije spominjati zajedno s Ocem u slavospjevu. Redosljedom Sin dolazi nakon Oca. Sredstvo je kojim je Bog stvorio ostala stvorenja<sup>18</sup>.

Taj je nauk, ništa i bit Evanjelja, izazvao buru protesta u Crkvi. Crkva ga je osudila g. 325. u Niceji. Nicejski Oci ustvrđiše protiv Arija da je Krist kao Bog ne samo »iz Očeve biti«, već s Ocem »istobitan«<sup>19</sup>. Rije »istobitan« u srce je pogodila arijevska hereza jer o Kristu veli da mu je kao Bogu bit jedna te ista s biti Boga Oca. To znači Nicejski »istobitan«.

#### Ponicejske teološke stranke

Saborskom osudom arijevska hereza nije, na žalost, uništena. Poteško je tek započelo. Upravo se ne mogu pobrojiti sinode koje su od g. 325—381 imale svrhu da na pravi izraz kojim bi se izrazio položaj Sina u božanskom otajstvu. Svaki dan se, tako reći, stvarao novi obrazac vjere. U toj složenoj epohi, do pojave pneumatološkog problema, dade se razlučiti nekoliko teoloških smjerova koje valja imati pred očima jer u njihovu je ozračju nastajao i Bazilijev spis o Duhu.

Jedan je dio Istočnih biskupa bez otezanja pristao uz Nicejski »istobitan«. Vođa je te stranke bio Atanazije Veliki (295—373). Uz »istobitan« pristao je također kršćanski Zapad. Bazilije nije iz početka pripadao toj struji. Vidjesmo da ga je

<sup>18</sup> Na ovim mjestima Bazilije donosi Arijev nauk: III, 5. 9; VI, 13—15; XI, 27; XVII, 43; XXV, 59; XXX, 77.

<sup>19</sup> To je glasoviti **homoousios**. Sasatvljen je od **homos**, »isti« i **ousia**, »bit«, »narav«. Otud »istobitan«.

krstio arijevske nastrojene Dianeje. Bazilija je nicejskom vjerovanju doveo Apolar, kasniji za etnik apolarizam. Valja zahvaliti Atanaziju i Baziliju da se i na Istoku o uvao i konačno bez primisli bio prihvaćen sveanoproglasheni »istobitan«. Tu teološku skupinu, brojem neznatnu, nazivamo *homousijci* ili *nicejci* jer su njihovi članovi stajali uz nicejski Sabor i »istobitan« (*homoioussios*).

Homousijcima su po nauku veoma blizu *homoioussijci*. Razlikuju se samo jednim slovom. Već inače Istočni biskupi pripadaju toj stranci. Vjerojatno je i Bazilije u mladosti danima nagnjao tim krugovima. Izraz *homoioussios* (slično nobitan), susreće se prvi put na sinodi u Strmiju (Srijemska Mitrovica) g. 357. Javno je potvrđen na ancirskoj sinodi godinu dana kasnije. Kako su i cara pridobili za taj izraz, homoioussijstvo postade službena dvorska vjera. Homoioussijci su odbacivali »istobitan« jer su se bojali da se njime dovoljno ne ističe osobna razlika i osobnost Oca i Sina. Bojazan je vjerojatno potekla otud što se u Nicejskoj osudi riječi *bit* (*ousia*) i *hipostaza* shvaćene kao istozna nicejski Sabor je, naime, osudio one koji u e da Sin dolazi iz neke druge hipostaze ili biti, a ne Očeve. Prema tome, tvrdnja da je Sin »istobitan« Ocu, ako »istobitan« nije dobro shvaćen, mogla je ponešto zasjeniti osobnost prve i druge božanske Osobe. Govor o istobitnosti mogao se uzeti za riječ o istohipostatičnosti. Budući da izričito *homoioussios* ili »slično biti« bolje naglašava osobnu razliku Oca i Sina, nije udno što su je rado prihvatili Istočni biskupi. Među pristasa riječi *homoioussios* napominjemo Melecija Antiohijskog i Cirila Jeruzalemskog. Atanazije i Hilarije priznaše da su homoioussijci u srži pravovjerni. U isto su da je narav Sina posve »slična« Očevj biti. Kristu su priznavali božanstvo i vječno opstanak<sup>20</sup>.

Službeni oblik arijevtva u to vrijeme predstavljaju *homejci*. Oni su odbacili »istobitan« i »slično bitan«. O Sinu su govorili da je Ocu samo »sličan«. Glavni im je predstavnik Akacije palestinski. Homejci su svoju vjeru izrazili na sinodi u Carigradu, god. 360. Izjavili su da vjeruju da je Sin »sličan Ocu koji ga je rodio«. Stranka nije bila jedinstvena. U njoj je bilo ljudi različita osvjedočenja.

<sup>20</sup> Od **homoioussios**. **Homoioussios** znači »sličan«, a **ousia** »bit«. Dakle: slično bitan, slično biti, slično biti.

<sup>21</sup> O **homoioussijcima** vidi J. GRIBOMONT, *fioterisme*, 26—27; G. BARDY, **Macedonius**, 147; A. M. RITTER, **Konstantinooel**, 68—85; P. Th. CAMELOT, **Homeoussios**, 831—832.

<sup>22</sup> Od **homoioussios**, »sličan«.

<sup>23</sup> O homejcima pobliže u P. Th. CAMELOT, *Hmeens*, 828—829; Y. COURTON-NE, **Temoin**, 105. 159—160; J. GRIBOMONT, *soterisme*, 26—27. Za ponicejsku teologiju vidi T. ŠAGI-BUNI, *Izazov starih*, 167—174.

Najkra i i najdosljedniji arijevcu bili su *anomejci*<sup>45</sup>. Nisu bili brojni, ali su svojim stavom pokrenuli žu ijive rasprave. Glavni su im predstavnici Aecije Antiohijski koga Bazilije spominje u *Duhu Svetom*<sup>46</sup> i Eunomije Cizi ki<sup>47</sup>. Ta dvojica dadoše Arijevu nauku strogo filozofsko ruho. Uglavnom su se nadahnjivali Aristotelovom logikom i neoplatonskim mislima. Teologija im je sustavna i dosta nerazumljiva<sup>48</sup>. Ne upuštaju i se potanje u anomejsko u enje, iznosimo samo što o tom na osmo u Bazilijevu djelu. Iz spisa *Duh Sveti* vidi se da su anomejci tvrdili da je Sin skroz razli it po naravi od Oca. Sin je, po njima, posve nesli an Ocu. Svoju su misao zasnivali na tom što Otac i Sin imaju razli ite nazive. Imena, drže anomejci, izražavaju naravi. Za anomejce Sin je tek sluga kojim se Otac služi u provo enju svojih djela. Sin je samo oru e u Božjim rukama<sup>49</sup>.

\* \*

ini nam se da Bazilije ima pred o ima sve te arijevske ogranke kad u *Duhu Svetom* napominje protivnike koji i Bogu »suprostavljaju naravi«<sup>50</sup>. Ti ljudi, po njegovu mišljenju<sup>51</sup>, kršanstvo ponovno vra aju u poganstvo jer Krista smatraju samo višim ovjekom ili možda polubogom. Dok Bazilije piše djelo *Duh Sveti*, još uvijek je u žiži teoloških razmišljanja Kristovo božanstvo. Stoga je razumljivo što je prva poglavlja svoga djela posvetio tim pitanjima<sup>52</sup>. Pri tom se je digao nad tehni ko raspravljanje i nadilazio strana ke kralatice, ali je zato Biblijom, Predajom i filozofskim dokazom pokazivao koje mjesto pripada Kristu u Božjem otajstvu. ak je izostavljao i Nicejski »istobitan«. Služio se je rije ju »isto astan« i nadao se

<sup>45</sup> Po *anomoios*, »nesli an«.

<sup>46</sup> Aecije umire g. 370. Od njegovih djela imamo jedan ulomak, u *Duhu Svetom*, II, 4. O tome usp. G. BARDY, *Heritage*, '809–827. Osim tog ulomka postoje dijelovi njegova spisa *Svntagnation*. Vidi L. R. WICKHAM, *Svntagnation*.

<sup>47</sup> Eunomije bijaše najprije Aecijev u enik, potom prijatelj i suradnik. Rodom je sa sela na granici Galacije i Kapadocije. Stekao je veliku naobrazbu. Bio je genijalan ovjek. Napisao je mnoga djela koja su pobijali ondašnji teolozi me u kojima i Bazilije. Djela su mu sa ušana samo u odlomcima. Napominjemo *Apologetikos* (FG, 30, 835–868) i *Apologia hyper apologias*. Eunomije u mladosti živi u Carigradu. G. 358. odlazi u Antiohiju gdje ga arijevski, biskup redi za akona. G. 360. postaje cizi kim biskupom. Njegovom i Aecijevom zaslugom anomejizam pobje uje na sirajskoj (Srijemska Mitrovića) sinodi. Eunomije umire g. 395.

<sup>48</sup> O anomeizmu vidi J. DANIELOU, *Le IVeme siecle*, 51–54; H. DORRIES, *De Spiritu*, 8–14; A. HEISING, *Heilige*, 283–290; L. R. WICKHAM, *Date*, 231–240. *Svntagnation*, 532–569; L. ABRAMOWSKI, *Eunomios*, 809–827.

<sup>49</sup> O anomeizmu u *Duhu Svetom* usp. II, 4; III, 5; IV, 6; V, 11.

<sup>50</sup> *Duh Sveti*, XXX, 77.

<sup>51</sup> *Duh Sveti*, XXX 77.

<sup>52</sup> Za nauk o Sinu u *Duhu Svetom* vidi V, 7; VI, 15; VII; VIII, 18–21.

da tako može bez štete za pravovjerje okupiti sve istinske poklonike Kristova božanstva. Dokazivao je da Sinu pripada ista ast, ista slava i isto poklonstvo kao i Ocu. Po Baziliju, to je mogu e tvrditi jer Otac i Sin imaju jednu i istu narav. U taj širi okvir valja staviti izlaganja o Sinu kojima je Ceza-rejski biskup zapo eo svoj spis.

## B. Sabelijevstvo

Bazilije piše knjigu *Duh Sveti* vode i tako er ra una o teološkoj misli koja je suprotna arijevstvu. Rije je o »sabelijevskom zlu«, kako kaže Bazilije. To zlo svodi krš anstvo na židovstvo jer »stapa osobe«. Dovoljno ih ne razlikuje te »miješa pojam Oca i Sina«. Po Sabelijevoj nauci Otac, Sin i Duh Sveti samo su imena za razli ite oblike božanskog djelovanja. U zbilji nema ni Oca ni Sina ni Duha Svetoga. Postoji samo božanstvo koje se, kad stvara, zove Otac, kad otkupljuje Sin, i kad posve uje, Duh Sveti. Otac, Sin i Duh nisu zasebne zbilje niti hipostaze. Za se ne postoje. Taj je nauk silio Bazilija da u spisu *Duh Sveti* esto isti e istinsku opstojnost Oca, Sina i Duha. Naglašavao je da su hipostaze<sup>53</sup> sa svojim vlastitostima i osobitostima<sup>54</sup>.

## C. Duh Sveti u teološkom razglabanju

### *Najranije doba*

Prvih je stolje a Crkva živjela u Duhu i od Duha. O njemu se u tim vjekovima malo i škrto pisalo. I ono što je zabilježeno na po etni kom je stupnju. Duh nije bio u teologiji to no odre-en lik. Još ne posjedovaše istaknutije mjesto. Istina je da su aluzije na Duha brojne, ali još uvijek pojedina ne i uzgredne. U prvom krš anskom razdoblju jedva da je što re eno o naravi i djelima Duha. Nisu bili izvu eni zaključci otud što se Duh nalazi u vjerovanju i krsnoj formi uz Oca i Sina. Može se re i da je tada nauk o Duhu više uklju en u obi ni i dnevni

<sup>53</sup> Bazilije, po obi aju svoga vremena, božansku Trojicu naziva *hipostazama*. Time želi re i da su prave zbilje. U tom smislu imamo rije *hipostaza* u V, 7; XVIII, 44, 45, 47 i XXV, 59. Tri božanske hipostaze Bazilije ozna uje tako er rije ju *prosopon* koja izvorno zna i »maska«, »krinka«, »krabulja«, »lice« na pozornici, ali vremenom postaje tehni ka rije za »osobu«. U tom smislu u V, 8; XVIII, 45; XXI, 52; XXX, 77. Prema tome, nasuprot Sabeliju, Bazilije vjeruje da su u Bogu tri hipostaze, tj. tri zasebna *prosopona* ili osobe.

<sup>54</sup> O sabelijevstvu u Buhu Svetom usp. XXV, 59; XXX, 77; V, 7. O sabelijevstvu op enito u Bazilija, vidi Y. COURTONNE, *Temoin*, 134–139. Sabelije, po kome je nazvana hereza, potje e iz Libije. Oko g. 217. dolazi u Rim. Njegov je nauk osudi ) papa Kalist.

crkveni život, nego predmet ozbiljnijeg znanstvenog istraživanja i razmišljanja<sup>51</sup>.

To na prvi pogled udi. Ali za to postoji stanovito opravdanje<sup>52</sup>. Duh je Sveti djelovao u dušama. Iznutra je vodio dobru, kreposti i istini. Nije se utjelovljen pojavio na zemlji. Stoga je bilo teže upozoriti na njegova djela. Trebala je povijesna udaljenost da se može uoiti kako je Duh na djelu u Božjoj Crkvi. Tek se tada moglo kazati da je širenje Evan elja ostvareno vodstvom i poticajima Boga Duha<sup>53</sup>.

### *Na Nicejskom saboru*

Iako su se ve prije Nicejskog sabora širile sumnjive glasine o Duhu, taj Sabor<sup>54</sup> nije dodirnuo pneumatološko pitanje. Sva mu je misao bila usredoto ena na božanstvo Sina. Još se nije osje ao problem Duha Svetoga. Stoga je u Nicejskom simbolu za Duha samo re no: »I u Duha Svetoga«. Saborski Oci valjda nisu primjetili da je Arije i o Duhu nastrano u io. Tvrdio je, doduše, da je Duh osoba, ali je mislio da se po biti razlikuje od Sina kao što se Sin razlikuje od Oca. Duh je, po Ariju, samo prvo i najodli nije Sinovo stvorenje<sup>55</sup>. I Euzebij Cezarejski (263–339) imaše nedostatno poimanje o Duhu. Tvrdio je da se Duh, stvoren po Sinu, u mo i, dostojanstvu i naravi nalazi na tre em mjestu u Trojstvu. U Trojstvo je tek stoga uklju en jer aš u i dostojanstvom nadvisuje sva ostala stvorenja<sup>57</sup>.

### *Aecije i Eunomije*

Aecije i Eunomije<sup>58</sup> tako er udno misliše o Božjem Duhu. ini se da su upravo oni pitanje Duha prvi uveli u teološko

<sup>51</sup> O najranijoj pneumatologiji usp. W. HAUSCHTLD, Geist, Pneumatoclien, 6; I. O. de URBINA, Micee, 152; J. GRIBOMONT, sprit, 1257; G. L. PRESTIGE, Dieu, 87; T. J. ŠAGI-BUNI, Povijest, 446 si.

<sup>52</sup> Poznato je tuma enje Grgura Nazianskog u Petom teološkom govoru: »Stari je Zavjet jasno navijestio Oca, a Sina na skrovit na in. Novi je Zavjet objavio Sina i dao nazreti božanstvo Duha. Sada Duh boravi me u nama i o ituje se jasnije. Kad O evo božanstvo još ne bijaše poznato, nije bilo razborito da se o ito naviješta Sinovo; i kad Sinovo božanstvo još ne bijaše prihva eno, nije trebalo, ako smijem re i, ljudima tovariti novi teret govore i im o Buhu Svetom (...) Trebalo je napredovati susljednim usavršenima (...) Trebalo je i iz svjetlosti u svjetlost (...) da se može motriti kako bliješti irojevna svjetlost« (Iz francuskog prijevoda u B. PIAULT, Le mvstere du Dieu vivant, Paris, 1956).

<sup>53</sup> Usp. G. L. PRESTIGE, Dieu, 87.

<sup>54</sup> Za Nicejski sabor vidi I. O. de URBINA, Nicee, 152 i J. N. D. KELLY, Earlv, 255–258.

<sup>55</sup> O Arijevoj pneumatologiji usp. J. N. D. KELLY, Altkristliche, 333–339; Earlv, 255–258.

<sup>56</sup> O Euzebijevoj misli o Duhu, J. N. D. KELLY, 255–258.

<sup>57</sup> O Aecijevoj i Eunomijevoj pneumatologiji, vidi J. DANIELOU, Le ivelie slede, 53–54; H. DORRIES, De Spiritu, 8–14; L. R. WICKHAM, Date, 231–240; Syntagmation, 532–569; A. HEISING, Heilige, 283–290; R. P. C. HANSOM, Basll, 245–246.

raspravljanje. Duh je, po njima, stvorenje. Stvorio ga je Sin po O evu nare enju. Duh je najsavršeniji me u stvorenim bi ima. Narav mu Sinovoj nije ni sli na. Ne posjedjuje nikakva udjela u božanstvu niti ima stvarala ku mo . Sinu stoji na službi. Sin se njime služi u djelu prosvjetljivanja i posve ivanja. Duh je, tvrde Aecije i Eunomije, posve podložan Sinu.

### *Pisma Serapionu*

Prvi izravan spomen izri ita raspravljanja o naravi Duha Svetoga dolazi iz Egipta. Oko god. 360. tmujski biskup Serapion<sup>59</sup> piše Atanaziju u tebsku pustinju da se neki od njegovih vjernika udno izjašnjavaju o Duhu Svetom. Arijevstvo, doduše, zabacuju, ali krivo u e o Duhu<sup>60</sup>. Nije u da je Bog. Tvrdi da je po naravi posve razli it od Oca i Sina. Duha smatraju stvorenjem ili to nije an elom odnosno jednim od duhova koji služe Sinu. Duh je, po njima, sluga koji izvršuje Božja nare enja. Atanazije odgovara na taj izvještaj u glasovitim pismima Serapionu<sup>61</sup>. Protivnike naziva tropicima i po prvi put upotrebljava rije pneumatomasi koja e postati redoviti naziv za nijekatelje božanstva Duha Svetoga<sup>62</sup>, iako nije sigurno da su egipatski tropici u svezi s kasnijim pneumatomaškim raspravama i borbama<sup>63</sup>.

### *Aleksandrijska sinoda*

Nauk egipatskih pneumatomaha uskoro je naišao na službenu osudu. To se zbilo na sinodi što je pod vodstvom Atanazija održana god. 362. u Aleksandiji. Tu je zabaveno u enje onih koji drže da je Duh stvorenje i da je stran O evoj i Sinovoj biti. Duh je, po sinodi, vlastit Ocu i Sinu i neodjeljiv od njihove naravi. Uvjet za crkveno zajedništvo otad je odbacivanje pneumatomaških tvrdnji. Tako se po prvi put u službenoj ispravi nadopunja nicejska zreka o Duhu. Nakon aleksandrijske sinode Duh postaje predmet raspravljanja i izvan

<sup>59</sup> Serapion je od g. 339–362 biskup u Trnui u Egiptu.

<sup>60</sup> O nauku tih ljudi vidi J. LEBON, Athanase, 53; P. MEINHOLD, Pneumatomaehoi, 1067, 1079, 1099; I. O. de URBINA, Nicee, 154; J. GRIBOMONT, Makedonismus, 1313–1314; W. D. HAUSCHILD, Pneumatomachen, 17.

<sup>61</sup> Rije je o Epistulae IV ad Serapionem. Potje u iz g. 358–362. U tim Pismima imamo prvi opširniji nauk o Duhu. Uz Atanazija na krivi egipatski nauk osvrnuo se je i Didim Slijepi u De Spiritu Sancto. Tako su, uz Bazilija, Atanazije i Didim teolozi Duha Svetoga u ranoj Crkvi.

<sup>62</sup> Atanazije protivnike Duha Svetog naziva tropici jer su u potvrdu svojih izreka uzimali mjesta iz Biblije te ih bez obzira na filologiju i smisao rijeci, posve samovoljno, tuma ili. Naziva ih pneumatomakhofintes, tj. duhoborci, borci protiv Duha.

<sup>63</sup> O odnosu izme u »tropika« i kasnijih pneumatomaha vidi A. LAMINSKT, Heilige, 30–35; J. N. D. KELLY, Early, 255–258.

Egipta. itav se Istok po inje živo zanimati za osobu i djelo Duha Svetoga<sup>48</sup>. Pneumatologija postaje središnji teološki problem. To traje do Carigradskog sabora kad je završeno oblikovanje trojstvene dogme.

### *Pneumatomasi*

Pravi pneumatomasi<sup>49</sup> dolaze iz homojusijske s ranke. Glavni im je predstavnik Eustatije iz Sebaste<sup>50</sup>. Toliko njegova misao vlada pneumatomaškim gibanjem da bi najshvatljivije bilo da su se članovi pneumatomaške stranke nazvali eustatijevci. Eustatije je za svoja poimanja našao pristaše u Eleuziju Cizi kom<sup>51</sup> i Maratoniju Nikomedijskom<sup>52</sup>. Presudan datum za povijest pneumatomaškog pokreta bio je lom izme u Eustatija i Bazilija u lipnju 372. Dotad su bili veliki prijatelji<sup>53</sup> i Bazilije stajale pod Eustatijevim utjecajem. Bazilije, me utim, saznaje da Eustatije koleba u vjeri s obzirom na božanstvo Duha Svetoga ime se razlikuje od ostalih kapadokijskih i pontskih biskupa. Cezarejski biskup zaključuje da se potanko porazgovori s Eustatijem o teologiji Duha Svetoga. U tu ga je svrhu posjetio u Sebasti u lipnju 372. Dva su dana raspravljali. Bazilije je sa sastanka pošao radostan jer se s Eustatijem sugla-

<sup>48</sup> O značenju aleksandrijske sinode za pneumatologiju vidi G. BARDY, *Macedonianus*, 1473; P. MEINHOLD, *Pneumatomachoi*, 1079–1080; J. N. D. KELLY, *Alchristliche*, 333–339; Early, 258–263.

<sup>49</sup> Rije *pneumatomachios* sastavljena je od *pneuma*, »duh« i *makhomai*, »boriti se«. Otuda »duhoborci«, borci protiv Duha. Rije je na injena prema *khristomakhontes* kojom su označivani arijevci. Jedna je i druga izvedena iz *theomakhain*, »boriti se protiv Boga«. Usp. P. MEINHOLD, *Pneumatomachoi*, 1066.

<sup>50</sup> Kako je Eustatije usko vezan s Bazilijem, potrebno je napomenuti glavne podatke iz njegova života. Rođen je g. 300. Naga a se da je u Aleksandriji oko g. 320. bio Arijev u enik. Po povratku u rodnu Armeniju, započeo je viliki monaski pokret. Eustatije je otac maloazijskog monastva. Bio je strog u askezi. Na žalost u mnogo emu je kao monah bio ekstravagantan te ga je stoga iz Sebaste prognao vlastiti otac, biskup u tom gradu. Otud je prešao u Cezareju, potom u Nikomediju te Carigrad gdje je s uspjehom širio ascetsko gibanje. I sabori su ga osuivali jer je njegov na in života kao monaha prelazio razumne okvire. G. 356. postaje biskupom u Sebasti. Idu e godine obilazi Siriju, Egipat i Mezopotamiju da bi što bolje upoznao tamošnji monaski život. G. 356. predvodi poslanstvo u Rim papi Liberiju. Pred sinodom u Tiani ita papino pismo. G. 372. prekida s Bazilijem i kona no prelazi pneumatomasima. Umro je g. 372. O njemu vidi A. ANGELI, *Basilio*, 103. 105; Y. COURTONNE, *Temoin*, 179–222; J. GRIBOMONT, *soterisme*, 29–41; W. KAFNER, 1203–1204; Eustatija je htio rehabilitirati F. LOOFS, *Eusthatius*. Autor misli da bi Crkva Eustatija slavila kao velikog sveca da nije došao u sukob s Bazilijem. Bazilije bi nanio štetu Eustatijevu dobru glasu.

<sup>51</sup> Bio je homojusijsac. Biskupom ga redi Macedonije. Jedan je od vođa pneumatomaha. Vidi P. MEINHOLD, *Pneumatomachoi*; J. DANILOU, *Le IVeme* slede, 55.

<sup>52</sup> Pošto razdijeli svoja imanja siromasima, postaje manah. U Carigradu osniva samostan. Za biskupa Nikomedije posve uje ga Macedonije. Usp. P. MEINHOLD, *Pneumatomachoi*, 1074–1075; I. O. DE URBINA, *Nicee*, 156.

<sup>53</sup> Eustatije nije bio samo Bazilijev osobni prijatelj, ve i njegovo obitelji. Ra /ilijeva majka, sest /i Makima i brat Nektacije živjeli su u samostanu po na elima koja je odredio Eustatije. Bazilije je pratio Eustatija na Carigradski sabor g. 380. Po Eustatijevu savjetu poduzeo je puUn/njc // svrhu upoznavanja i\*to nou monastva.

sio u svim pneumataskim pitanjima. Utana ili su još jedan sa stanak kad e Eustatije potpisati ispovijed vjere koju su sastavili u lipanjskim razgovorima. No prevrtljivi Eustatije nije došao na dogovor<sup>54</sup>. Dapa e, pismeno je obavijestio Bazilija da s njim kida zajedništvo i optužio ga da je pristalica Apolinarove zablude. Ta je nesuglasica izme u Bazilija i Eustatija istinski po etak pneumatomaških napada na božanstvo Duha.

Godine 376. Eustatije drži sinodu s Eleuzijem u Ciziku gdje prihvaaju radikalne Eunomijeve i Aecijeve pneumatске postavke. Za daljnje ureenje pneumatomaške skupine veoma je znaajna sinoda u Karijskoj Antiohiji, god. 378. Tu je na rasulu homojusijske stranke osnovana zasebna pneumatomaška stranka. Godine 380. stranka postaje posebna Crkva, iako e vlastitim reenjima po etitek g. 387. Ta zajednica ostaje na životu do polovice petog stoljea.

Na Carigradskom saboru god. 381. bili su prisutni i pneumatomasi<sup>55</sup>. Skupinu od 36 njihovih biskupa predvodio je Eleuzije. Saborski su se Oci nadali da bi moglo do i do sporazuma. Stoga su za svoje vjerovanje birali izraze za koje su mislili da su pneumatomasima prihvatljivi. Uza sve to, pukotina izme u Crkve i pneumatomaha bijaše odve duboka da bi došlo do izmirenja. Vide i da ne mogu prihvatiti Saborski nauk pneumatomasi napuštaju Carigrad. Sabor je u svom kanonu me u heretike ubrojio i pneumatomaha.

### *Pneumatomaški nauk*

Nauk pneumatomaha nije lako ožeti. Djela im se nisu sa uvala te njihovu misao možemo na i jedino u spisima njihovih protivnika. Ovo je osnovna pneumatomaška tvrdnja o Duhu: Duh Sveti nije Bog. Ne posjeduje nikakvo božanstvo. O istobitnosti Duha s Ocem i Sinom ne može biti govora. Duh se ne smije pribrajati božanskoj naravi. Ne dolazi »iz Boga« jer bi u tom sluaju bio »brat« Jedinoro encu. Nije ni »iz Sina«. Tad bi mu Bog Otac bio »djed«. Tako su umovali pneumatomasi. Njihova je prava misao o Duhu ovo: Duh nije ni Bog ni stvorenje. Srednje je bi e izme u Boga i stvorenja. Stoga kad ga i nazivlju stvorenjem, odmah nadodaju da se

<sup>54</sup> O Bazilijevu razgovoru s Eustatijem i EusiaHjevu nedolasku na sastanak /i potpisivanje vjeroispovijedi r. 372. ri i P. MHINCHOI, *D. Pneumatofoniaehoi*, 1084; B. PRUCIIE, *Basile*, 62, 74. 99; Y. GRIBOMONT, *Temoin*, 177–183. 180; f. GRILLI MONT, *soterisme*, 40–41.

<sup>55</sup> O pneumatomasima na Carigradskom saboru, vidi A. M. RITTER, *Konstantinopel*, 79–85; J. GRIBOMONT, *Macedonianismus*, 1313–1314.

razlikuje od stvorenja. Makar je Duha stvorio Sin kao i ostala bi a. Duh je ipak drukčiji nego druga bi a. Ve i je i uzvišeniji od njih. Pneumatomasi za Duha rado kažu da je an eo. No i tad nadodaju da je asniji od ostalih an el a.

Po sudu pneumatomaha Duh nema udjela u stvaranju jer je sam stvoren. Isto tako nije izvor života kad od Sina dobiva život. Uloga mu je da vodi Bogu, u i kreposti i oplemenjuje ovjeka. Duh je Božji dar ovjeku. U ovjeku boravi i djeluje. Da je Bog, bio bi udaljen od ovjeka i posve mu tu . Pneumatomasi toliko isti u nazo nost Duha u duši da se lako može pomisliti kako ga uop e ne smatraju zasebnom osobom. Duh im je božanska sila koja ovjeka pokre e na dobro. Pneumatomasi tako er esto isti u da je Duh sluga Oca i Sina. Otud je posve jasno zašto su se opirali da Duhu iskazuju božansku ast skupa s Ocem i Sinom. Nisu nikako mogli dopustiti da Duh ima mjesta uz Oca i Sina u slavospjevima<sup>22</sup>.

#### *Pneumatomaški dokaz*

Pneumatomasi u svojim iskazima o Duhu uglavnom zane mariše bilo kakav metafizi ki dokaz. Smatrali su da se pame u ništa valjano ne može re i u pneumatologiji. Isto se tako nisu htjeli obazirati na Predaju. To ih je prisililo da svoje tvrdnje potkrijepljuju isključivo Svetim pismom. Biblijska su mjesta uzimali doslovce. Vodili su se samo zvukom rije i. Re enice su trgali iz njihova sklopa. Nisu se pitali za smisao re enica. Glavno im je bilo da se njihova izreka o Duhu slovom nalazi u navedenom tekstu.

Iz Starog zavjeta najra e su napominjali *Ara* 4,13 gdje u gr kom tekstu piše da je Bog »stvorio Duha« (*ktizon pneuma*). Otud su dokazivali svoju temeljnu zasadu da je Duh stvorenje (*ktisma*). Nisu htjeli vidjeti da *pneuma* zna i *vjetar* i da jedino to zna enje odgovara *Am* 4,13. Iz Starog zavjeta još su posizali za *Zah* 1,9 i 4,5. An el a o kome je rije u te dvije re enice bez oklijevanja izjedna ivali su s Duhom Svetim. U Novom se zavjetu najviše navra aju na *Heb* 1,14. Tu je govor o »služničkim duhovima«. Pneumatomasi su držali da je i Duh Sveti jedan od tih služinskih duhova. Na temelju *Iv* 1,3 gdje se tvrdi da je Rije »sve stvorila«, pneumatomasi zaključuju iše da u *sve*

valja ubrojiti i Duha Svetoga. Tuma e i izreku: »Gospodin je Duh« (2 *Kor* 3,17), tvrdili su da rije »Gospodin« ne ozna uje Duha Svetoga.

Pneumatomasi u svom dokazivanju navode i *Rim* 8,11. U toj re enici<sup>23</sup> nalaze dokaz za svoje dvije tvrdnje: Duh je Božji dar u vjerniku i sredstvo je kojim Bog djeluje. Budu i da je Duh po *Rim* 8,11 u nama, pneumatomasi vele, da ne može biti Bog. Jedino može biti Božja milost iskazana krš aninu. Prijedlogom bi pak *po* u *Rim* 8,11 bilo pokazano da je Duh posrednik i sredstvo Božjeg djela.

Protivnici Duha esto u pomo zovu i 1 *Tim* 5,21 gdje su uz Boga i Krista kao tre i lan spomenuti an eli. To je za pneumatomaha dokaz da je i Duh Sveti jedan od »izabranih an el a« o kojima je govor u 1 *Tim* 5,21. K tome s 1 *Trn* 5,21 dokazivahu da Duha ne smijemo smatrati Bogom, mada je u nekim biblijskim ulomcima pribrojen Ocu i Sinu. U 1 *Tim* 5,21 vidimo da su i an eli brojeni s Bogom pa ih ipak ne uklju ujemo u božanstvo.

Pneumatomasi su se, osim na ta biblijska mjesta, pozivali na svetopisamsku šutnju. Isticali su da u Bibliji nema o tom govora da je Duh Bog, da je Gospodin, istobitan s Ocem i Sinom; da je Stvoritelj ili da mu dugujemo božansko klanjanje. Budu i da Pisma o tome ništa ne kazuju, protivnici Duha zaključuju iše da se Duhu Svetom ni ne smije pripisati navedena svojstva<sup>24</sup>.

#### *Pneumatomaško povjesno zna enje*

Pneumatomaški pokret ima stanovito pozitivno zna enje za povijest trojstvene dogme. Crkva je, doduše, od svojih po etaka vjerovala u blaženo Trojstvo. Ipak je teološka misao u stoljeima što predhode pneumatomasima usredoto ena na Boga Sina i njegov odnos prema Bogu Ocu. Teologija je izražavana dvo lano — Otac, Sin. Pneumatomasi postavljaju prvi trojstveno pitanje. Pod silom pneumatomaških tvrdnja stalo se me u teolozima razmišljati koji je pravi domet Nicejskog »istobitan« u trojstvenom otajstvu. Postalo je jasno da Nicejsko vjerovanje treba u tre em lanu nadopuniti<sup>25</sup>.

<sup>22</sup> *Rim* 8, 11: »Ako li Duh onoga koji uskrsi Isusa od mrtvih prebiva u vama, onaj koji uskrsi Krista od mrtvih, oživit e i smrtna tijela vaša po Duhu svome koji prebiva u vama«.

<sup>23</sup> O biblijskom pneumatološkom dokazu pišu na pr. G. BARDY, *Macedonius*, 1477; P. MEINCHOLD, *Pneumatomachoi*, 1066. 1093—1099; G. KRETSCHMAR, *Studien*, 12; J. GRIBOMONT, *Makedonianismus*, 1313—1314; W. D. HAUSCHILD, *Pneumatomachen*, 19—20.

<sup>24</sup> Zna enje pneumatomaha za povijest dogme naglasili P. MEINCHOLD, *Pneumatomachoi*, 1101 i W. D. HAUSCHILD, *Pneumatomachen*, 6.

<sup>25</sup> Za nauk pneumatomaha usp. G. KRETSCHMAR, *Studien*, 11—14; P. MEINCHOLD, *Pneumatomachoi*, 1079. 1093—1095; G. BARDY, *Macedonius*, 1476—1477; A. M. RITTER, *Konstantinopel*, 295—303; W. D. HAUSCHILD, *Pneumatomachen*, 19—21. 49—50. 222. 224; J. N. D. KELLY, *Early*. 258—263; B. PRUCHE, *Basile*, 72—77.

U povijestima trojstvene dogme pneumatomasi se esto nazivaju macedonijeveima. To je poistove enje ponešto udno, iako se dade razumijeti. Do g. 382, nema isprava u kojima bi pneumatomasi bili zvani macedonijeveima. Prvi put su ta dva naziva istozna no upotrebijena u zakonu od 25. srpnja 383. kad je bogoslužje zabranjeno hereticima koji nose ime »macedonijevci-pneumtomasi«. Isto se zbiva u zakonima koji su done-seni g. 384, 423. i 428. Poslije g. 383. i izvan zakonskih odredaba op enito se veli »macedonijevci-pneumatomasi«. Poslije g. 400. naziv pneumatomasi nestaje te jedino ostaje macedonijevd. Naziv macedonijevac izvorno nije vezan s imenom pneuma-tomah. Macedonijevci su biskupi koji nisu pristali na svrgnu e arijevsog carigradskog biskupa Macedonija<sup>76</sup> na carigradskoj sinodi g. 360. Toj su skupini pripadali i kasniji pneumatomaški vo e Eleuzije, Maratonije i Eustatije. Kako su oni nadživjeti Macedonija i njegove pristaše, na njih je prenesen naziv mace-donijevci. Osim toga i Macedonijev nauk o Duhu<sup>77</sup> mogao je dati povoda da se njegovo ime poveže s pneumatomaškim ime-nom. Time postaje razumljivo zašto su pneumatomasi prozvani macedonijevcima, makar je Macedonije ve davno mrtav kad se pneumatomaška zajednica po ela stvarati<sup>78</sup>.

<sup>76</sup> Macedonije postaje kao arijevac carigradskim biskupom g. 342. Od g. 358. vo a je hornojusijaca. Umire malo poslije g. 364. Usp. P. MEINCHOLD, *Pneumato-machoi*, 1073. 1075; A. M. RITTER, *Konstantinopel*, 43—74; V. GRUMEL, *Makedo-nios*, 1314.

<sup>77</sup> Macedonijev nauk o Duhu odista je sli an klasi noj pnetimatološkoj zabludi\* Duh nema jednako dostojanstvo kao Otac i Sin; treba ga odijeliti od Oca i Sina; Duh nema udjela u božanskoj slavi; Duh ie sluga Oca i Sina; ubraja se me u an-ele. Usp. P. MEINCHOLD, *Pneumatomachoi*, 1078; II. DORRIES, *De Spiritu*, 80.

<sup>78</sup> O odnosu me u nazivima »pneumatomasi« i »macedonijeci« vidi P. MEINC-HOLD, *Pneumatomachoi*, 1066. 1068—1070. 1073—1074.

## DRUGO POGLAVLJE

### SPIS O DUHU SVETOME

#### Temeljni sud

Bazilije je napisao više djela<sup>1</sup>. Ipak nijedno nije tako slavno kao knjiga o Duhu Svetom. im reknemo Bazilije, gotovo smjesta mislimo na spis *Duh Sveti*. To djelo ima povla-šteno mjesto u razvoju krš anske misli. Povijest pneumatologije ne može se ni zamisliti bez Bazilijeva spisa. U njemu Cezarejski biskup sažima svoj doprinos u naporima Crkve da izrazi u svoj punini svoje vjerovanje. Put od Niceje do Carigradskog sabora o Duhu Svetom vodi preko Bazilijeva djela. To je djelo jedno od najslavnijih u gr koj ota koj književnosti. Na pne-umatološkom je podru ju klasi no. Neprocjenjive je vrijed-nosti pa ga stoga Crkva uva i njime hrani svoju djecu<sup>2</sup>.

Bazilije je svojim djelom htio pobožnost Duhu Svetom staviti na vrste dogmatske temelje. Razumska umovanja u pneumatologiji svodio je na pravu mjeru. Time se odupirao ljudima koji su držali da se božansko dade to no izraziti ljud-skim rije ima. Bazilje u *Duhu Svetom* odlu no suzbija takav racionalizam. Mnogi su se ustru avali vjerovati u božanstvo i osobnost Duha. Cezarejski im biskup otvara o i i poti e ih na pravovjerje. U knjizi *Duh Sveti* nadasve štiti slobodu znan-stvenog istraživanja i rada. Smatra da postignuto i sigurno valja vrsto držati. Ali put je traženja toliko dug koliko je neistraživo Božje otajstvo.

U *Duhu Svetom* imamo zreli plod svega Bazilijeva životnog razmatranja. Tu je sabrao sve što je o Duhu mislio i do ega se vinuo pame u i srcem. Tragovi su vremena prisutni u djelu

<sup>1</sup> Me u Bazilijevim djelima napominjemo: *Protiv Eunomija, Filokalia, Homilije o Ileksaemeronu*, itd.

<sup>2</sup> Pohvale se na ra un spisa *Duh Sveti* mogu itati u svih Bazilijevih istraživa a. Vidi na pr. J. DANIFILOU, *Le IVeme siecle*, 49; H. DORRIES, *De Spiritu*, 6, 20; E. A. de MENDIETA, *Pair*, 129; J. COMAN, *Demonstration*, 172—173. 209, itd.

jer je Bazilije pisao u svom razdoblju i za svoje doba. Ipak se u *Duhu Svetom* zrcali op a vjera ondašnje Crkve. Bazilijeva je knjiga tijekom povijesti dobila ve e zna enje nego je pisac mogao slutiti. U njoj je Bazilije odgovarao na pitanja ondašnjeg trenutka, a ona je postala putokaz za cijelu Crkvu. *Duh Sveti* je Bazilijeva duhovna oporuka i ostavština. Tako su spis shvatili njegovi u enici i prijatelji. Rado su ga itali. Spoznali su da nije suhoparna rasprava koja možda zanima stru njake, ali je posve daleko od svakodnevnog života. Bazilijev! ita i uvidješe da se pitanja koja on obra uje ti u svakog pojedinca i da o rješenju tih pitanja ovisi vjera u Crkvi. U knjizi *Duh Sveti* Bazilije je znanstvenom metodom rekao svoju presudnu i odlu nu rije \*.

### Razlog, vrijeme nastanka, cilj i povod djela

Bazilija je sigurno na pisanje knjige potakao razgovor s Eustatijem u lipnju 372. i njegov postupak nakon dogovora. Eustatije je u toj prigodi iznio pneumatomaške dokaze protiv božanstva Duha Svetoga. Bazilije ih je shvatio i zapamtio. Stoga nam se ini da je istinski Bazilijev subesjednik i protivnik u *Duhu Svetom* Eustatije kao predstavnik i glas pneumatomaaha. Iz tog je duhovnog rvanja s Eustatijem nastao spis *Duh Sveti*. To ne zna i da Cezarejski biskup u svom djelu ne vodi ra una i o ostalim protivnicima Duha Svetoga. Imamo dojam da je prikupio sve pneumatomaške primjedbe koje su kolale u teološkim krugovima da bi o njima u *Duhu Svetom* rekao svoju kriti ku rije . Bazilije, doduše, ima pred o ima u prvom redu Eustatija i njegove istomišljenike, ali se zapravo bori protiv svih koji su u bilo kojem obliku obscjenjivali Duha Svetog<sup>1</sup>.

Bazilije po inje spis pisati<sup>2</sup> potkraj g. 374, a dovršava ga u g. 375. Djelo je dao na javu tek onda kad su se s njime suglasili ostali kapado ki biskupi i posebice njegov prijatelj Amfilohije. Cezarejski biskup nije djelo namijenio širokim krugovima, ve je imao pred sobom ljude koji su upu eni u teološke rasprave. Otud se naga alo da je spis *Duh Sveti*

napisan za monahe. Ipak je vjerojatnije da je pisan za biskupe koji su se trebali boriti protiv pneumatomaaha. U tom je smislu vrijedno napomenuti da je *Duh Sveti* posve en biskupu Amfilohiju<sup>3</sup>. Sam Bazilije priznaje da ne bi želio da njegovo djelo dospije bilo kome u ruke. Piše: »Zar je tvoje (Amfilohije) iskrene ljubavi uvelike raspirivao moju revnost. vrstina i šutljivost tvoje u di jam i da re eno ne e biti izneseno pred svjetinu. Ono se, doduše, ne mora skrivati, ali biserje ne treba bacati pred svinje«. Cilj je djela sam Bazilije izrazio rije ima: »Ti si (Amfilohije) prvotno za te ljude (pneumatomahe) ili ako su oni skroz neizlje ivi, radi sigurnosti onih što ih sre u tražio da se iznese jasan nauk o smislu sadržanu u tim slogovima (slavospjevnim prijedlozima)«<sup>4</sup>.

Neposredan povod za djelo pružio je blagdan sv. Eupsiha. Tog je dana (5. ili 7. rujna 374.) Bazilije predvodio bogoslužje i upotrebljavao dvostruki slavospjev. Jednom bi rekao: »Slava Ocu sa Sinom i sa Svetim Duhom«, drugi put: »Slava Ocu po Sinu u Duhu Svetom«. Bazilije spominje da se neki od nazo nih oštro suprostaviše slavospjevu: »Slava Ocu sa Sinom i sa Svetim Duhom. Za njih su to » udne« rije i i u protuslovlju sa drugim oblikom slavospjeva<sup>5</sup>. Amfilohije je zamolio Bazilija da protuma i smisao osporenog slavospjeva i tako je nastalo djelo o Duhu Svetom. Odgovor je Amfilohijevoj želji.

### Pitanje autorstva

Rijetko je kad tko osporavao da je Bazilije autor knjige *Duh Sveti*. Tek je *Erazmo*, prevode i djelo, posumnjao da je Cezarejski biskup sastavio itav spis. *Erazmo* je mislio da poglavlja 17—29 nije napisao Bazilije. To je tvrdio na temelju dviju injenica. Prva je što se s poglavljem 17. stil spisa mijenja. Ta je tvrdnja to na. Re enice su u tom dijelu nedotjerane i teže razumljive. Ali to se dade razumijeti i bez pozivanja na novog autora. Bazilije drugi dio knjige piše bolestan te se žuri da je što prije dovrši. Otud stilska neugla enost. Drugi razlog neautenti nosti *Erazmo* je vidio u tom što u pog. 17—29 autor sve više posize za filozofskim dokazom dok je u ranijim poglavljima filozofiju potcijenjivao. *Erazmo* i u tom ima donekle pravo. Ipak valja re i da se pisac *Duha Svetog*

<sup>1</sup> o tome opširnije u H. DORRIES, De *Siritu*, 6—7. 20. 44. 80. 81. 90. 101. o); isti, *Basilius*, 123; B. PRUCHE, *Basile*, 7. 8. 211. 219.

<sup>2</sup> Bazilije u djelu *Duh Sveti* pobija Eustatija, ali i ostale pneumomaske zabiti de. Usp. H. DORRIES, De *Špiritu*, 85. 86. 90. 178. 179; V. D. HAUSCHILD *Pneumatomachen*, 39. 42; A. HEISING, *Heilige*, 283. B. PRUCHE, *Basile*, 77. 98; J. GRIBOMONT, *Esoterisme*, 40. *Renoncement*, 463. *Eustathe*, 1710.

<sup>3</sup> Za datum spisa usp. B. PRUCHE, *Basile*, 41—57; J. GRIBOMONT, *Esoterisme*, 42— H. DEHNHARD, *Problem*, 67; J. COMAN, *Demonstration*, 172—173.

<sup>4</sup> A ezoterijskoj strani Bazilijeva djela, usp. H. DORRIES, De *Špiritu*, 46. 121. *Esoterisme*, 22—50; E. A. de MENDIETA, *Pair*, 133. 134; 3. PROUCHE, *Autour*, 225.

<sup>5</sup> *Duh Sveti*, XXX, 79.

<sup>6</sup> *Duh Sveti*, I, 3.

<sup>7</sup> *Duh Sveti*, T, 3.

i prije pog. 17 esto pozivao na filozofske zasade. Stoga mislimo da ni taj Erazmov dokaz ne ugrožava Bazilijevo pravo na spis *Duh Sveti*«. A. PUECH i J. COMAN<sup>11</sup> drže da je pog. XXVII 66 umetnuto jer da o obredima što ih Bazilije na tom mjestu navodi nema spomena u dragim, njegovim djelima. No ni ta primjedba nije takva da bi je trebalo uzeti ozbiljno. Najbolji je dokaz za Bazilijevo autorstvo injenica što se spis *Duh Sveti* u svim dijelovima ve pod konac 4. stolje a izri ito citira i veoma rano prevodi<sup>12</sup>.

### Zna ajke djela

Spis *Duh Sveti* je prava znanstvena rasprava. Iznimka je samo uvodno posvetilo pismo Amfilohiju i tu i tamo poneki pripovijedni ki obojen ulomak. Bazilije piše veoma pomno. Dobro poznaje protivni ka mišljenja. Zalazi u pojedinosti. Važe svaku rije i svaki slog<sup>13</sup> jer mu je nadasve stalo do istine<sup>14</sup>. Stil<sup>15</sup> spisa nije nimalo lagan. Bazilije namjerice izlaže bez velika ukrasivanja. Ima, doduše, slika i usporedaba, ali je nadasve stvaran i konkretan. esto zalazi u digresije<sup>16</sup> što svakako narušava misaoni slijed. Djelo može itati strpljiv i ustrajan italac.

Djelo *Duh Sveti* polemi ki je spis. Nije »nabožna« knjižica razmatranja niti apstraktno raspravljanje. Bazilije u *Duhu Svetom* zahva a u životna crkvena pitanja. esto se služi dijalektikom. Traži slabe strane protivnka da bi ga lakše pobio. To ne ini iz prazne želje za pobjedom, ve da bi bra i u vjeri pružio sredstvo u obrani njihova vjerovanja.<sup>17</sup>

### Teško e za razumijevanje

Bazilijevo je djelo veoma složeno sastavljeno. U njemu ima više slojeva. Kako se zbog Bazilijeve duga prijateljstva s Eustatijem sumnjalo u njegovu pravovjerje, *Duh Sveti* je velikim dijelom opširna autorova pneumatološka vjeroispovijed.

<sup>11</sup> Usp. B. PRUCHE, Basile, 9–15.

u A. PUECH, *Histoire de la litterature grecque chrelienne*, III, 293 bilj. 1; J. COMAN, *Demonstration*, 206.

<sup>12</sup> O autenti nosti, vidi u B. PRUCHE, Basile, 9–39. 237. 238.

<sup>13</sup> Usp. *Duh Sveti*, I, 1–2.

<sup>14</sup> Usp. *Duh Sveti*, I, 1–2.

<sup>15</sup> o Bazilijevu stilu, usp. B. PRUCHE, Basile, 9–15, 230–233; J. COMAN, *Demonstration*, 202, 203.

<sup>16</sup> Tako u *Duh Sveti*, XII, 28; XIV, 31–33; XV, 34–35.

<sup>17</sup> o knjizi *Duh Sveti*, kao književnoj vrsti, usp. B. PRUCHE, Basile, 37–39. 231.

U spisu se uz to vodi ra una i o protivnicima. Bazilije im ne želi nanijeti nepravdu. Nastoji ih shvatiti i dovesti k istini X to se osje a na mnogim stranicama *Duha Svetog*. Cezarejski se biskup tako er trudi, da pruži dokaze za ono što smatra pravovjernih stavom. Sve je to razlog da je spis pisan na više razina koje se esto prepli u te stoga otežavaju shva anje Bazilijeva izlaganja.

Zasebna poteško a pri itanju *Duha Svetog* dolazi od estih i brojnih objekcija što ih susre emo u tekstu<sup>18</sup>. Nije lako re i otkud su došle u djelo. Da je tekst što ga sad posjedujemo kojim slu ajem drugo izdanje Bazilijeva spisa, tad bi prigovori mogli pote i od ita a prvog izdanja. Bazilije bi usadašnjem tekstu na njih odgovarao. No za knjigu *Duh Sveti* nemogu e je pretpostaviti dva izdanja. Tako otpada da su itaoci izvor objekcija. Po sebi se može zamisliti da je sam Bazilije sastavio prigovore. Time djelo dobiva na živahnosti i zanimljivosti. Ipak se ini da iza primjedaba u *Duhu Svetom* stoji Eustatije Sebastski. i njegovi pneumatomaški drugovi. Bazilije zna za njihove objekcije jer je duže razgovarao s Eustatijem onih lipanj-skih dana što srno ih u. više navrata spominjali.

### Doprinos djela »Duh Sveti« pneumatologiji

U idu em poglavlju izlažemo Bazilijev nauku o Duhu. Ovdje pak samo nazna ujem izvorni doprinos njegova djela za pneumatologiju. Pri tom u prvom redu mislimo na Bazilijevo izlaganje »na ina dolaska Duha Svetog u opstanak«. **To** je pitanje zanimalo teologe i prije Bazilija. Tako je Atanzije držao da se o na inu kako Duh prima opstojnost ne može ništa re i jer je to Božje otajstvo koje se ne da doku iti. Bazilije je baš za to našao rije koja je otvorila mogu nost daljnjeg razmišljanja. Tvrdio je da Duh dobiva bitak kao Dah Božjih usta. Dok se Sin u Bogu ra a, kako mu i ime nazna uje, Duh se nadiše što se vidi iz njegova naziva Duh. Sveti. Prvi je na tu misao došao Cezarejski biskup. Samim bi tim našašem Bazilije zaslužio trajnu uspomenu u Crkvi, a njegovo djelo zavrijedilo oznaku izvornosti. **No** Bazilijev spis rese i druge vlastite odlike. Tako je u njemu kao malo gdje drugdje naglašena uloga Duha u djelu krš aninova pobožanstvenjenja. Bazilijev se doprinos teologiji vidi i u tom što je uo io da jednakost slave koju Duhu iskazujemo s Ocem i Sinom uklju uje njegovu istobitnost s drugim

<sup>18</sup> S obzirom na te prigovore, usp. H. DORRIES, *De Spiritu*, 85, 86, *Basilius*, 122, 123; B. PRUCHE, Basile, 131.



dvjema Osobama. Time je u *Duhu Svetom* pripremljen teren da se Nicejski »istobitan« može protegnuti i na Duha. Tako je i iješeno pitanje božanstva Duha Svetoga i njegov odnos prema božanskomojajstvu<sup>19</sup>.

Knjiga »Duh Sveti« kao izvor

Bazilijev je spis od svog nastanka shvaćen kao pneumatološko vrelo<sup>20</sup>. To prvenstveno vrijedi za Isto no kršćanstvo gdje je to djelo zaista usmjerilo svu buduću pneumatologiju. No Bazilijev je spis utjecao i na Zapadnu teologiju. Put je tog utjecaja išao preko Didima Slijepog<sup>21</sup> koji je tako er sastavio knjigu o Duhu Svetom i u njoj mnogo preuzeo od Bazilija. Jeronim<sup>22</sup> je za zapadne itatelje na latinski preveo Didimovo djelo. Latini su, doduše, imali Ambrozijev<sup>23</sup> spis o Duhu, ali je Jeronim primijetio, i na to upozorio, da je Milanski biskup uglavnom u svoj rad prenio Didimove misli. Augustin<sup>24</sup>, pisac znamenitog djela *O Trojstvu*, Ambrozijev u enik, zacijelo je poznavao Ambrozijevo djelo i Jeronimov prijevod. Tako je bez sumnje došao u dodir, makar posredno, i s Bazilijevom mišlju. Prema tome, imamo pravo kazati da se Bazilijev *Duh Sveti* zaista nalazi na izvoru općeg crkvenog učenja o Duhu Svetom.

### Struktura djela

Kad tamo Bazilijev spis nije od prve moguće zamijetiti kako je djelo satkano<sup>25</sup>. U njemu je oko središnje misli isprepletano mnogo tema pa se uvijek lako gubi. Vrijedno je stoga ista i osnovnu razdiobu knjige. Prvo i zadnje poglavlje zaista se sadržajem odvajaju od drugih dijelova. Služe kao okvir knjige. Dok u pog. I Bazilije naznačuje što ga je potaklo na pisanje, u pog. XXX iznosi prilike u kojima se dao na posao. Druga je uo lijeva podjela: poglavlja u kojima je pretežno govor o Sinu i poglavlja posvećena Duhu Svetom. U pog. II—VIII Bazilije donosi nauku o Sinu. Tu su zasebna cjelina pog. II—IV: puko navočenje Biblije izdaje smisao Svetog pisma, te pog. V—VIII gdje Bazilije postavlja osnovnu tvrdnju da jednakost

<sup>19</sup> O Bazilijevoj izvornosti piše B. PRUCHE, *Originalite* 207—221, *Balise*, 212—225.

<sup>20</sup> Usp. B. PRUCHE, *Basile*, 225, *Originalite*, 207—217.

<sup>21</sup> Didim Slijepi (g. 313—398) je pisac biblijskih komentara i spisa o Trojstvu.

<sup>22</sup> Jeronim (g. 347—420), iz Stridona u Dalmaciji, jedan je od najpoznatijih bibličara davne Crkve.

<sup>23</sup> Ambrozije (g. 340—397), milanski biskup, veoma uvaženi teolog svoga vremena.

<sup>24</sup> Augustin (g. 354—430) spada me u najveće crkvene umove.

<sup>25</sup> O razdiobi Bazilijeve djela potanko raspredaju B. PRUCHE, *Basile*, 111—178 i H. DORRIES, *De Spiritu*, 51. 52. 90—93.

asti u slavospjevu uključenje Lslobitnost naravi. Poglavlje IX uvod je u pneumatološko izlaganje. Tu Bazilije sažima tvrdnje koje u idućim poglavljima detaljno obrađuje. Poglavljaja X—XXIX istinski su sadržaj i razlog djela. Tu se **izravno** govori o Duhu Svetom.

Prilike u kojima spis nastaje

Bazilije naznačuje i jadne okolnosti u kojima je stvarao svoje djelo. U posljednjem je poglavlju stanje u Crkvi uspoređio s pomorskom bitkom gdje se ne zna tko koga bje i udara. Ali i u knjizi nailazimo na autorove pritužbe na ono vrijeme. Posebice su ga žalostili doušnici i opada i koji su samo ekali da ga uvedu u nezgode. Bazilije piše: »U tebe (Amfilohije) me još više to zadivljuje što ne postavljaš pitanja, kao ve ina danas, da bi kušao, ve jedino da bi našao što je zapravo istina. Veliko je, zaista, dandanas obilje doušnika i onih što nas neprestano zapitkuju [. . .] Pitanja mnogih [. . .] u sebi kriju dobro smišljenu varku [... ] Opada ki jezici sad smjeraju žee negda Kristove ubojice kamenjem poga ahu Stjepana [. . .] Svaki grad i selo, pa i najzabavniji krajevi, puni su naših opačak<sup>26</sup>. Jednom općenitom tvrdnjom Bazilije ustanovljuje: »Silni je vihor zahvatio svijet [. . .] Sve je uzdrmano i u opasnosti da se sruši«<sup>27</sup>.

<sup>26</sup> *Duh Sveti*, I, 1: X, 25; XXIX, 75.

<sup>27</sup> *Duh Sveti*, XXIX, 75. Usp. XXVIII, 70; XXI, 52.

## TRE E POGLAVLJE

### BAZILIJEV NAUK O DUHU SVETOM

#### 1. Hereti ka pneumatologija

Ve smo ranije nazna ili da je Cezarejski biskup u svojim razmišljanjima o Duhu bio pod utjecajem pneumatomaške hereze svojih dana<sup>1</sup>. Nije stoga neobično da su njegove pneumatomaške teme oblikovane i izražene kao ustuk krivim mišljenjima. Tako er smo na prethodnim stranicama<sup>2</sup> iznijeli nauk pneumatomaha ukoliko su ga povijesnici dogme uspjeli rekonstruirati. Ipak držimo potrebnim da kao uvod u Bazilijevo pneumatologiju sustavnije prikazemo kako je sam Bazilije shvaćao misao protivnika što ih je pobijao. Jasno je da se Bazilijevo poimanje pneumatomaškog učenja podudara s opće poznatim crtama njihovih tvrdnji, ali Cezarejski biskup ima zasebne naglaske i vlastit pristup toj hereti koj misli. Bazilije dijelom baca novo svjetlo na već ustaljeno prikazivanje pneumatomaškog nauka.

Protivnike božanstva Duha Svetog Bazilije poput Atanazija naziva kasnije uobičajenim imenom pneumatomasi<sup>3</sup>. No on bi ih kudikamo radije zvaao *poricateljima* Duha, ljudima koji »zanijekaše saveze« sklopljene u krstu s Bogom i Duhom<sup>4</sup>. Oni su »hulitelji Duha Svetoga« kako ih je Gospodin označio u *Mt* 12,31.

Pneumatomasi »ukidaju« Duha Svetoga; »otklanaju« i »dijele« ga od Oca i Sina<sup>5</sup>. Oni Duha »trgaju« i »rastavljaju« od božanstva<sup>6</sup>. Pneumatomasi stavljaju između Duha i Sina »vremenske razmake«<sup>7</sup>. Duh se, po njima, ne smije brojiti s

Ocem i Sinom, već se nalazi »ispod« njih i dolazi »poslije« njih. Duh je, u e, odvojen od Oca i Sina. Nije s njima sjeđinjen<sup>8</sup>.

Bazilije je posebice naglašavao da pneumatomasi Duhu uskraćuju zajedništvo slave s Ocem i Sinom. Kad, naime, u bogoslužju veli amo Oca i Sina, Duh je isključen. Nema udjela u tim kćastima. Ostaje izvan slavospjeva.<sup>9</sup>

Cezarejski biskup zna za osnovnu pneumatomašku dogmu koja uči da je Duh stvoren. Budući da je stvorenje, treba ga svrstati<sup>10</sup> sa stvorenim bićima i kćastiti ga samo kao stvorenje. Po pneumatomasima Duh nije uzvišen, već je sluga i rob. To je njegov istinski položaj. Dio je svijeta koji je podložan Bogu. S nama je surobo<sup>11</sup>. Duh ovisi o Bogu jer mu služi kao sredstvo i oruđe u ostvarenju vlastitih namjera<sup>12</sup>. Pneumatomasi Duhu odriču dostojanstvo jer je u Pismu o njemu rečeno da je u nama kao dar<sup>13</sup>. Ponekad se straše svojih sudova te se na taj način nastoje ispraviti što vele da Duh nije ni rob ni Gospodin, već srednje biće između Boga i stvorenja. O tome žele donekle popraviti svoje odveć nisko poimanje Božjega Duha<sup>14</sup>. Najradije ipak ponavljaju da je Duh jedan od duhova za koje kaže *Heb* 1,14 da su »služinski duhovi«<sup>15</sup>. Valja imati na pameti taj nauk da se shvati Bazilijevo pristup pneumatologiji. Bazilije se, na žalost, u spisu više trudio da pobije zabludu, nego da se duže zaustavi na pozitivnom izlaganju.

#### 2. Nazivlje za Duha

Bazilije je bio svjestan da već nazivi izrazuju veliku i uzvišenost Duha Svetoga. Stoga bilježi: »Ponajprije, tko nije u duši dirnut kad čuje oznake za Duha i tko ne diže misao najuzvišenijoj naravi?«<sup>17</sup> Iz tog je razloga Bazilije marljivo tražio u Pismima imena za Duha. Smatrao je da je najuzvišeniji naziv za treću u božansku osobu upravo *Duh* jer ta riječ, vlastita božanstvu, najkraće izražuje božansku i nadnaravnu bit. Stoga je, po Baziliju, osobno ime za Duha naziv *Duh Sveti*.

<sup>1</sup> *Duh Sveti*, XVII, 41–43.

<sup>2</sup> *Duh Sveti*, XXVIII, 70; XXV, 58; XXIV, 55; XIX, 48; XXV, 59; XXI, 74;

XXVI, 68; XXIX, 71.

<sup>3</sup> *Duh Sveti*, XIX, 50; XX, 51; XXIV, 55–56; XXVIII, 70

<sup>4</sup> *Duh Sveti*, XIX, 49; XXI, 52; XX, 51; XXVIII, 70

<sup>5</sup> *Duh Sveti*, XIX, 50.

<sup>6</sup> *Duh Sveti*, XIX, 50; XXIV, 57.

<sup>7</sup> *Duh Sveti*, XX, 51.

<sup>8</sup> *Duh Sveti*, XXI, 52; X, 25; XIX, 49.

<sup>9</sup> *Duh Sveti*, IX, 22.

<sup>1</sup> Usp. **Teško e za razumijevanje**, Uvod, II.

<sup>2</sup> Usp. I. poglavlje.

<sup>3</sup> Tako **Duh Sveti**, XI, 27; XXI, 52.

<sup>4</sup> Na taj način u **Duh Sveti**, XI, 27.

<sup>5</sup> Tako **Duh Sveti**, XXX, 79.

<sup>6</sup> Usp. **Duh Sveti**, III, 5; X, 25; XI, 27.

<sup>7</sup> **Duh Sveti**, X, 25; XXIV, 55; XXIV, 56.

<sup>8</sup> **Duh Sveti**, XXV, 59.

Taj naziv odli no izri e bestjelesno i božansko bi e tre e Osobe. K tome nazna uje da je Duh po naravi svet, dok stvorenjima, svetost pridolazi kao dodatak i nadopuna naravi. Duh se također naziva *Božji Duh* jer izlazi iz Boga. Bazilije bilježi i drage biblijske nazive kao *Duh Istine, Mudrosti i Spoznaje*. Isto tako Duha zove *Pravi i Dobri Duh*. Ipak Duha oslovljava s naglašenim zanosom *Branitelj, Voditelj i Zaštitnik*, Svi ti nazivi", po Baziliju, dokazuju da »Duhu pripada dostojanstvo što nadmašuje svaku pamet«<sup>19</sup>. Jedni omogu uju nazreti mjesto što ga božanski Duh ima u Božjem otajstvu, drugi isti u njegovu ulogu u životu vjernika i Crkve. Svakako ta imena pokazuju da je Duh po svetosti i uzvišenosti neusporedivo ve i od svakog stvorenja. Imena Duha, objavljena u Bibliji, izraz su njegove veli ine i nadnaravnosti. Valja ih samo dobro razumjeti.

### 3. Narav Duha

Ve znamo pneumatomaški nauk o naravi Duha. Po pneumatomasima Duh je, kao oru e i neosobni dar, po naravi posve razli it i skroz druk iji nego Otac i Sin. Njegova je narav sli na naravima ostalih stvorenja. Uostalom, da je Duh razli it od Oca i Sina s obzirom na narav, vidi se otud što mu je ime druk ije nego drugih dviju Osoba. Imena, u e pneumatomasi, odaju bit.<sup>20</sup>

Bazilije sudi posve druk ije. Kratkim izrekama crta narav Božjega Duha. Za njega je Duh »živa i razumna bit«<sup>21</sup>. Nije neosobni Božji dar u ovjeku. Narav mu je najuzvišenija. Prostor je ne može ome iti; ne podliježe promjenama; nedostupna je; jednostavna, netjelesna, bez dijelova. Sve ispunja, potpuna je i posvemašnija<sup>22</sup>. Pogledamo li svojstva što ih biskup iz Cezareje pridijeva naravi Božjega Duha, nije teško zamijetiti da je rije o zna ajkama božanske biti. Njima su teolozi i filozofi ondašnjeg vremena razlu ivali Boga od svijeta. Same te oznake uklju uju da je Bazilije, za razliku od pneumatomaha, vrsto vjerovao da se Duh u raspodjeli bi a nalazi na Božjoj strani. Staviše, izrije kom je tvrdio da Duh pripada božanskoj naravi<sup>23</sup>.

<sup>19</sup> O nazivima za Duha vidi Duh Sveti, IX, 22-23; XVI, 38; XVII, 44-47; XIX, 48; XXX, 79.

<sup>20</sup> Duh Sveti, 48.

<sup>21</sup> Za tu to ku pneumatomaškog u enja, vidi Duh Sveti, II, 4; III, D; IV, 6; X, 24; X, 25; IX, 22.

<sup>22</sup> Duh Sveti, IX, 22; XVIII, 46.

<sup>23</sup> Bazilije o naravi Duha govori u itavom poglavlju tX. Uz to vidi XIX, 48; XX, 51.

<sup>24</sup> Duh Sveti, XXIII, 54; XX, 51.

### 4. Duh u Božjem otajstvu

Pneumatomasi su Duha isklju ivali iz božanskog Trojstva i selili me u stvorena bi a. To je Bazilija primoralo da dublje razmišlja o položaju Duha u Bogu. Polazište mu bijaše krsna naredba u *Mi* 28,29<sup>24</sup>. Biskup cezarejski drži da je u tom tekstu nazna ena »vezanost« i »zajedništvo« naravi izme u Oca, Sina i Svetog Duha. Bazilije primije uje da Sin, kako svjedo i *Mi* 28, 19, ne smatra nedostojnim da je u zajedništvu s Duhom. Sam raspored imena u tom tekstu pokazuje da me u Trojicom vlada zajedništvo i jedinstvo. II krsnom se nalogu vidi da je Duh pripojen Ocu i Sinu. Budu i da sva Trojica, po *Mt* 28,19, imaju udjela u zajedništvu istog božanstva, me u njima postoji naravno jedinstvo. Bazilije opominje da zajedništvo u naravi i vezanost Oca, Sina i Duha Svetoga valja pomno uvati jer je to nužan i spasonosan nauk vjere. On isti e zajedništvo Duha s drugim dvjema Osobama jer na osnovi tog zajedništva Duh posjeduje isto božanstvo kao Otac i Sin<sup>25</sup>,

Bazilije zaista esto i rado govori o zajedništvu Duha s Ocem i Sinom. Time, doduše, nije mnogo re eno o bitku Duha., ali je rije ju zajedništvo nazna en odnos Duha prema božanskoj biti. Nama se ini da je govor o zajedništvu zaobilazni put da se omogu i naslutiti istobitnost Duha s Ocem i Sinom. Za Bazilija, kao neopiatonskog mislioca, zajedništvo zna i veoma mnogo. Posredstvom zajedništva Božji bitak postaje nazo an u onima koji su mu dionici. Duh ima Božju bit zato što je u zajedništvu s Bogom. U svakom slu aju rije zajedništvo prije i da se Duhu pripíše samo moralni vez s Ocem i Sinom ili da ga tek svojom mišlju stavimo u božansku zbilju<sup>26</sup>.

Bazilije se služi i drugim rije ima da iskaže odnos Duha prema Ocu i Sinu. U tu je svrhu rabio rije *srodstvo*<sup>27</sup>. Tvrdio je da je Duh po naravi srodan Ocu i Sinu. Staviše, na temelju zajedništva i srodnosti vidio je mogu nost da se Duhu dadu ista imena kao Ocu i Sinu<sup>28</sup>. Bazilije zacijelo smjera na imena Duh, Sveti, Dobri, Pravi, Gospodin i Branitelj. Posebno rado bilježi da se Duh zove Branitelj kao i Sin<sup>29</sup>.

<sup>24</sup> *Mi* 28, 19: »Po ite dakle i u inite mojim u enicima sve narode krste i ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga«.

<sup>25</sup> Bazilije zaista u svom spisu esto isti e »zajedništvo« Duha u naravi Oca i Sina. Usp. Duh Sveti, X, 24-25; XIII, 30; XVIII, 45-48; XVI, 40; XXVI, 6V; XXVII, 68-69.

<sup>26</sup> p zna enju »zajedništva« i »vezanosti« u Bazilijevu djelu, usp. H. DORRIES, Be Spletu, 135, 137, 138, 143, 146; B. BOBRINSKOY, *Uturgie*, 17-20

<sup>27</sup> Duh Sveti, XIII, 29; XVIII, 46; XIX, 48; XXII, 51

<sup>28</sup> Duh Sveti, XXII, 53.

<sup>29</sup> Duh Sveti, XIX, 48.

Naravnu vezanost i zajedništvo Duha s Bogom Bazilije isto tako izražuje rijeju *prisnost*<sup>30</sup>. Želi re i da Duh pripada božanskoj »obitelji«. I on je Trojstvene zajednice. S Ocem je i Sinom najuže povezan. S njima je »doma i« i posve »prisan«. Bazilije ponekad seže za glagolom *sjediniti* da bi izrazio odnos Duha s Ocem i Sinom. Duh je s njima tako sjedinjen da je s njima jedno u naravi. Bazilije naglašava da je Duh ujedinjen s Ocem i Sinom kao što je posvemašnje jedinstvo u sebi jednina<sup>31</sup>.

Cezarejski biskup nije vodio računa samo o tom da naravna i naravno jedinstvo Duha u Bogu. Bilo mu je jednako stalo da istakne kako je Duh sjedinjen s Bogom i u djelovanju božanskog Trojstva. Zasebice je naglašavao, kako ćemo još vidjeti, trojstveno jedinstvo u stvaranju svijeta. Postanak je svijeta Trojstveni in, iako se udio svake Osobe u stvaranju može promatrati pod posebnim kutom gledanja. Ali stvaranje je djelo Trojice<sup>32</sup>. Prema tome, Duh je, po Baziliju, »u svemu skroz neodijeljen i nerazdružen od Oca i Sina«<sup>33</sup>. Bazilije čak pokazuje da je grijšenje protiv bilo koje Osobe uvijek grijeh protiv Boga. Tako Sairino kušanje Duha u *Dj* 5,4–9 iznosi na vidjelo »da su isti grijesi protiv Duha Svetoga i protiv Boga. Na taj način možeš naučiti da je Duh u svakom djelu neodjeljivo povezan s Ocem i Sinom«<sup>34</sup>.

Iz zajedništva s Ocem i Sinom u naravi i djelima, Bazilije je za Duha izvlačio božanske oznake. Govorio je o njegovom vjeu nom zajedništvu, vjeu noj vezanosti i trajnom boravku kod Oca i Sina. Tvrdio je da Duh ima opstanak prije vremena<sup>35</sup>. Bazilije piše u tom sklopu: »Duh bijaše, i. još prije bijaše j prije vjekova postojao s Ocem i Sinom. Stoga ako i pojmiš što god od onostranosti vjekova, vidiš da je to kasnije od Duha«<sup>36</sup>.

I u jednoti je Duha Bazilije vidio njegovu uzvišenost i jednakost s Ocem i Sinom. Naglašavao je da Duh nije strpan u mnoštvo, već je posve jedincat i sam za se. Nije jedan iz niza, nego je zaseban i jedini. S njim se ne može nitko brojiti. Jednako je jedan kao što je Otac jedan i Sin jedan<sup>37</sup>. Razlog

<sup>30</sup> Duh Sveti, XVIII, 45.

<sup>31</sup> Duh Sveti, XVIII, 45.

<sup>32</sup> Duh Sveti, XVI, 37; XXII, 53.

<sup>33</sup> Duh Sveti, XVI, 37.

<sup>34</sup> Duh Sveti, XVI, 37.

<sup>35</sup> o vjeu nom opstanku Duha Bazilije piše na ovim mjestima XIX, 49; XXV, 59; XXVI, 63.

<sup>38</sup> Duh Sveti, XIX, 49.

<sup>37</sup> Duh Sveti, XVIII, 44–45.

je jednoti Duha Bazilije našao u njegovoj božanskoj naravi koja ne podnosi broja. Stvorenje se ne može zbrajati s Bogom. Kako je Božja narav jedna, i tu jednu narav posjeduju i Otac i Sin i Duh Sveti, Bazilije, i u Bogu nastoji izbjeći i brojenje. Broj je vlastit za stvoreno<sup>38</sup>.

Bazilije na par mjesta<sup>39</sup> vezanost Duha uz Boga vidi u injenici što Duh poznaje Božje otajstvo. Pri tom polazi od Pavlovih rijeju i u 1 *Kor* 2,11<sup>40</sup>. Duh može poznavati Boga samo zato što je u zajedništvu naravi s njime. Me usobno jednaki uzajamno se poznaju. Jednakost Duha s Ocem i Sinom Bazilije nazire i u tom što je Duh poput drugih dviju Osoba nedostupan ljudskoj spoznaji. Duha je nemoguće pojmiti jer je neizreciv. Nadvisuje svaku pamet. Rijeju nije sposobna da ga u punini izrazi<sup>41</sup>. Kad Duha uspoređuje s Ocem i Sinom, Bazilije napominje da je Duh kao Otac i Sin po naravi sama dobrota, istina i svetost. Bit mu je svetost, istina i dobrota<sup>42</sup>. To je također govor o jednakosti i istovjetnosti naravi u božanske Trojice.

## 5. Duh prima bitak

Ve smo ranije<sup>43</sup> zabilježili da je Bazilijevo razmišljanje o naravi Duha dobiva opstanak jedna od samoniklosti njegovog djela. Tako er napomenusmo<sup>44</sup> udna maštanja hultelja Duha o Duhu kao »bratu« Sina ili »unuku« Oca. Vrijedno je da se sada opširnije zaustavimo na teškome pitanju kako Duh stječe opstojnost. Pred tim složenim problemom Bazilije je segnuo za Biblijom da bi našao rješenje. Prvenstveno se služio *P*s 32,6<sup>45</sup> i *Iv* 15,26<sup>46</sup>. U svezi s tekstom iz Psalma Bazilije tumači da rijeju i »usta« i »dah« ne smijemo tjelesno shvatiti jer je božanska narav bez dijelova i netvarna. Dah o kome govori Psalmista, po Baziliju je Duh iz *Iv* 15, 26<sup>47</sup>. Prema tome. Duh postiče bitak kao *dah Božjih usta*. Duh je Istine. Dolazi »od Oca«. Bazilije zaključuje: »[...] za nj (Duh Sveti) se veli da je iz Boga. Duh nije iz Boga kao što je sve iz Boga, nego

<sup>38</sup> Duh Sveti, XVIII, 44–45. Usp. K. HOLL, *Amphilochius*, 144. 145; R. ARNOTT, *Unite*, 242–254.

<sup>39</sup> Duh Sveti, XIX, 50; XXIV, 56.

<sup>40</sup> Pavlov tekst glasi: »Jer tko od ljudi zna što je u ovjeku, osim duha ovjeg u njemu? Tako i što je u Bogu, nitko ne zna, osim Duha Božjega«.

<sup>41</sup> Duh Sveti, XX, 51; XXII, 53; XXVIII, 70.

<sup>42</sup> Duh Sveti, XIX, 48; XXIV, 56.

<sup>43</sup> Vidi Doprinos djela »Duh Sveti« pneumatologiji, 33–34.

<sup>44</sup> Usp. Pneumatomaški nauk, 25–26.

<sup>45</sup> Ps 32, 6: »Nebesa su u vršena Rijeju Gospodnjom i sva je njihova moć od Doha njegovih usta«.

<sup>46</sup> *Iv* 15, 46: »Duh Istine što izlazi od Oca«.

<sup>47</sup> Duh Sveti, XVI, 38; XVIII, 46.

kao onaj koji iz Boga izlazi. Ne izlazi ro enjem kao Sin. ve kao Dah Božjih usta<sup>8</sup>.

Tako je .na eno po elo za razlikovanje dvostrukog izlaženja u Bogu: ro enje koje je vlastito Sinu i izlaženje »kao duh« što je osobno za Duha. Samo ime *Duh Sveti* nazna uje kako tre a Osoba dobiva od Oca opstanak. Poput daha izlazi »iz Boga«. Bazilije zna da ni njegovo tuma enje ne razjašnjuje otajstvo. Ipak drži da je u Bibliji pokazano da u božanstvu pokraj Jedinoro enca ima mjesta za Duha. Kao što jedino Sin ra anjem izlazi iz Boga, tako samo Duh kao Dah prima božanski bitak.

U spisu *Duh Sveti* ne na osmo detaljnijeg razmišljanja o odnosu Duha prema Sinu u božanstvu. Pitanje se doti e usput. Nije mu dato veliko zna enje. Pneumatomasi Duha pod svaku cijenu rastavljašu od Sina<sup>9</sup>. Cezarejski biskup na osnovu *Mi* 28,19 tvrdi cla se Duh odnosi prema Sinu kao Sin prema Ocu<sup>10</sup>. Duh je, misli Bazilije, posredstvom Sina sjedinjen s Ocem<sup>11</sup>. Takav poredak trojslvenih odnosa Baziliju omogu uje da napiše: »Put bogospoznaje ide od jednoga Duha, po jednome Sinu do jednoga Oca [ . . . ] Obratnim smjerom ide uro ena dobrota [ . . . ] iz **Oca** po Jedinoro encu **do** Duha«<sup>12</sup>. Nutarnju vezanost Duha i Sina Bazilije možda crta i ovim rije ima: »Zaljubijenicama istine Duh u sebi pruža pomo **da** mogu motriti Sliku. Ne razotkriva je s vanjske strane, ve u samom sebi omogu uje da je spoznamo [ . . . ] Duh [ . . . ] u sebi pokazuje slavu Jedinoro enca [ . . . ]«<sup>13</sup>

## 6. Duh Stvoritelj

Pitanje udjela Duha u Božjoj stvarateljskoj mo i bilo je kamen spoticanja u pneumatologiji Bazilijeva vremena. Pneumatomasi su odlučno nijekali da Duhu pripada stvarala ko djelovanje i to im bijaše važan dokaz protiv njegova božanstva<sup>14</sup>. I u pravovjernijim krugovima redovito se u ilo **da** je Bog Otac stvorio svijet posredstvom svoje Rije i. Stvarateljska uloga Duha stajala je u sjeni.

<sup>8</sup> *Duh Sveti*, XVIII, 46. Usp. II. DORRIES, *De Spiritu*, 132. 133; K. HOLL, *AmphUochius*, 139-142; B. PRÜCHE, *Basile*, 88. 188. 205-216. 217. 224. 225, *Originalite*, 218-219.

<sup>9</sup> *Buk Sveti*, VI, 13.

<sup>10</sup> *Buli Sveti*, XVII, 43.

<sup>11</sup> *Duh Sveti*, XV:TH 45.

<sup>12</sup> *mh Rv*, \*I, XVIII, 47.

<sup>13</sup> *h b Saeli*, ? VIII, 47. -- --utu je <JA u IV'Hj-e>im tekst->vini?, ima nešto od. k:l:MMJCC Filioque. Ali se \*idi. da ta k posebice ne /->mima kao teološki problem.

<sup>14</sup> *lā KT* . . . *AmptiHoc&n.s II* 542; B *PRVCifE*. *Basile*, 21!

*Ouh Sveti*, I:Z TI, 4, III, V IV (-

Bazilije je i u tom dijelu pneumatologije u inio korak naprijed. Svoju je misao zasnovao na *Ps* 32,6 gdje se za Duha kaže da on daje nebesima mo i vrsto u. Tu tvrdnju Bazilije uskla uje s prihva enom naukom po kojoj Otac stvara preko Sina. Za Bazilija je, kako ve istakosmo, stvarala ki in u odli nom smislu trojstveni. Svemu je jedini uzrok Otac. Ali on stvara po Sinu. Sin pak po Duhu dovršuje i privodi savršenosti svaki svoj in. Takva je volja samoga Boga. Prema tome, u svakom je bi u na djelu cijelo Trojstvo. Otac je uzrok, Sin izvoditelj, a Duh daje puninu i savršenost<sup>15</sup>.

Bazilije stvarala ku ulogu Duha osvjetljuje danas pomalo neobi nom tvrdnjom da Duh posve uje an ele<sup>16</sup>. Cezarejski biskup polazi od injenice da an ele nazivamo svetima. Ali oni svetosti nemaju u samoj naravi niti im proizlazi iz biti. Svetost pak ne postižu postepenim nastojanjem, ve je posjeduju od po etka. Trebaju samo da slobodnom voljom, za razliku od odmetni kih duhova, ostanu uz svetost. Svetost an ela dolazi od Duha jer bez njega nema nikakve svetosti. To zna i da je Duh djelatno nazo an kod stvaranja an ela. Po Baziliju, an eli postoje jer tako ho e Otac. Bitak im je sazdao Sin. Duh Sveti im je pri samom stvaranju udijelio svetost. Bazilije zaklju uje: »Prema tome, Duh se Sveti u stvaranju nalazi uz bi a koja se ne usavršuju razvijanjem, ve su odmah od samog stvaranja savršena. On im kao savršenost i puninu biti pruža svoju milost«<sup>17</sup>

## 7. Duh je Gospodin

Znamo da je naziv Gospodin u Starom zavjetu vlastit za Jahvea. Novi je zavjet vjeru u Kristovo božanstvo i na taj na in izražavao što je naslov Gospodin prenio na Isusa iz Nazareta. Gotovo da u Pracrkvi ime Gospodin ozna uje samo Isusa Krista. Bazilije je bio zaista odvažan kad je rije primijenio i na Duha Svetoga. Naziva ga »Gospodin života«<sup>18</sup>. Držao je da Biblija opravdava njegov postupak jer i ona na tri mjesta Duha oslovljava s Gospodin.

Prvo je mjesto 2 *SoI* 3,5: »Neka Gospodin upravi vaša srca prema Božjoj ljubavi i Kristovoj postojanosti u tjeskobama«. Bazilije razlaže: »Tko je Gospodin što upravlja k

*Duh Sveti*. XVI, 38.

<sup>15</sup> O važnosti anaelolo)ie /a ll:tdltievu pncumaKdoJju \idi A UEJSJNC, *Heilige*, 257; *3. GRIBOMONT*, *Orig rrisoie*, 289.

<sup>16</sup> *Duh Sveti*, XVI, 38; usp XIX, 49.

*Duji Svet?*. Xf[1 29: usp XVI!1 4ft

Božjoj ljubavi i Kristovoj nepokolebljivosti u nevoljama? Nek nam odgovore ti koji Duha smatraju robom! Da se rije odnosi na Boga Oca, bilo bi jednostavno kazano: nek vas Gospodin upravi svojoj ljubavi; da se odnosi na Sina, vjerojatno bi stajalo: svojoj postojanosti. Nek, dakle, traže koja je druga osoba dostojna da se asti naslovom Gospodin«.

Drugo je mjesto uzeto iz 1. Sol 3,12–13. Bazilije upozorava da Pavao u tekstu moli »Gospodina« da solunske vjernike potakne na rast u ljubavi i da ih u vrsti kako bi bili pred Bogom Ocem sveti kad do e Isus Krist. Cezarejski biskup smatra da »Gospodin« iz Pavlove molitve ne može biti nitko drugi doli Duh Sveti. On je posvetitelj i o vrstitelj u dobra.

Tre i je tekst glasovita izreka u 2 Kor 3,17: »Ali Duh je Gospodin«. Bazilije je mišljenja da je Duh tu »izri ito nazvan Gospodinom«. Po biskupu iz Cezareje isto valja re i o »Gospodin« iz r. 16. na istom mjestu<sup>59</sup>. Duh je, dakle, daleko od bi a koja su robovi i Božji podložnici. On je Gospodin kao što je Gospodin Otac i Sin. Duh gospodari posve enjem<sup>60</sup>.

## 8. Živo ajni Duh

Bazilije vjeruje da je Bog Otac vrelo svih životnih oblika. No Otac život daje po Sinu, a Duh s njima suoživljuje. Bazilije piše doslovce: »Duh [, . .] suoživljuje s Bogom koji stvara svaki život, i sa Sinom koji daje život«<sup>61</sup>. Uza sve to, Bazilijev spis pokazuje da je život na zaseban na in vezan uz Božjega Duha. Biskup iz Cezareje tu misao pronalazi u *Rim* 8,2.10–11 i *1r* 6, 63<sup>62</sup>. Na osnovi tih tekstova Bazilije Duha naziva »Gospodarem života«<sup>63</sup>. Duh je »djelitelj« i »isto nik« života<sup>64</sup> jer je »Duh života«. Posjeduje »životvornu mo «<sup>65</sup>. Bazilije ponekad op enito tvrdi da Duh »oživljuje iz smrti«<sup>66</sup>. Nekad nadodaje da je Duh »zalog života«<sup>67</sup>. U vezi s krstom veli: »Voda pruža sliku smrti, jer tijelo prima kao u grob, a Duh ulijeva životvornu mo i naše duše iz smrti po grijehu obnavlja u iskonski život [ . . . ] život je dat po Duhu«<sup>68</sup>.

<sup>59</sup> Sva tri se mjesta nalaze u **XXI, 52**.

<sup>60</sup> **Duh Sveti**, XVIII, 46; XX, 51.

fii **Duh Sveti**, XXIV, 56.

<sup>61</sup> **Rim** 8, 2. 10. 11: »Zakon nas Duha života oslobodi ( . . . ) Duh je život ( . . . ) čivjet e i vaša smrtna tijela po svome Duhu ( . . . )« **Iv** 6, 63: »Duh oživljuje«. Bazilije tekstove navodi u **Duh Sveti** XXIV, 56–57; XXVIII, 69.

<sup>62</sup> **3 Duh Sveti**, XIII, 29.

<sup>63</sup> **Duh Sveti**, IX, 22; XXVIII, 70.

<sup>64</sup> **Duh Sveti**, XXIV, 56.

<sup>65</sup> **Duh Sveti**, XIII, 29.

<sup>66</sup> **Duh Sveti**, XV, 35.

<sup>67</sup> **Duh Sveti**, XV, 35.

<sup>68</sup> **Duh Sveti**, XV, 35.

Bazilije tako er misli da Duh u vjerniku priprema vje ni život. Duh oživljuje preminule, poklanja uskrslu život i duše preobražava da mogu živjeti u nebeskom svijetu<sup>69</sup>. Duh je, drugim rije ima, dar života<sup>70</sup>,

## 9. Proroštva dolaze od Duha

Biskup se Cezarejski ne zaustavlja dugo na ustaljenom uvjerenju da je Duh izvor proro kih vi enja i nagoviještaja budu nosti. Tu misao dijeli sa svojim predhodnicima. Tvrdi: proroštvo je jedan od darova što ih dijeli Duh; proricanje budu nosti dolazi od Duha Svetoga. Duh je za etnik starozavjetnih proroštava<sup>71</sup>. Bazilije zasebice isti e da je i Gabrijel u *Lk* 1,13–55 proricao uz pomo Božjega Duha<sup>72</sup>.

## 10. Duh u povijesti spasenja

U djelu *Duh Sveti* nismo sreli izri aj »povijest spasenja«. Bliza mu je rije »ekonomija«<sup>73</sup> kojom Bazilije ozna uje sveukupni Božji plan ovjekova spasenja<sup>74</sup>. Istom rije i Bazilije naziva povijesno djelo Isusa Krista koje je kruna Božje spasiljske volje<sup>75</sup>. I Evan elje se, po Baziliju, može nazivati »ekonomijom«<sup>76</sup>. U »ekonomiji« koju je Bog izveo po Kristu Duh imade udjela. Svaje povijest spasenja nerazlu ivo vezana uz Duha Svetoga. Bazilije pita: »Tko e zanijekati da je povijest ovjekova spasenja što je po Božjoj dobroti ostvari [ . . . ] Isus Krist dovršena miloš u Duha? Motriš li prošlost — blagoslov patrijarha, pomo pridošlu od Zakona, pralikove, proroštva [ . . . ] ili što je u injeno u svezi s tjelesnim Gospodinovim dolaskom, sve je po Duhu«<sup>77</sup>.

Cezarejski biskup drage volje govori o ulozi Duha u Kristovu životu i djelu. Po njemu Isusov se život ne može rastaviti od Duha. Isus je pomazan Duhom Svetim koji stoga stalno ostaje uza nj. Bazilije doziva u pamet biblijske izreke iz kojih

<sup>69</sup> **Duh Sveti**, XIX, 49.

<sup>70</sup> **Duh Sveti**, XXIV, 57.

<sup>71</sup> **Duh Sveti**, XVI, 38; XV, 37; XXVI, 61; IX, 23; XVI, 39.

<sup>72</sup> **Duh Sveti**, XVI, 38.

<sup>73</sup> Rije »ekonomija« ima u ota kom rje niku mnogo zna enja. Dolazi od glagola **oikonomo** koji zna i: vršiti ulogu ili dužnost, ravnati dobrima, biti rizni ar, nadzirati, upravljati, urediti, rasporediti, itd. »Ekonomija«, u skladu sa zna enjem glagola, zna i: briga, služba, uprava, upravljanje, ustrojstvo, gospodarstvo, ustanovljenje. **Od** tre eg stolje a pa naprijed Oci nazivlju Kristovo utjelovljenje i njegovo otkupiteljsko **djelo** »ekonomija«. Usp. G. L. PRESTIGE, **Dieu**, 69–76.

<sup>74</sup> **Duh Sveti**, XV, 35.

<sup>75</sup> **Duh Sveti**, VIII, 18.

<sup>76</sup> **Duh Sveti**, XIV, 32; XVIII, 69.

<sup>77</sup> **Duh Sveti**, XVI, 39.

se vidi da je Isus tvorio udesa, lije i o i gonio zloduhe nazo-  
noš u Duha Svetoga. Sva su Isusova djela u injena silom  
Božjega Duha. Duh Isusa nije ostavio ni poslije uskrsnu a.  
Svjedok je za to *1Kor 20,22–23*.

EftTska je vezanost Duha i Krista razlog da se Duh zove  
Kristovim Duhom, Duhom Istine i Mudrosti, Duh u sebi objav-  
ljuje Krista ukoliko je Božja Mudrost i Istina. Cezarejski biskup  
snažno isti e da je Duh potrebit, ako se želi spoznati Krista,  
Sliku nevidljivog Boga. Bez Duha nema motrenja te Slike.  
Duh omogu uje da se nazre i gleda Istinsko Svjetlo. Samo se  
u Duhu dade upoznati Isusa Krista, objavitelja nevidljivog  
Boga<sup>78</sup>. Prema tome, Duh je nužan da se spozna da je Bog  
na djelu u novozavjetnoj > ekonomiji«, ostvorenoj u Isusu Kri-  
stu i po njemu. No Isus je tu »ekonomiju« izvršio snagom  
Duha Božjega. ^

Bazilije u nekoliko navrata bilježi »ekonomiju« Duha Sve-  
tog u crkvenom životu. Po njegovu sudu, svaki dar što ga Bog  
šalje po Sinu Crkvi razdijeljuje Duh Sveti. Duh je djelatelj i  
gospodar razdiobe o kojoj govori Pavao u 1 *Kor 12,4–6*. Ozdra-  
vljenja i ostala udesna djela u Crkvi djelo su Duha Svetoga.

Duh tvori Crkvu. Svojom jednotom sjedinjuje lanove  
zajednice i ini ih u Kristu jednim tijelom. Službe u Crkvi  
što ih Apostol nabraja u 1 *Kor 12,28* potje u od Duha. Bazilije  
napominje da je i sadašnja ekrvena »ekonomija«, tj. njezino  
ure enje, djelo Duha Božjega<sup>79</sup>.

Po Baziliju, Duh e imati dijela i u zadnjem Božjem zah-  
vatu u povijest. Bit e s Kristom, kad ponovno do e. Oni e  
doživjeti uskrsnu e koji se nalaze u Duhu. Milost e Duha  
biti vje na nagrada i vijenac pravednika. U ovom je životu  
bila samo zalag. O Kristovu dolasku vjernik e dobiti puninu  
kao pla u za krepostan život. Osuda e se sastojati u oduzi-  
manju milosti što su je osu enici posjedovali. Duh je bio s  
njima i e kao njihovo obra enje, iako su bili grešnici. U asu  
Kristova dolaska Duh e ih zauvijek ostaviti. To je istinska  
osuda odbanjenih.

Trajni boravak s Ocem. i Kristom u slavi dodijeljuje Duh.  
On pruža blaženo gledanje, omogu uje nebeski život, beskrajnu  
radost i ples s an elima. Duh uskla uje i. ravna nebeskim  
životom. On mu je zborovo a. Nebesnici mogu slaviti Boga  
jer im u tom pomaže Duh. Vje na harmonija nebeskog Jeru-

zalema gdje se u radosti grle zemnici i nebesnici djelo je Duha  
Svetoga. Bez njega je blaženi život nezamišljiv. Red i raspored  
u nebu- dolazi od Duha<sup>80</sup>.

## 11. Duh u vjernikovu životu

Bazilije kratkim i gotovo prigodnim re enicama nazna uje  
da je Duh umiješan u vjerni ki život. Vjernik ne može ostva-  
riti svoj poziv bez nadahnu a i pomo i Duha. Zato se na Duha  
obra a svako bi e koje živi za krepost.

Duh je vrelo i vlasnik posve enja. Bez njega se ne može  
doprijeti do svetosti. On usavršuje i daje savršenost. Duh diže  
dušu i vodi je kreposnom stazom. Izvan Duha se ne može  
krš anski živjeti jer se jedino njegovim darom dade u dnev-  
nom opstanku jasno razlikovati dobro i zlo. ovjek odabire  
dobro zato što ga na to poti e Duh<sup>81</sup>.

Oproštenje grijeha dolazi od Duha. On je na izvoru grešni-  
kove odluke da e postati bolji. Nutarnja je obnova in Duha.  
Duh ostvaruje preobrazbu koja se traži da ovjek bude nebeski  
gra anin. Isto tako Duh poti e na tjelesno mrtvenje kojim  
se gasi žar i vrelina strasti<sup>82</sup>.

Vjernik po Duhu dobiva udio u milosti što ju je Bog  
u Kristu dao ljudima. Kristova milost postaje krš aninova  
svojina u krstu posredstvom Duha Svetoga. I milost vjere pot-  
je e od Duha. On pruža slobodu da Boga smijemo nazvati  
Ocem. Onaj koji posjeduje posinjenje koje dariva Duh može  
u svoj slobodi Boga zvati svojim Ocem. Bog je jedino onima  
Otac koji žive u sinovstvu što ga daje Duh. Vjernik ne može  
Krista ispovijediti kao Gospodina bez poticanja Duha. Miloš u  
se Duha u Isusu iz Nazareta raspoznaje i prepoznaje Gospodin,  
Svevladar svemira<sup>83</sup>.

Molitva vjernika izvire iz Duha i po Duhu dopire do Boga.  
Duh u vjerniku govori i kli e. Šapat se vjerni ke molitve  
stapa s glasom Duha i tako uzlazi do Božjeg prijestolja. Hval-  
benice, duhovne žrtve, Bogu se iskazuju u Svetome Duhu.  
Duh omogu uje klanjanje Božjem veli anstvu. Tko je izvan  
Duha, Bogu se ne može klanjati.

Jedino Duh dostojno slavi Oca i Sina. On im iskazuje  
nutarnju i dostatnu slavu. Bazilije to slavljenje naziva »obi-

<sup>78</sup> **Duh Sveti**, XVIII, 40; XX, 52; XXVIII, 69; IX, 23, XVI, 38.

<sup>79</sup> **Duh Sveti**, IX, 22; IX, 23; XVI, 38; XVIII, 46; XIX, 50.

<sup>80</sup> **Duh Sveti**, XIX, 49; XIV, 31.

<sup>81</sup> **Duh Sveti**, XIV, 33; XV, 35; XV, 36; XI, 27; XVI, 38; XVIII, 47; XXIV, 57.

<sup>78</sup> **Duh Sveti**, XII, 28; XVI, 39; XVIII, 46–47; XIX, 49; XXVI, 24.

<sup>79</sup> **Duh Sveti**, IX, 23; XVI, 37; XVI, 39; XXVI, 61; XXX, 77.

teljskim«. Duh, lan trojstvene »obitelji«, iskazuje ast i slavu Ocu i Sinu. Vjerni ko aš enje Boga u Duhu postaje dijelom »obiteljske« slave koju Duh vrši u Presvetom Trojstvu<sup>83</sup>,

Vjernik u Duhu spoznaje Božje otajstvo. Duh pozna Oca i Sina te ih objavljuje vjerniku.<sup>84</sup> Darovi što ih Duh udjeljuje u ovom vijeku samo su predujam i sjena budu ih dobara. Po tim su darovima vje ne zbilje ve prisutne, ali e punina nadvisivati po etke i prvine<sup>85</sup>.

Dijela u Duhu i njegovim milostima može imati jedino vjernik. Duh se daje po mjeri vjere i stupnju isto e. Stanuje u duši koja se oslobodila grijeha i strasti<sup>86</sup>.

## ETVRTO POG L A V L J E

### ZASEBNA PITANJA

U ovom poglavlju doti emo nekoliko posebnih tema koje su vezane uz Bazilijevo djelo. Zanimamo se, na prvom mjestu, za problem doksologije kojoj je posve en itav spis *Duh Sveti*. Potom se zaustavljamo na Bazilijevu neobi nom razlikovanju dogme i kerigme. Posebno se osvr emo na injenicu da Cezarejski biskup nije u svom spisu Duha izrijekom nazvao Bog niti mu pripisao istobitan. Temu deifikacije stavljamo u širi kontekst. Tako er tražimo odnos Bazilijeve pneumatologije prema nauci Carigradskog sabora.

#### 1. **uh ima mjesta u slavospjevu**

Ve je re eno<sup>87</sup> da je pitanje ispravne doksologije ili slavospjeva neposredni povod za knjigu *Duh Sveti*. To je razumljivo. Liturgija je život vjerske zajednice. Stoga u Crkvi iz nje sve izvire i u nju te e. Zato je nužno da su liturgijski tekstovi, vjerom isti i besprijeekorni. Ne smiju biti kamen spoticanja. Bazilije i pneumatomasi znaju da je trojstveni liturgijski slavospjev bitan za vjeru. U njemu se odrazuje trojstvena vjera. Bazilije je poradi toga namjerice uveo u svoju Crkvu uz uobi ajeni »slava Ocu *po* Sinu *u* Duhu Svetom« davni, ali nešto zaboravljeni, »slava Ocu *sa* Sinom *i* *s* Duhom Svetim«. Razumio je da je došao trenutak da se Duha više ne smatra jedino mjestom *i* posrednikom pohvala Bogu kako je to izražavao *u* redovitog slavospjeva. Duh je Osoba kojoj krš anin iskazuje slavu *i* ast zajedno s Ocem i Sinom. To izri e estica *sa* u doksologiji što je Bazilije želi iznova uvest u praksu. Bazilije je s tim na istu da sjedinjenje Duha u slavi s Ocem i Sinom zna i da se Duhu priznaje božanstvo *i* božanska narav. Jednako sti pretpostavlja jednaku bit ili istodobnost. Drugim rijeima, isto astan je sinonim za istobitan.

<sup>83</sup> *Duh Sveti*, XI, 27, XVIII, 46; XXIV, 57; XXVI, 61-62; XXVI, 64.

<sup>84</sup> *Duh Sveti*, XVI, 38; XXIV, 56.

<sup>85</sup> *Duh Sveti*, XV, 36.

<sup>86</sup> *Duh Sveti*, IX, 22; XXVI, 61.

<sup>87</sup> Usp. Razlog, vrijeme nastanka, cilj i povod djela, 30–31.



Taj su govor razumjeli i hulitelji Duha te su oštro prosvjedovali protiv Bazilijeva slavospjeva kao novotarije, Bili su na strani doksologije s dodatkom *u Duhu* jer je time označeno da je Duh niži od Oca i Sina. Izriču su s *Duhom* otklanjajući zato što je znak zajedništva Duha s Ocem i Sinom. Vidi se, dakle, da slavospjev nije samo povod za Bazilijevo djelo, već pravi sadržaj, osnovna tema i bitni okvir Bazilijeve spisa. Bazilije je napisao svoju knjigu da Pismima i Predajom opravda svoju doksologiju. Teološko ukrijepljenje izriču »s Duhom Svetim« pravi je razlog i smisao Bazilijeva djela. U izrazu »s Duhom Svetim« dolazi do izražaja bitak i položaj Duha u Trojstvu. Valja ista i da rasprava o doksologiji nije puka spekulacija ili školsko raspredanje, već zasjeca u redoviti vjerni život. Slavospjev je prisni susret Boga i ovjeka. U njemu Bog objavljuje sebe i uvijek ga slavi priznavanjem onog što Bog jest.

Bazilije se tijekom *Duha Svetoga* neprestano vraća pitanju slavospjeva. Stalno misli na nj. itavo je djelo sastavio da razjasni i utemelji doksologijski »s Duhom«. U spisu se osjeća da je slavospjev to ka što pravovjernog dijeli od herezika. Doksologija na djelu pokazuje tko je u istini, a tko huli.

## 2. Dogma i kerigma

Bazilije u spisu *Duh Sveti* veoma pomno i dosta naglašeno razlikuje *dogmu* i *kerigmu*. Takvo se razlikovanje po prvi put sreće u Bazilijevu djelu. To je Bazilijev pronalazak. Veoma je važan za razumijevanje itavog *Duha Svetoga*. Luči dogmu od kerigme, Bazilije je htio da se njegovim tvrdnjama u knjizi *Duh Sveti* ne daje već značenje nego zaslužuju.

Po Baziliju kerigma je nauk Crkve koji je jasno izražen u pisanim dokumentima. Crkva ga svakome propovijeda i oglašuje. Taj dio crkvene misli može svatko upoznati. Dostupan

<sup>1</sup> O ulozi Biblije i Predaje u Baziliju vidi H. DORRIES, *De Spiritu*, 74. 75; B. PRUCHE, *Basile*, 136–154; J. COMAN, *Demonstration*, 195. 196. 198–200; J. GRIBOMONT, *Esoterisme*, 22. 40. 48. 49. 55; R. P. C. HANSOM, *Basil*, 241–255; B. SCHEVE, *Basilius*, 22–39.

<sup>2</sup> O teološkom značenju doksologije u Baziliju vidi H. DORRIES, *De Spiritu*, 143. 146. 154–156. 122. 133. B. PRUCHE, *Basile*, 45. 46. 81. *Autour*, 232; P. GALTIER *Esprit*, 144. 145; J. GRIBOMONT, *Esoterisme*, 53; B. BOBRINSKOV, *Liturgie*, 18. *Duh Sveti*, XXVII, 66–67.

<sup>3</sup> Složeno pitanje Bazilijeve poimanja »dogme« i »kerigme« istražuju: II. DORRIES, *De Spiritu*, 73. 75. 121–128; A. HEISING, *Heilige*, 281–282. 115; B. PRUCHE, *Basile*, 91. 92. 123. 224–232; B. PRUCHE, *Dogma*, 257–262; J. GRIBOMONT, *Esoterisme*, 43–48; E. A. de MENDIETA, *Pair*, 129–131. 133–138; R. P. C. HANSOM, *Basil*, 249–250; P. C. CHRISTOU, *Enseismemeit*, 86–98.

je krštenima, katekumenima i poganima Bazilije, dakle, ono naziva kerigmom što Crkva od svog nauka, moralnih i obrednih propisa javno ispovijeda. Tu se nema što kriti. Zapisano je u poznatim dokumentima.

Riječ dogma u Bazilijevu se govoru odnosi na ono što bi se dalo nazvati nutarnjim crkvenim životom. Pojam je dogme veoma opsežan. U dogmu spada sav liturgijski život: obredi, molitve i sakramenti. Isto tako dogma obuhvaća vjerske zasade koje prate sakramentalni i liturgijski život. Bazilije naglašava da dogme potječu od Apostola, ali nisu zabilježene u Svetom pismu. Ponekad ih nije moguće ni zapisati jer su neizrecive. U neku su ruku duh biblijskog slova. Dogme prenosi usmena Predaja. Obično se to zbiva u katehezi za krštenike. Njima se tumače dogme. U dogmu može biti upućeno samo krštenik. Krštenik o dogmama ne smije govoriti. Pred strancem se o dogmama šuti. Jer nisu izričito spomenute u Pismu niti proglašene na crkvenom saboru. Dogma se prenosi u tajnosti koja joj uvažava svetost i prije i da dopre svakome do ušiju. Ima dogma koje ne shvaćaju ni kršteni. To su vjerske istine koje su kao vrhunci teološke misli pristupa ne samo iznimnim ljudima ista života, duboke vjere i odličnog poznavanja Svetog pisma i Predaje.

Dogmu uvjetuje narav vjere. Evanđeoske su istine duhovne tvrdnje. Hoće se vremena da se pronikne smisao duhovne riječi. To se postiže razmatranjem i molitvom što je neprovedivo u buci i vrevi. Šutnja je uvjet duhovnog zrenja. Obični život, pun rastresenosti i brige za zemaljsko, nije prikladan za duboko razmatranje što ga traži dogma. Pojedinci mogu doseći smisao dogme, ali se teško prikladno vrijeme da se pripoji širokim slojevima.

Odnos između dogme i kerigme u Baziliju nije lako utvrditi. Načelno se čini da on smatra da dogma, kad se nakon duga razmišljanja shvati, postaje u Crkvi kerigmom. Kad se postigne puna spoznaja dogme, Crkva je proglašuje kerigmom. Na novoj kerigmi, i oko nje, nije druga dogma koja opet traži dugo vrijeme sazrijevanja. Katkad imamo dojam da je po Baziliju dogma široko zaleđeno u kojem živi kerigma. Bez dogme bi kerigma bila prazna riječ i mrtvo slovo. Dogma bi davala kerigmi prostora da može postojati kao spasonosni nauk. Kerigmu bi bez dogme bilo nemoguće shvatiti.

Bazilije drži da dogma mora biti u skladu s Pismom i kerigmom. Dogma je tumač kerigme. Iznad je kerigme. Punija je spoznaja, ali nije određena kao kerigma.

Na temelju razlike izme u dogme i kerigme može se donekle shvatiti što je Bazilije u pneumatologiji smatrao dogmom, što kerigmom. Dok Bazilije piše g. 375. svoj spis, u kerigmu o Duhu pripada vjerovanje da Duh nije stvoren, da se ne smije dijeliti od Oca i Sina i da je po naravi svet. Crkva se je o tom ve izjasnila na aleksandrijskoj sinodi g. 382, Ostali nauk o Duhu Bazilije, kako se ini, smatra dogmom.- To se prvenstveno odnosi na »istobitan« i puno, jasno i izri ito priznavanje božanstva Duha Svetoga. Tek je na Carigradskom saboru taj dio pneumatologije postao kerigmom.

### 3. Bazilije štiti o istobitnosti Duha

Biskup iz Cezareje prešao je dug put u razmišljanju o Duhu. U njegovom se djelu naslu uju odjeci razvoja u pneumatologiji od »tropika« do pred Carigradski sabor. Bazilije je na po etku" tražio da pravovjernik odstrani u enje o Duhu kao stvorenju. Tko tako misli nije u Crkvenom zajedništvu. Novi je korak u injen kad se za pravovjernost tražilo da se Duhu prizna slavljenje s Ocem i Sinom. Iz *Mi* 28,19 zaključivalo se da je Duh sjedinjen s Ocem i Sinom. Duh pripada zajedništvu Oca i Sina. To je opet novi uvjet za ispravnost u vjeri. Posljednji je, za Bazilijeva života, da se Duhu iskazuje jedna i ista ast s Ocem i Sinom. Tko tako vjeruje u Duha, drži se pravovjernim.

Bazilije je stao na posljednjoj stepenici. U svome spisu Oca i Sina naziva Bog<sup>6</sup>, ali Duhu ne pridaje to ime niti za nj upotrebljava »istobitan«. Bazilije se ustru ava da Duha nazove Bogom jer zna da je u Pismima i Predaji to ime pridržano za Oca. To ne zna i da Cezarejski biskup nije Duhu priznao božanstvo. Vidjesmo da je on glavni branitelj tog božanstva u sukobima s pneumatomaškom zabludom. Bazilije je Duha nazivao, u skladu s Biblijom i Predajom, »božanskim«.

Bazilijev stav prema istobitnosti Duha s Ocem i Sinom kudikamo je složeniji. Odmah treba naglasiti da je Bazilije vjerovao da je Duh »istobitan« Ocu i Sinu. Ipak rije »istobitan« nije htio primijeniti na Duha. Njegov se teološki napor sastojao u tome da na e izraz koji može valjano nadomjestiti »istobitan«. Bazilije je odabrao »isto astan« i »iste slave«. Vidjesmo da u itavu djelu nastoji dokazati da su u pneumatologiji »istobitan« i »isto astan« prave istozna nice. Tvrdnju je naj-

prije provjerio na primjeru Sinove istobitnosti i isto asnosti u odnosu na Oca te je potom prenio na Duha Svetoga.

Bazilije se trudio da Biblijom i Predajom dokaže da Duhu pripada jednaka ast i slava kao Ocu i Sinu jer se time pokazuje »istobitan«. Isto asnost se temelji na jednakosti naravi. Istobitnost dolazi do izražaja u isto asnosti. Ipak je neobi što je Bazilije cijeloga života oklijevao u pogledu pneumatskog »istobitan«. Zbog toga je napadan i tužen Atanaziju. No on je imao pregršt razloga da se sustegne od rije i »istobitan«.

Bazilije je bio upu en u poteško e i rasprave koje je izazvao Nicejski »istobitan«. Dok piše *Duha Svetoga* još se uvijek raspravlja o tom »istobitan«. Bazilije je shvatio da nije prikladno iste rasprave prenijeti na Duha. Teološka su razglabanja Nicejskog »istobitan« ve iscrpla snage i zamorila duhove. Crkvu, podijeljenu na istobitnosti Sina, nije trebalo razjediniti i pitanjem istobitnosti Duha.

Biskup je iz Cezareje uz to dobro znao da ima bojažljivih vjernika koji e jedva htjeti da »istobitan« prihvate za Duha. Rije su teško usvojili za Sina. Bilo bi previše od njih tražiti da isto reknu za Duha, mada vjeruju da je Duh u božanskom jedinstvu. Bazilije vodi ra una otim slabostima. Ne želi zbog rije i gubiti krš ane.

Isto tako Bazilije bijaše svjestan da arijevci ekaju zgodnu priliku da ga protjeraju i do epaju se njegove biskupije. Time bi nestalo važne pravovjerne utvrde. Ako otvoreno istakne istobitnosti Duha, Bazilije vidi da e morati u progonstvo. Ali dobro Crkve i vjernika traži da bude na oprezu i da ostane u svom biskupskom gradu. I to Bazilija sili da s pomnjom postupa u pneumatološkim raspravljanjima. Valja nadodati da Bazilije nije htio da smjelim tvrdnjama odbije pneumatomahe. Oni, doduše, zabacuju božanstvo Duha Svetoga. No Bazilije drži da se pravovjerni nauk može kazati, ako se i ne upotrijebi rije »istobitan«.

Recimo tako er da Bazilije nije držao nužnim da se služi s »istobitan« jer u svezi s Duhom rije nije upotrijebio ni sabor u Niceji. Bazilije je toliko poštivao Nicejsko vjerovanje da se nije usudio da mu nadoda novi »istobitan«. Možemo kona no nazna iti da je Bazilija od »istobitan« odvra alo i njegovo uvjerenje da je »istobitan« još uvijek »dogma«, a ne »kerigma«. Smatrao je, dakle, da nema prava »istobitan« stavljati za mjerilo pravovjerja. Razumio je da treba vremena da

6 O etapama Bazilijeve misli, vidi 13 PRUCHE, Basile, 104—110.

7 *Duh* Sveta, VI, 14; VIII, 17—19.

izraz postane zreo za vjernike kako bi ga Crkva mogla izri-  
jekom prihvatiti. Tom je sazrijevanju Bazilije svojom knjigom  
mного pridonio\*,

#### 4. Pobožanstvenjenje

Bazilijeva tvrdnja: »Evo što nam je obećano: postati Bogu  
sli ni koliko je moguće ljudskoj naravi [ . . . ] sličnost s Bogom  
i vrhunac želja, postati bog«<sup>3</sup> zaslužuje da je stavimo u šire  
zaleđe jer se tako potpunije može razumjeti njezin smisao.

U Bazilijevo vrijeme općenito vlada uvjerenje da je krš-  
ćanin pobožanstvenjen ovjek. Kristovo otkupljenje ovjeka,  
nastavljeno po Duhu u Crkvi, nazivalo se teopojeza, teoza,  
deifikacija i divinizacija. Riječi i bismo donekle mogli prevesti  
s pobožiti, pobogoviti, pobožanstveniti i obogotvoriti. Bazilije  
je u svom ulomku jasan: postati bog. Tema je ovjekove deifi-  
kacije veoma opširna<sup>4</sup>. Mi je kušamo ukratko izraziti.

Prije svega valja ista i da se deifikacija smatrala cvije-  
tom i krunom otkupiteljskog djela. Adam je prije pada bio  
božanstveni ovjek. Zato je deifikacija istinski ovjekov poziv.  
Nije prema tome čudno što je takva misao u središtu otadž-  
binskih razmišljanja. Deifikacija nije za ondašnje vjernike i teologe  
apstrakcija, već stvar koja se živi. Teolozi su iz pobožanstve-  
njenja izvukli ili svoje zaključke. Atanazije je, primjerice, do-  
kazivao Isusovo božanstvo iz činjenice što je vjernik deificiran:  
Krist ne bi mogao deificirati, da nije Bog. Kapadokijanci su  
pomoću iste stvarnosti utvrdili opstojnost Kristove ljudske  
duše: kad Krist ne bi imao duše, ne bi ovjek bio pobo-  
žanstvenjen. Sav je vjerski život u četvrtom stoljeću u prožet  
vjerom u deifikaciju. Liturgijski su himni uglavnom ispjevani  
na tu temu.

To je tradicionalno osvjedočenje i Bazilije, kako naznači-  
mo, prenio u svoje djelo. Ponešto je, doduše, suzdržan pri  
uporabi deifikacijske terminologije zato što mu se činilo da  
nije u svemu biblijska, ali je u svom spisu isticao da Duh  
ostvaruje u kršćaninu djelo obogotvorenja.

<sup>3</sup> O Bazilijevoj »ekonomiji« vidi H. DORRIES, *De Spiritu*, 27. 28. 139; H. DEHN-  
HARD, *Problem*, 56; B. PRUCHE, *Basile*, 79–110; B. PRUCHE, *Autour*, 207. 208; Y.  
COURTONNE, *Temoin*, 166. 167; E. A. de MENDIETA, *Pair*, 129–133; S. GIET,  
*Idees*, 296. 297; J. de GHELLINCK, *Pairistique*, 313–338.

<sup>4</sup> Duh Sveti, I, 2; IX, 23.

<sup>5</sup> O deifikaciji vidi J. GROSS, *Divinisation*, 239–244. 339–350; K. HOLL, *Am-  
philochius*, 123–125. 149; B. PRUCHE, *Basile*, 144. 151–153. 196–198. 203. 204. 217;  
B. PRUCHE, *Originalit*, 219–220; B. PROUCHE, *Aulotour*, 213. 223. 224; P. B. F.  
BILANIUK, *Mystery*, 337–359; J. H. DALMAIS, *Divinisation*, 1376–1389; M. LOT-  
BORODINE, *Deification*.

Tema ovjekove deifikacije ima dugu povijest. Već su  
grčki mislioci deifikaciju držali ciljem ljudskog opstanka. Poi-  
mali su je tijekom povijesti raznoliko. Na vrhuncu su svoje  
misli u ili da se ovjek tako pobožanstvenjuje što postaje  
jedno s Bogom. Ljudski duh, podrijetlom iz Boga, poslije se  
smrti ponovno vraća u božanstvo. Postaje dionikom Božje  
besmrtnosti.

Stari je zavjet otklonio pobožanstvenjenje. U isto je da je  
ovjek posve različit od Boga i zato mu nema teopojeze.  
Između Boga i ovjeka ne može biti dodira. Bog u svemu  
nadvisuje stvorenje. Ovjek može jedino sličiti Bogu. Taj je  
nauk klasično izražen u *Pst 1,26–27*. Ni Novi zavjet ne upo-  
trebljava riječ teopojeza. Ipak se služi izrazima koji su joj  
veoma blizu. Ovdje prije svega mislimo na *2 Pt 1, 4*, *Dj 17,28* i *1  
Iv 3,2*. Svi ti tekstovi sadrže poruku o ovjeku koji u Kristu,  
po vjeri i otajstvima vjere, postaje sinom Božjim. Na taj način  
i udio u životu što ga je donio na svijet Utjelovljeni Krist.  
Novozavjetna propovijed o novoporođu i obnovi nije daleko  
od deifikacijske teme. Isto bi trebalo reći i za biblijski govor  
o vjerniku, novom stvorenju i posinjenom Božjem djetetu.

Ideju deifikacije među Očevima ima prvi u teologiju uvode Kle-  
ment Aleksandrijski (g. 150–215) i veliki Origen (g. 185–254).  
Ovjek, po njima, pobožanstvenjuje spoznavajući ili gnoze. Tko  
savršeno poimani evanđeoski nauk, taj je deificiran. Usporedo s  
takvim poimanjem deifikacije postoji mišljenje da se teopojeza  
sastoji od sudjelovanja u božanskoj neraspadljivosti i besmr-  
tnosti koju je Utjelovljena Riječ uskrsnućem darovala ljudskoj  
naravi. Deificirati, u biti besmrtnim i neraspadljivim, u ono  
vrijeme zna i gotovo jedno te isto. Od Božjih svojstava stvo-  
rena narav može posjedovati samo besmrtnost i neraspad-  
ljivost.

Nauk o pobožanstvenjenju posebice je naznačen u istočnim  
Očevima. Oni su u njemu nekako saželi cjelokupnu kršćansku  
misao. Obogotvorenjem su obuhvatili vjeru u iskonsku dobrotu  
stvorenja. Ovjek se može pobožiti jer je stvoren dobrim. Oči  
su smatrali da je božansko Trojstvo istinski tvorac teopojeze  
kojoj je svrha ovjekov povratak Ocu po Sinu u Duhu Svetom.  
Sin je ostvario djelo teopojeze utjelovljenjem, mukom i uskrs-  
nućem. Kao Gospodin suvereno predvodi deifikaciju. Duh je  
Sveti pomazao Krista da bi izvršio čin obogotvorenja. Od Kri-

<sup>6</sup> *2 Pt 1, 4*; »Time smo obdareni dragocjenim, najvećim obećanjima, da po  
njima postanete zajednici s božanskom naravi (. . .)«. *Dj 17, 28*: »Njegov smo  
rodak i rođak«. *1 Iv 3, 2*: »(. . .) sad smo djeca Božja (. . .) kad se o-  
tjude, bit ćemo njem«<sup>7</sup> sli ni (. . .)«

stova uskrsnu a Crkva je uvedena u deifikacijsku povijest. Duh se njome služi da bi po sakramentima dovršio djelo posvećenja. Deifikacija je kona ni cilj povijesti i opstanka. Otkrivano novo nebo i nova zemlja posebni su nazivi za deifikacijski i blažene Trojice.

Obogotvorenje se ne da lako definirati. Kršćanin, svakako, otklanja grčku misao da je divinizacija potpuno izjednačenje uvijek s Bogom. Stvorenje ne može biti Bogu jednako. Može mu samo sličiti. Deifikacija je uspostava sličnosti koju je posjedovao Adam. Uvijek u deifikaciji dobiva po milosti udio u svojstvima što ih Bog ima po naravi: u mudrosti, ljubavi, slobodi od strasti, neraspadljivosti i besmrtnosti. Uvijek se preobrazuje u sliku Utjelovljene Rije i tako postiže Božje poslanstvo koje ga čini božanstvenim.

Bazilije u svom spisu taj nauk pretpostavlja poznatim. S nekoliko pojedinosti tom poimanju deifikacije daje vlastiti pečat. Tako je više od ostalih isticao ulogu Duha. Na to je bio naveden pneumatomaškim raspravama. Držao je da Duh obogotvoruje svojom nazočnošću u vjerni kor duši. Iz te je činjenice zaključio: ako Duh deificira, zna i da je Bog. Duh ne bi mogao deificirati, kad bi bio stran i tu Bogu.

Bazilije smatra da je obogotvorenje moguće jer je uvijek u naravi usano da teži za Bogom, vrhovnim dobrom i najuzvišenijom ljepotom. Duh vrši deifikaciju kad se uvijek ustrajnom askezom o isti od grijeha, nadvlada strasti i postane krepostan. Deifikacija se, po Baziliju, sastoji u motrenju, prisnosti i prijateljstvu s Bogom. Duša treba na zemlji živjeti nebeskim životom. Ona to postiže kad je Duh uvede u spoznaju božanskih tajna. Savršeno poznavanje Boga preobrazuje i obogotvoruje. Uranjanje u Božja otajstva svrha je uvijekova zemaljskog i nebeskog opstanka. Potpuna spoznaja uvodi u konačnu deifikaciju.

## 5. Bazilijev nauk o Duhu i Carigradski sabor

Carigradski sabor od g. 381. iznimno je značajan za povijest trojstvene dogme. Taj je Sabor potvrdio Nicejsko vjerovanje. S Carigradskim je saborom konačno riješen spor o položaju Sina u Bogu. Arijevstvo je napokon svladano. Isto tako na Saboru je nađeno rješenje za pitanje Duha Svetoga. Izražava što ga je trojstveno otajstvo dobilo na tom Saboru na snazi

je do danas. Prihvataju ga sve kršćanske vjeroispovijesti. Tako je Carigradski sabor zaista opći sabor<sup>12</sup>.

Teološki doprinos Carigradskog sabora nalazi se u njegovoj pneumatologiji. Rečenice koje se u Carigradskom vjerovanju odnose na Duha Svetoga nadopunjuju Nicejsko vjerovanje. Redovito se drži da je u tim rečenicama o utjecaju Bazilijeve pneumatologije. Bez Bazilija nauk se Carigradskog sabora ne da zamisliti. Istina je da Crkva od svojih početaka vjeruje u Duha i živi od njegove milosti, ali za saborsku pneumatologiju najpresudnija su desetljeća što prethode Carigradskom saboru. U tim je desetljećima ima Bazilije, bez sumnje, najvažnija ličnost u istoj Crkvi. On, doduše, nije doživio Sabor, ali su saborski Oci uglavnom njegovi prijatelji i učenici. To posebice važi za dvojicu saborskih predsjednika, Melecija Antiohijskog i Grigura Nazijanskog. Misli za koje se Bazilije borio čitava života po njegovim su prijateljima bile nazovane na Saboru i na njemu izvojevale pobjedu.<sup>13</sup>

Promotrimo li ukratko saborski nauk, nije teško ustanoviti koliko Carigradski simbol prožima Bazilijeva pneumatologija. Sabor najprije veli o Duhu da je *Gospodin*. Istina je da ne upotrebljava *ho Kyrios* (Gospodin), već se služi s *Kyriou*. Time se valjda vodilo računa o tom da je »Gospodin« naziv za Jahvea i Isusa Krista. Oci su neodređeno imenom htjeli reći da Duh pripada u kategoriju onih koji su »Gospodari«. Tako je otklonjena pneumatomaška zabluda o Duhu kao stvorenju. Duhu prilici i gospodovati, ne služiti. Duh je »Gospodin«. Sabor, dakle, Duha časti naslovom koji je vlastit za Oca i Sina. Time je, drugim riječima, naznačeno da Duh ima božansku naravi i dostojanstvo.

Saborski dokument Duha proglašuje »živodajnim«. To znači da Duh daje život, a ne da ga prima. Zacijelo se »živodajni« odnosi na milosni i božanski život. Sabor uči da je tom životu izvor i vratak Duh Sveti. Naznaku da Duh »izlazi iz Oca« Sabor sigurno preuzima iz *1 Iv* 15,26 i *1 Kor* 2,12. O čemu je da su saborski Oci tu izreku uperili protiv pneumatomaha za koje Duh potječe iz stvorene naravi. Otac je, po Saboru, po čelo za Duha. Duh ne dolazi iz stvorenja, već iz Boga.

Sabor nadalje za Duha kaže da mu se »klanjam« i da ga »slavimo« zajedno s Ocem i Sinom. Izreka nema izravna upo-

<sup>12</sup> O značenju Carigradskog sabora vidi I. O. de URBINA, *Nicee*, 188–189; A. M. RITTER, *Konstantinopol*, 295–303; H. DORRIES, *De Spiritu*, 5; J. DANIFILOU, *Le IV<sup>e</sup> siècle*, 1. 7. 51.

<sup>13</sup> Bazilijev doprinos saborskoj pneumatologiji isti u H. DORRIES, *De Spiritu*, 174, 175; H. DORRIES, *Basilius*, 141–143; B. PRÜCHE, *Basile*, 81. 109.

rišta u Bibliji. Vjerojatno je najvažnija to ka saborske pneumatologije. U simbolu se »istobitan« ne upotrebljava niti se Duh izrijeком naziva Bogom. Inisi se da to nadomješta »suklanjati se« i »suslaviti«. Vjernik se u bogoslužju Duhu klanja i slavi ga s Ocem i Sinom jer Duh ima istu narav kao druge dvije božanske Osobe. Duh zaslužuje poklonstvo i slavu zato što je jednako Bog kao Otac i Sin. Slava i čast što je kršćanin iskazuje Duhu jedna je te ista sa slavom i čašću u koju prikazuje Ocu i Sinu. Isto asnost je sinonim za istobitnost. Istobitnost se priznaje kroz jednakost časti.

Carigradsko vjerovanje, oslanjaju i se na 2 Pt 1,21, napokon veli za Duha da je »govorio po prorocima«. Time se htjelo re i da Duh ima udjela u nadahnu ima kojima je Rije obdaruvala proroke. I to je posebni način govora o božanstvu Duha. Duh je zajedno s Rijeju nadahnitelj proroka<sup>14</sup>.

Oznake saborske pneumatologije nije teško raspoznati<sup>15</sup>. Oci su se držali svetopisamske misli. Svjesno je nisu htjeli proširivati i nadopunjavati. Izostavili su »istobitan«. Nisu se poslužili ni rijeju Bog. Tako su postupili jer su vodili brigu o eventualnom sporazumu s pneumatomasima. Stoga su ostavili po strani izraze koji su najviše smetali Eustatijeve pristaše. Birali su blaže rije i, ali u nauku nisu nimalo popuštali. Blagost izraza nije bila za pneumatomahe prepreka da shvate kako je njihova pneumatologija osuđena. Zato su Carigrad napustili i prije svršetka saborskih sjednica.

Saborska je pneumatologija u cjelini blizu Bazilijevu u enju. Vidi se to otud što su saborski Oci postupili kao i Bazilije kad je rije o pneumatskom »istobitan« i nazivu »Bog«. U Carigradskom se vjerovanju s izričajima »živodajni« i »govorio po prorocima« stavlja naglasak, kao i u Bazilija, na djelo Duha, dok se o njegovu položaju u Bogu govori manje. Teologija koja se nalazi iza »suklanjati se« i »suslaviti« vezana je sa središnjom Bazilijevom pneumatološkom misli o sinonimnosti izme u »istobitan« i »isto astan«.

Nekoliko to aka Bazilijeve pneumatologije ne nalazimo u Carigradskom vjerovanju<sup>16</sup>. Sabor je izostavio naravno zajedništvo Duha s Ocem i Sinom što je Bazilije rado isticao u svome djelu. Carigradski se simbol ne poziva na Mt 28,19. Mi

<sup>14</sup> O pneumatologiji Carigradskog sabora vidi I. O. de URBINA, Nicee, 193–205; A. M. RITTER, Konstantinopol, 296–303.

<sup>15</sup> O tome pitanje u J. N. D. KELLY, Aitkristliche, 333–339; A. M. RITTER, Konstantinopol, 295, 296.

<sup>16</sup> To posebice isti e H. DORRIES, De Špiritu, 174–175; Basilius, 141–143.

pak znamo da je to biblijsko mjesto ishodište itave Bazilijeve misli o Duhu. Isto tako Sabor je neovisan o Bazilijevoj tvrdnji da se vjernik onako krštava kako vjeruje; da Boga slavi kako je kršten i kako vjeruje. U Bazilija su najuže vezani krst, vjera i slavljenje Boga. Ipak moramo re i da se saborska pneumatologija u svim svojim tkama nalazi u Bazilijevu spisu *Duh Sveti*. Time je Bazilije zaista zadužio trojstvenu teologiju.

P R I J E V O D

Predgovor: valja ispitati i najsitnije dijelove govora o Boga

1. Brate Amfilohije!

Draga mi i od sveg najasnija glavo, pohvalih tvoju želju za znanjem i radinost zna aja<sup>1</sup>. Nadasve pak uživah u pomnosti i trijeznosti tvoje misli kad držiš da nijedna rije što se nužno pri govoru upotrebljava o Bogu ne smije ostati bez provjere<sup>2</sup>. Jer si kako treba razumio Gospodinovu opomenu da »tko moli, dobiva i tko traži, nalazi« (*Lk* 11, 10), ini mi se da bi skladnoš u traženja na odgovor potaknuo i najve eg oklijevaoca.

U tebe me još više to zadivljuje što ne postavljaš pitanja, kao ve ina danas, da bi kušao, ve jedino da bi našao što je zapravo istina. Veliko je, zaista, dandanas obilje doušnika i onih što nas neprestance zapitkuju. Ali je zato veoma teško nai i na dušu koja ljubi znanje i traži istinu da se izlije i od neznanja. Pitanja mnogih, poput lova ke zamke i ratne zasjede, u sebi kriju dobro smišljenu varku. Oni ne iznose pitanja da bi iz njih izvukli kakvu korist nego da bi tobože imali, ako ne dobiju odgovore u skladu s vlastitom požudom, pravedan povod za rat.

2. Ako se »bezumniku ve i pitanje ubraja u mudrost« (*Izr* 17,28), kolikom emo tek cijenom cijeniti pametna slušatelja što ga prorok pridruži »divnom savjetniku« (*Iz* 3,3)? Zaista je pravedno da ga udostojimo svake hvale, da ga tjeramo naprijed, da budemo dionici njegova mara i da mu u svemu pomažemo dok hrli za savršenosti. Nije, naime, oznaka lijen ina u vjeri nego upu enika u svrhu našega poziva

<sup>1</sup> Amfilohije nam je ve poznat. Vidi **Uvod**, I, 1 (bilj. 6).

<sup>2</sup> Bazilije upotrebljava rije **Bog** s lanom i bez lana. S lanom **Bog** (lio **Theos**) redovito zna i Boga Oca. Bez lana **Bog** (**Theos**) izražava Božju supstanciju. U tom smislu rije se primjenjuje i na Sina.

<sup>3</sup> Nazna ili smo mu ne okolnosti u kojima je Bazilije pisao svoje djelo. Vidi **Uvod**, II (**Prilike u kojima spis nastaje**).

da govor o Bogu ne slušaju površno, već da nastoje istražiti smisao skriven u svakoj riječi i u svakom slogu. Evo šta nam je obećano: postati Bogu slični koliko je moguće ljudskoj naravi<sup>4</sup>. Sličnosti pak bez spoznaje nema, a spoznaja izvire iz poduka. No govor je po elo podu avanjan. Dijelovi su govora slogovi i riječi. Prema tome, ispitivanje slogova nije izvan cilja. Moglo bi se kome uiniti da pitanja zaslužuju da ih zanemarimo jer su malena. Naprotiv! Jer je istinu teško dohvatiti, posvuda za njom valja tragati. Ako naime napredovanje u pobožnosti kao i u vještinama raste veoma polako, uvođenici u spoznaju ne smiju ništa zanemariti jer tko prezre po etna slova kao malena, nikada neće doseći i vrhunce mudrosti.

*Da i ne* dva su sloga, ipak najodli nije dobro, istina, i krajnji me aš zla, laž, esto su sažeti u tim malim riječi ima. Ali što tu govorim? Tko bi samo glavom dao znak, u svjedočenju za Krista, smatralo se da je ispunio svu pobožnost. Ako je to tako, koja je od riječi i o Bogu tako si ušna da joj, bila dobra ili ne, u svakom sluaju ne pripada veliko znanjenje? Budući da iz Zakona neće nestati nijedan jota nit ikoji zarez (Mt 5,18), kako bi onda mogla postojati za nas mogućnost da i najsitnije mimoićemo?

Sto si od mene zatražio da prosudim, istodobno je maleno i veliko. S obzirom na kratko u predmeta, maleno je i stoga možda prezrivo; snagom pak onoga je znamen, odista je veliko. Slični gorušici koja je doduše najmanje me u suhim sjemenjem (Mt 13, 31—32), ali ako joj se iskaže potrebna njega uzrasta do zavidne visine jer razvije u sebi usenu moć.

Ako se tko smije gledaju i naše blebetanje — izražavam se sa psalmistom (Ps 118,85) — o slogovima, nek zna da će sa smijeha ubrati jalov plod. Mi ipak, ne predavši se ljudskim prijekorima i ne podlegnuvši njihovoj preziru, s istraživanjem nećemo prestati. Posve sam daleko od tog cla bih se tih estica<sup>5</sup> kao neznatnih stidio. Sam sebi u estitativu kao onom koji je mnogo zavrijedio ako dosegнем i tisu i dio njihove vrijednosti. Bratu pak koji s nama traži velim da otud nije izvukao neznatnu korist.

<sup>4</sup> Tu smo rečenicu stavili u šire zaleće u Uvod, IV, 4.

<sup>5</sup> Bazilije misli prije svega na doksoloeijske »sa«, »po«, »u«, »i«. Iz itava se njegova spisa vidi značenje tih riječi. Može se bez pretjerivanja reći i da su one u središtu pozornosti jer se njima izražuje položaj Sina i Duha u Božjem otajstvu.

Vidim, dakle, da je u malim riječi ima skriven velik okršaj te s nadom u nagradu ne izmiem napora, Uvjeren sam da će slušaocima izlaganje i meni osobno biti plodonosno i da će slušaocima pružiti dostatan dobitak. Stoga u »s njim«, »s Duhom Svetim«, razumije se, pristupiti tumačenju. I ako želiš da krenem na put raspravljanja, ukratko u se osvrnuti na za etak rasprave.

3. Dok sam se nedavno molio s narodom i na dva na ina završavao slavospjev<sup>6</sup> Bogu Ocu — jednom »sa Sinom« i »sa Svetim Duhom«, drugi put »po Sinu«, »u Duhu Svetom«, neki od nazo njih prosvjedovaše i govorahu da se služimo udnim i uz to me usobno suprotnim riječi ima. Ti si prvotno iz koristi za te ljude<sup>7</sup> ili, ako su skroz neizljevi, zbog sigurnosti onih što ih sreću, tražio da se iznese jasan nauk o smislu sadržanu u tim slogovima. U izlaganju bit će kratki kako je to moguće onima što se složiše s obzirom na postanak njihova raspravljanja.

## II

### Ishodište heretika zanimanja za slogove

4. Cjepidla enje heretika<sup>8</sup> s obzirom na slogove i riječi nije nešto bezazleno kako bi netko mogao pomisliti. Ono ne vodi malom zlu, već skriva dubok i mračan naum protiv prave vjere. Svim silama nastoje dokazati da Oca, Sina i Duha Svetoga raznoliko izgovaramo, da bi time tobože stekli lak dokaz kako su različiti i s obzirom na narav. Drže se pri tom drevne misli što je iznašena Aecije<sup>9</sup>, predstojnik te sljedbe. On napisao negdje u svojim pismima: »Što je po naravi neslično, neslično se i izgovara. I obratno. Što se neslično izriče, i po naravi je neslično«. Aecije u potvrdu svoje riječi i navede Apostola koji veli: »Jedan je Bog Otac, iz koga je sve. I jedan je Gospodin Isus Krist, po kome je sve« (1 Kor 8,6). Aecije zaključuje: odnos koji vlada među riječi ima, vrijedi i za naravi

<sup>6</sup> Značenje slavospjeva ili doksoloeijske za Bazilijeve nauk o Duhu već istakosmo. Vidi Uvod, IV, 1.

<sup>7</sup> Riječi je o pneumatosisima. Usp. Uvod, I, 4C; III, 1.

<sup>8</sup> Bazilije prvenstveno misli na anomejce. Vjerojatno uključuje i pnenomatohae. Vidi Uvod, I, 4A i C.

<sup>9</sup> O Aeciju, usp. Uvod, I, 4A i C



nazna ene rije ima. No izri aj po *kome* nesli an je Izri aju *iz koga*. Sin je, dakle, Ocu nesli an<sup>10</sup>.

Prema tome, iz te zablude dolazi brbljarija naših protivnika o rije ima što su ovdje u pitanju. Polaze i otud, Bogu Ocu pridjevaju kao zasebno vlasništvo *iz koga*. Bogu Sinu određiše po *kome*, Duhu Svetom *u kome*. Tvrde da se takva uporaba prijedloga nikad ne mijenja kako bi, rekoh, razli itim izgovaranjem došla do izražaja i razlika u naravi. Ali se ipak ne da sakriti da nadmudrivanjem oko rije i nastoje o uvati snagu svoje krive nauke. Po njima *iz koga* ozna uje Stvoritelja, po *kome* slugu ili sredstvo, *u kome* vrijeme ili mjesto. To zato ine da Sina, Stvoritelja Svemira, ne bismo smatrali išta asnijim od sredstva te da bi bilo jasno kako Duh Sveti bi ima ništa više ne pridonosi, osim mjesta i vremena.

### III

#### Umjetna primjena prijedloga dolazi iz svjetovne mudrosti

5. Zacijelo je ove ljude zavelo u tu zabludu mišljenje svjetovnih mudraca koji *iz ega* i *po emu* pridijelise zbiljama odvojenim po naravi. Filozofi, naime, smatraju da *iz ega* ozna uje tvar, po *emu* sredstvo ili, op enito, službu. Još to nije —• ta ništa ne prije i da sažmemo sav nauk filozofa te ukratko dokažemo svojim protivnicima njihovu nespojivost s istinom kao i nesklad sa samim mudracima — oni što se posvetiše ispraznoj filozofiji, raznoliko tuma e narav uzroka i dijele je na zasebna zna enja. Tako govore o za etnim uzrocima, o suradni kim ili suuzro nim te o onima bez kojih ne može ništa opstojati.

Svakom uzroku, naravno, dodjeljuju vlastiti naziv te se stoga druk ije ozna uje initelj, druk ije oru e. Drže da tvorcu odgovara *od koga*. S pravom se, kažu, veli da je klupa na injena *od* stolara. Sredstvu, po njima, pripada *po emu*: posredstvom blanje, svrdla i ostalog oru a. Sli no *iz ega* smatraju svojstvenim za tvar: predmet je iz drveta. Izri aj

<sup>10</sup> To je anomeizam. Vidi **Uvod**, I, 4 A.

*prema emu* nazna ivao bi zamišljeni nacrt ili rukotvor ev vanjski uzorak. Rukotvorac, naime, najprije nariše predmet u pameti te predodžbu provodi u djelo, ili pak gledaju i na ve izra eni primjerak posao upravlja po uzoru na nj. Po sudu mudraca *radi ega* se odnosi na cilj: klupa je na injena *radi* koristi ljudi. *U emu* nazna ivalo bi vrijeme ili mjesto. Kad je nastalo? *U* ono vrijeme. Gdje? *U* tom mjestu. Te datosti, dođuše, nastalom ništa ne pridonose, ali se bez njih ništa ne ini. Radnicima je potrebno mjesto i vrijeme.

To su nau ili naši protivnici i tome se diviše. Zapažanja ništavne i isprazne prijevare<sup>11</sup> prenose na jednostavni i priprosti nauk o Duhu da bi Boga-Rije umanjili, a Duha Svetoga zbacili. Izri aj što ga pogani pripisaše oru u bez duše ili podložnoj i posve niskoj službi, mislim na *po emu*, ovi ljudi ne oklijevaju prenijeti na Stvoritelja Svemira. Mada su kršani, ne stide se da rije i »pila« ili »eki « pripišu Stvoritelju svega stvorenoga.

### IV

#### Pismo upotrebljava prijedloge bez ikakve razlike

6. Mi priznajemo da se rije istine esto služi tim esticama. Ipak osporavamo da sloboda Duha na bilo koji na in robe uskogrudnosti poganskih mudraca, ve prema promjeni prilika i u skladu s potrebama mijenja izri aje. *iz ega* ne zna i uvijek tvar, kako se ini filozofima, nego Pismo kudikamo uobi ajenije taj izraz upotrebljava za Vrhovni Uzrok. Evo nekoliko primjera: »Jedan Bog *iz* kog je sve« (1 *Kor* 8, 6); »sve je *iz* Boga« (1 *Kor* 11, 12). Ali rije se istine esto služi tim izrazom i za tvar. Ona na primjer kaže: »Kov eg eš na initi *iz* neistrunjiva drva« (*Post* 6, 14); »svije njak eš napraviti *iz* ista zlata« (*Izl* 25, 31); »prvi je ovjek *iz* zemlje, zemljan« (1 *Kor* 15, 47); »ti si kao i ja oblikovan, *iz* gline« (Job 33, 6).

<sup>11</sup> Bazilije se negativno izražava o filozofiji. Ona je »ništavna i isprazna prijevarena«. Ipak u svom djelu esto posize za filozofskim mislima. Svoje je, doduše, dokazivanje prvenstveno gradio na Bibliji i Predaji, ali ni filozofiju nije zanemario. Pri tom nije slijedio neki odre eni sustav, ve je dobro uzimao gdje ga je nalazio. No Bazilijevu upotrebu filozofskih zasada još treba istražiti. Taj posao nije obavljen. Usp. H. DEHNHARD, **Problem**; T. A. VOLFSON, **Philosophy**, 333–346; J. CÔMAN, **Demonstration**, 200–202; B. PRUCHE, **Basile**, 9–15; 154–168. 169–178.

Naši protivnici, rekosmo, kako bi dokazali različitost naravi, postaviše zakon da taj izričaj odgovora isključivo Ocu. Od mudraca, doduše, preuzeše osnove svoga poimanja, ali ih ipak u svemu ne poslušашe doslovno, već po njihovoj odredbi Sinu dodijelise naziv »sredstva«, Duhu »mjesta«. Stoga govore: u Duhu, po Sinu. Bogu pripisuju *iz koga*, ali pri tom ne slijede filozofe nego se, vele, vode apostolskim na inom govora jer je pisano: »*Iz njega* ste vi u Kristu Isusu« (1 Kor 1, 30) i »sve je *iz Boga*« (1 Kor 11, 12).

Koji je, dakle, zaključak tog poimanja? Različitost su naravi uzroka, sredstva i prostora. Sin je prema tome različit od Oca po naravi, jer je sredstvo različit od stvarala. I Duh je različit, ukoliko se mjesto i vrijeme razlikuje od naravi i onih što njima rukuju.

v

#### »Po kome« se kaže i o Ocu i »iz koga« o Sinu i Duhu

7. To bijaše njihovo mišljenje. Mi ćemo pak pokazati što ustvrdismo: niti Otac sebi pridržava *iz koga*, a Sinu daje po *kome*, niti Sin sa svoje strane, kako oni tvrde, isključivo Duha Svetoga iz zajedništva<sup>12</sup> u *iz koga* ili *po kome*, makar tako odredi njihova nova razdioba.

Pavao piše: »Jedan je Bog Otac, *iz koga* je sve i jedan je Gospodin Isus Krist, po *kome* je sve« (1 Kor 8, 6). Te riječi ne govori uvijek koji ustanovljuje zakon, već pomno i osobe. Apostol nije tako zborio da bi uveo različitost naravi nego da bi pokazao kako je pojam Oca i Sina nepomiješan.<sup>13</sup> Iz onog što ćemo reći vidi se da ti izrazi nisu međusobno protuslovni, niti su kao u ratu odvojeni protiv suparnike postrojbe da bi doveli u sukob naravi na koje se odnose. Blaženi je Pavao obje riječi primijenio na jednu istu osobu kad veli: »Jer sve je *iz njega* i po *njemu* i za *njega*« (Rim 11, 36). Svatko tko imalo razumije smisao rečenice, priznat će da se to mjesto odnosi na Gospodina. Apostol je naime naveo Izijino proroštvo: »Tko je spo-

<sup>12</sup> U Uvodu (III, 4; IV, 5) smo naglasili iznimno značenje »zajedništva« za Bazilijevu pneumatologiju.

<sup>13</sup> Otklanja se sabelijevstvo. Vidi Uvod, I, 4 B.

znao misao Gospodnju? Tko mu bi savjetnik?« (Iz 40, 13; Rim 11, 34—35) i potom nadovezao: »Jer sve je *iz njega* i po *njemu* i za *njega*« (Rim 11, 36).

Da je to prorok kazao o Bogu Rije i, Stvoritelju svega stvorenoga, možeš naučiti iz onog što prethodi u Izaiji: »Tko rukom izmjeri vodu, nebo pedljem i šakom svu zemlju? Tko rukom stavi na tezulju i prodoline na vagu? Tko spozna misao Gospodnju i tko mu bi savjetnik« (Iz 40, 12—13)? Tu pak *tko* ne zna i posvemašnju nedostupnost, već rijetkost kao na ovim mjestima: »Tko e sa mnogom ustati protiv zlikovaca« (Ps 93, 16); »tko je uvijek što želi život« (Ps 33, 13); »tko e se popeti na goru Gospodnju« (Ps 23, 3)? Isti je slučaj i ovdje: »Tko pozna misao Gospodnju i ima est u njegovu savjetu« (Iz 40, 13)? »Otac ljubi Sina i sve mu pokazuje« (Iv 5, 20).

Sin je taj što uzdržava zemlju i rukom je obujmljuje. On sve dovede u red i sklad. Brdima odredi ravnatežu, vodama mjeru i svemu što je u svemiru dade vlastito mjesto. Sin obuhvaća cijelo nebo neznatnim dijelom svoje moći, što je prorok riječ slikovito nazvao pedljem. Stoga s pravom nadoda Apostol: »I? *njega* i po *njemu* i za *njega* je sve« (Rim 11, 36). Bi ima *iz njega* dolazi po volji Boga Oca uzrok bitka. Sve po njemu ima trajanje i opstanak, jer On je sve stvorio i svakom stvoreniku pojedina no odmjerio potrebeno za uzdržavanje. Stoga se Sve *prema njemu* i okreće. Nekim neodoljivim eznećem i neizrecivom ljubavi Sve gleda prema po etniku i darovatelju života kao što je zapisano: »O i se svih u te ufaju« (Ps 144, 15); »sve tebe eka« (Ps 103, 27); »ti otvaraš svoju ruku i sve živo napunjaš blagoslovom« (Ps 144, 16).

8. Ako protivnici ustanu protiv ovog našeg tumačenja koji e ih razlog osloboditi da o ito sami sebi ne protuslove? Ne priznaju li naime da su sva tri izričaja — *iz njega*, *po njemu* i *za njega* — kazana o Gospodinu, posve je nužno da ih pripišu Bogu Ocu. Time e, jasno je, otpasti njihova primjedba. Ukazat će se da je Ocu pripisan ne samo *iz koga*, već tako er po *kome*. Ako *po kome* ne očituje nešto nisko, zašto ga onda kao znak neznatnijeg dodijeljuju Sinu? Je li, općenito uzevši, *po kome* znamen služenja, nek nam odgovore: kojem je vladaru podložan Bog slave i Kristov Otac?

Naši protivnici na taj način sami sebe pobijaju. Mi smo pak u dobru položaju u oba oblika izlaganja. Pobijedi li da se kazano odnosi na Sina, vidjet će se da Sinu odgovora *iz njega*; ostane li se tvrdoglavo pri tom da prorokov govor treba pripisati Ocu, pokazat će se da riječ *po kome* pristaje Bogu i da oba

izri aja imaju isto dostojanstvo, jer su na isti.na in pridijeljeni Bogu. Prema tome, ti e se izrazi u oba slu aja pokazati me u sobno isto asnima, jer su upotrijebljeni za jednu i istu osobu. No vratimo se svom predmetu.

9. U pismu Efežanima veli Apostol: »Ispovijedaju i istinu u ljubavi, u svakom emo pogledu rasti prema njemu koji je glava, Krist, *Iz njega* itavo tijelo, uskla eno i ujedinjeno zahvaljuju i svakom zglobu koji ga služi, u skladu s djelovanjem razdijeljenim svakome po mjeri, obistinjuje svoj vlastiti rast« (*Ef* 4, 15—16), I opet onima što ne posjeduju spoznaju Jedino-ro enca bi re eno u poslanici Kološanima (2, 19): »Tko se drži glave — to jest Krista — *iz koga* cijelo tijelo, opskrbljeno zglobovima i povezama, crpe rast što mu ga daje Bog«. Da je Krist glava Crkve, ondje nau ismo gdje Apostol veli: »Njega, na vrhuncu svega, postavi za glavu Crkvi« (*Ef* 1, 22). Ivan piše: »*Iz njegove* punine svi mi primismo« (*Iv* 1, 16). Sam Gospodin svjedo i: »Primit e *iz* onog što meni pripada i vama e priopiti« (*Iv* 16, 14). I uop e, marljivu e itatelju sinuti pred o ima raznovrsne uporabe izri aja *iz koga*. I Gospodin re e: »Opazih, *iz mene* izi e sila« (*Lk* 8, 46).

Sli no opazismo da je na mnogo mjesta i za Duha upotrijebljen *iz koga*. Apostol piše: »Tko sije za Duha, *iz Duha* e žeti vje ni život« (*Gal* 6, 8). Ivan ima: »Evo otkud znamo da je u nama: *iz Duha* što nam ga daje« (1 *Iv* 3, 24). An eo veli: »Nastalo u njoj, *iz Duha* je Svetog« (*Mi* 1, 20). Gospodin tvrdi: »Ro eno *iz Duha*, duh je« (*Iv* 3, 6). To je tako!

10. Sad treba pokazati da Pismo izri aj po *kome* jednako upotrebljava o Ocu, Sinu i Duhu Svetom. Sto se Sina ti e, bilo bi suviše donositi dokaze jer je to poznato, a tako i protivnici misle. Mi ipak pokazujemo da je po *kome* i za Oca upotrijebljen. Apostol veli: »Vjeran je Bog po *kome* biste pozvani u zajedništvo njegova Sina« (1 *Kor* 1, 9); »Pavao, apostol Isusa Krista po *Božjoj* volji« (2 *Kor* 1, 1). Opet: »I tako nisi više rob, ve sin; ako pak sin, i baštinik po *Bogu*« (*Gal* 4, 7); »kako Krist bi uskrišen od mrtvih po *O evoj* slavi« (*Rim* 6, 4). Izaija kaže: »Jao onima što vijeaju u tmini, a ne po Gospodinu« (*Iz* 29, 15).

Mogu e je navesti mnogo svjedo anstava da je isti izri aj primijenjen i na Duha. Apostol veli: »Nama Bog objavi po *Duhu*« (1 *Kor* 2, 10). Ili na drugom mjestu: »uvaj po *Duhu* Svetom povjereni poklad« (2 *Tim* 1, 14). I opet »Jednom se naime po *Duhu* daje rije mudrosti« (1 *Kor* 12, 8).

11. Isto nam je re i o prijedlogu *u*. Njega Pismo upotrebljava i za Boga Oca. Tako u Starom Zavjetu: »*U Bogu* emo biti snažni« (*Ps* 107, 14); »*u* tebi je neprestance moj slavospjev« (*Ps* 70, 6); »*u* tvom u imenu klikatati od radosti« (*Ps* 88, 17). U Pavla stoji: »*U Bogu* što stvori Sve« (*Ef* 3, 9); »Pavao, Silvan i Timotej solunskoj crkvi *u Bogu Ocu*« (2 *Sol* 1, 1); »budem li ikad imao sretnu priliku *u Božjoj* volji doprijeti do vas« (*Rim* 1, 10); »hvali se *u Bogu*« (*Rim* 2, 17). Ostale izreke nije lako ni nabrojiti.

Nama nije do mnoštva svjedo anstva, ve želimo dokazati da mišljenja onih ljudi nisu na mjestu. Budu i da je poznato da se *u* upotrebljava za Gospodina i Duha Svetoga, to emo mimo i te ne emo ni dokazivati. Potrebno je ipak re i da je protiv onog što oni tvrde pametnu slušatelju dostatan dokaz pozivanje na proturjeje. Ako naime po njihovu sudu razli ito nazivlje dokazuje raznolikost naravi, nek ih sad istovjetnost rije i zasrami te nek priznaju da je bit jednaka.

12. Poraba se tih rije i me usobno ne mijenja jedino u govoru o Bogu.<sup>14</sup> Isto tako esto izmjenjuju ulogu s obzirom na uzajamno znaenje kad jedna rije preuzme smisao druge. Adam na primjer veli: »Dobismo ovjeka po Bogu« (*Post* 4, 1) što zna i isto što i *iz* Boga. Na drugom, mjestu itamo: »To Mojsije naloži Izraelu po naredbi Gospodnjoj« (*Lev* 8, 21). Ili opet: »Zar tome pojašnjenje nije po Bogu« (*Post* 40, 8)? I Josip, govore i zato enicima o snima, jasno re e *iz Boga* mjesto po *Bogu* (*Post* 40, 8). Pavao, naprotiv, upotrebljava prijedlog *iz* koga mjesto po kome. Tako na primjer kaže: »Nastao *iz žene*/ (*Gal* 4, 4) mjesto po ženi. To nam na drugom mjestu jasno protuma i, jer kaže da ženi pripada roditi se *iz* muža, a mužu po ženi. Pravo piše: »Kao što je žena *iz* muža, tako je muž po ženi« (1 *Kor* 11, 12). Apostol, pokazuju i na tom mjestu razli itu uporabu prijedloga, istodobno usput ispravlja zabludu onih što misle da je Gospodinovo tijelo duhovno.<sup>15</sup> Da bi pokazao kako je bogonosna put na injena iz ljudskog tijesta, Pavao se radije poslužio istaknutijom rije i. Izri aj po *ženi* mogaše navesti

<sup>14</sup> Bazilije upotrebljava rije **theologia**. **Theologia** je, kako sam izraz kaže, govori (**logos**) o Bogu (**Theos**). Teologija raspravlja o Božjem bi u, njegovu nutarnjem životu, o Bogu u njemu samome.

<sup>15</sup> Rije je o docetizmu, poglavitoj zabludi u ranom krš anstvu. Doceti nisu vjerovali da je Krist doista ro en. Prema tome, po njima nije ni bio ovjek. Tako je dokinuta osnovica za otkupljenje. Nema ni povijesti spasenja. Kristova ^bogoljudska otajstva nemaju spasonosne vrijednosti. Doceti su zapravo gnosticici. Drže da spašava samo istina koju je nau avao Krist. Vidi se da je taj nauk daleko od novozavjetne i ota. ke poruke o spasenju ostvarenom Kristovim utjelovljenjem, propovijedi, smr u, uskrsnu em i proslavljenjem. itav je Kristov život spasiteljski. Spasenje je ostvareno Kristovom rije i i djelom.

na misao o prolaznom ro enju. *Iz žene* dostatno uklju uje zajedništvo naravi izme u djeteta i roditeljke. Pri tome Pavao sebi zaista ne protuslovi, ve jedino pokazuje da rije i lako jedna drugoj ustupaju mjesto,

Ako se, dakle, i za ono za što se strogo govore i mora re i *po kome* upotrebljava *iz koga*, gdje je tada razlog da lažni tužitelj prave vjere me usobno posvema razdvoje te rije i?

## ¥1

Odgovor onima što **tvrde** ia Sin nije »s« **Ocem**, ve »poslije« Oca, O jednakosti slave

13. Zaista! Oni što stoje uz svoju rije s toliko umije a<sup>16</sup> i zlobno, ne mogu pribje i ni isprici iz neznanja. Bez sumnje na nas su kivni, jer Jedinoro encu iskazujemo slavospjev s Ocem i Duha Svetog ne rastavljamo od Sina. Stoga nas nazivlju novotarima, tvorcima novog, kova ima rije i i kojim sve pogrđnim nazivima? Osobno sam posve daleko od tog da me njihove kletve ozlovolje. Kad me njihova vlastita šteta ne bi ispunjala tugom i neprestanom boli, gotovo bih rekao da im za klevetu zahvaljujem jer mi pribavljaju blaženstvo. Gospodin veli; »Blago vama kad vas budu grdili radi mene« (Mt 5, 11).

Ali evo što njih srđi. Kažu: Sin nije s Ocem nego *poslije* Oca, Dosljedno, Ocu se iskazuje slava *po njemu*, a ne *s njime*, *S njime*, naime, nazna uje jednakost asti. *Po njemu* pak iskazuje podložnost. Tako er tvrde: Duha se ne smije staviti s Ocem i Sinom, ve *pod* Sina i Oca. Duh se, po njima, ne me e skupa s Ocem i Sinom, ve je *ispod* njih; ne broji se zajedno s njima, nego *nakon* njih. Tim i takvim rije ni kim smicalicama nagruju jednostavnu i priprostu vjera. Stoga, kako mogu imati pravo na neko oprostjenje s neznanja, kad sami u svojoj bezobzirnosti ne dopuštaju drugima da budu neupu eni?

14. Mi emo ih najprije ovo zapitati: u kojem smislu kažu da je Sin *poslije* Oca? Je li mla i po vremenu, redu ili asti?

<sup>16</sup> Bazilije nišani na Eunomijev i Aecijev teološki sustav koji je sazidan na tehnici Aristotelove logike. Po Baziliju taj je sistem samo vješto složena razumsk-i zgrada.

Što se vremena ti e, nitko nije tako lud da bi rekao kako je Stvoritelj vjekova skorašnjiji u vremenu, jer nikakav, vremenski razmak ne kida Sinovu naravnu vezanost s Ocem. No ni ljudsko poimanje sinovstva ne pruža povod da se za Sina kaže kako je skorašnjiji od Oca, To vrijedi ne samo zato što oca i sina istodobno spoznajemo po njihovu suodnosu, ve tako er i zato što se za ono kaže da je vremenski mla e što ima nezna-tniji razmak od sadašnjeg trenutka. Naprotiv, ono je starovje- nije što je udaljenije od sadašnjeg hipa. Tako na primjer Nojeva je povijest (Past 6, 9—9, 29) drevnija od sodomitske (Past 18, 18—19, 29) jer je udaljenija od sadašnjosti. Naprotiv, povijest je Sodome potonjija od Nojeva vremena, jer je o ito bliža sadašnjem asu. Životu pak što nadvisuje sve vrijeme i sve vjekove opstanak mjeriti razdaljinom prema sadašnjosti, nije li ne samo bezbožnost, ve i sami vršak ludosti? Nije li ludo misliti da Bog Otac, uspore en Bogu Sinu koji je prije svih vjekova, na onaj na in odnosi prvenstvo kojim za nastala i raspadijiva bi a kažemo da su me usobno prvotnija?

O evu prednost<sup>17</sup> s obzirom na drevnost nije mogu e zamisliti, jer misao i pojam naprosto ne mogu prekora iti Gospodinovo ro enje, kad Ivan s dvije rije i pamet razborito zatvori unutar ome enih granica. Re e; »U po etku bijaše Rije « (Iv 1, 1). Taj je »bijaše« za našu spoznaju nedostižan, Mašta opet ne može prije i »po etak«. Koliko god se, naime, mišlju penješ prema prije, iz »bijaše« ne izlaziš. Ma koliko nastojao zaviriti u ono što je s druge strane Sina, »po etak« ne eš uspjeti nadvisiti. S toga, dakle, stajališta odgovara pravoj vjeri da Sina istodobno isповijedamo s Ocem.

15. Sinov odnos prema Ocu možda zamišljaju kao neko smještanje na podre eno mjesto. Otac tobože sjedi na vrhu. Odmah je potom, niže, Sin. Ako tako misle, nek priznaju. Mi emo šutjeti jer je bezumnost o evidna. Ti ljudi uistinu nisu sposobni o uvati dosljednost u rasu ivanju, jer ne priznaju da Otac seže posvuda dok po mišljenju razumnih on sve ispunja. Uz to, kad »gore« i »dolje« dijele izme u Oca i Sina, zaboravljaju prorokovu rije : »Ako se popnem na nebo, ti si ondje, Si em li u podzemlje, i tu si« (Ps 138, 8). Ne u ni spomenuti koliko su ljudi kad netjelesnom pripisuju prostor. Ali kako ublažiti njihovu borbu i veoma bestidno protivljenje Pismima? Zar navodima: »Sjedni mi zdesna« (Ps 109, 1) i »sjedje zdesna Božjeg veli anstva« (Heb 1, 3)? Desna strana, naime, ne zna i

<sup>17</sup> Bazilije upotrebljava rije **hyperokhe** tehni ki termin za Božju transcendentiju.

niže mjesto, kako oni drže, -ve odnos jednakosti. »Zdesna« ne valja shvatiti tjelesno jer bi tad u Bogu postojalo i »lijevo«. Pismo zapravo uz pomoć asnih rije i s područja susjeda omogućuje da se uvidi odličnost Sinove vlasti.

Preostaje, dakle, da reknemo kako riječ po naznačuje niži stupanj dostojanstva. Ali trebalo bi da jednom shvate da je Krist »Božja moć i Božja mudrost« (1 Kor 1, 24); da je »slika nevidljivog Boga« (Kol 1, 15), »odsaj slave« (Heb 1, 3); da ga je Bog Otac opećio i stavio sebe u njegov otisak (Heb 1, 3). Hoćemo li reći da ta svjedočanstva i ostala njima slična po istu Pismu umanjuju Sina, ili pak poput javnih oglasa obznanjuju uzvišenost Jedinoroćenca i jednakost njegove slave s Ocem?

Nekćuju kako sam Gospodin otvoreno svjedoći za istu asnost<sup>14</sup> svoje slave s Ocem kad veli: »Tko mene vidje, vidio je Oca« (Iv 14, 9). I opet: »Kad Sin doće u Oćevu slavi« (Mk 8, 38); »da bićastili Sina kao štoćaste Oca« (Iv 5, 23); »promatrasmo njegovu slavu, slavu štoć je kao Jedinoroćenac ima od Oca« (Iv 1, 14); »Jedinoroćeni Bog kojić je u Oćevu krilu« (Iv 1, 18). Kako se oni ne obaziru ni na jednu od tih izreka, Sinu nalaću mjesto odrećeno za neprijatelje. Oćevo je krilo sjedište dostojno Sina, dok je podnoćje mjesto za one koje treba podloćiti (Ps 110, 1).

Budući da mi imamo drugi cilj, dokaze dodirnosmo tek uz put. Tebi je poćvolji da ih u dokolici sabireš te razmatraš velićinu Jedinoroćenice slave i preobilje njegove moći. Ali razumnomu slušatelju nićrećeno nićje sićušno, ako se »desna strana« i »krilo« ne shvate tjelesno i nisko te se Bogu pripiće mjesto, izmislić oblićje, lik i tjelesni poloćaj. Toć je pak veoma daleko od pojma jednostavna, beskrajna i netjelesna bića. Uostalom, niskoćtakva poimanja jednako pogaća Oca i Sina.

Prema tome, tko tako razlaće ne nićšti dostojanstvo Sinu. većna se navla i osudu zbog hule na Boga. Naime, onoć ime drsko napada Sina, nućžno se prenosi na Oca. Tko daje Ocu u znak prvenstva uzvićenije mjesto, a za Sina kaće da sjedi niće, treba da prihvati sve tjelesne posljedice štoć proizlaze iz njegove mašte. Ako su toć izmišljotine pijanaca i obezumljenih, kako bić bilo u skladu s pravom vjerom da se Sinu, povezanu s Ocem po naravi, slavom i dostojanstvom, ne klanjamo s Ocem i s *njime* ga ne slavimo kad nas je sam poućio: »Tko nećasti Sina, nić Oca nećasti« (Iv 5, 23)?

<sup>14</sup> Vrijednost je isto asnosti istaknuta u Uvodu, IV, 1 i 5.

Štoć nam treba još nadodati?ć imećemo se s pravom braniti na strašnom i općem sudu cijeloga stvorenja, ako Krista, kojić s Ocem dijeli isto prijestolje i istućast, s istoćasnosti skinemo na nići red, iako je Gospodin posvećjasno objavio daće doći u Oćevu slavi?ć Stjepan je vidio »Isusa gdjeć stoji Bogu zdesna« (Dj 7, 55); Pavao opet u Duhu svjedoći o Kristu da »je Bogu zdesna« (Rim 8, 34). Otac pak veli: »Sjedni mić zdesna« (Ps 109, 1) i Duh Sveti potvrćuje dać je Krist sjeo s desne strane Boćjeg velićanstva.

Jać držim da »stajanje« i »sjedjenje« oznaćuju vrstoću i posvemašnju postojanost naravi. Stoga i Baruh istiće nepomićnost i nepromjenjivost Boćjeg ponašanja kad veli: »Tić sjediš zanaćvijek, a mić neprestance prolazimo« (Bar 3, 3). Desna pak strana znaći istoćasnost dostojanstva. Kako, dakle, ne bić bilo preuzetno Sina lićiti zajedništva u slavospjebu kao da zaslućuje da bude stavljen na manjećasno mjesto?

¥11

### **Pobijanje onih štoć tvrde dać neć prići i o Sinu govoriti »s kim«, negoć »poć kome«**

16. Naši protivnici, nadalje, kaće dać je izrićčaj s *njim* posvetu i izvan obićaja. Poć *njemu*, naprotiv, skroz je, vele, u skladu s pisamskom rijeći i ućvriježen u bratsku uporabu.

Štoć reći na to?ć Blaćene uši kojeć vas nećuće i srca štoć ih neć raniće vaće rijeći! Alić vama štoć ljubite Krista velim dać Crkva upotrebljava obać izraza i nijedan od njih neć oćklanja, jerć bić dokidao drugi. Kad, naime, razmatramo uzvićenost Jedinoroćenice naravi i odlićnost njegova dostojanstva, svjedoćimo dać muć je slava s Ocem. Imamo lić na pameti dobra štoć ih nama dijeli ili našć pristup Bogu i prisnost s njime, ispovijedamo dać tuć milost postićeemo *poć njemu* i *uć njemu*. Prema tome, za slavljenike jeć vlastiti izraz *s kim*, *poć kome* odabiru oni štoć zahvaljuju.

Takoć erć je laćž dać je rijeć *s kim* tuć ać rjeć niku bogobojaznih. Svić štoć postojanoć ućdić višeć cijeniće dostojanstvo drevnosti negoć novotarstvo teć oćtać kućpredaju oć uvaće neizmijenjeniu, nać selu i u gradu, upotrebljavaju *s kim*. Novotarijeć prihvać

aju oni što se zasitiše uobičajenog kao i drski prema davnom, jer je tobože zastarjelo. Sliki su ljubiteljima ukrasa. u odijevanju koji općenito uvijek pretpostavljaju, posljednju modu. U ljudi sa sela još i dandanas može na i taj starinski na in izražavanja, dok ovi sveznadari, vještaci u prepirkama, rije i žigovinu na temelju »nove mudrosti«!

Što govoraču naši Oci, i mi govorimo: slava je Ocu i Sinu zajednička te stoga Ocu iskazujemo slavopoj sa Sinom. Ali nam nije dovoljno da je to otačka predaja, jer i Oci jedino slijedi volju Pisma ukoliko na njezina uzeše iz svjedočanstava što ih malo ranije pred vas iznesoh iz Pisma, Odsjev se, naime, motri skupa sa Slavom, Slika sa Izvornikom i Sin sa Ocem, Ni red Imena<sup>20</sup> ni naravno zbilja ne dopušta odvojenje.

Vili

*O značenjima* izričito kaže »po kome«; u kojem je smislu »skim« prikladniji; tumači se kako Sin prima naređenje i kako je poslan

17. Kad Apostol zahvaljuje »Bogu po Isusu Kristu« (*Rim* 1, 8) i kad kaže da je po njemu primio milost »i apostolstvo za poslušnost vjeri u svim narodima« (*Rim* 1, 5) ili kad tvrdi da mi po Kristu imamo pristup »toj milosti u kojoj se nalazimo i kojom se hvalimo« (*Rim* 5, 2), otkriva nam dobro instanca onoga što nam od Oca prenosi milosna dobra ili nas po sebi vodi Ocu. Kad Pavao kaže: »Po kome primismo milosti apostolstvo« (*Rim* 1, 5), razotkriva otkud dolazi razdioba dobara. Ako pak veli: »Po kome stekosmo pristup« (*Rim* 5, 2), naznačava da smo po Kristu stečeni za Boga i ušli u prisnost s njim.

Zar je, dakle, priznanje milosti što je Krist u nama inim smanjenje njegove slave? Nije li kudikamo istinitije ako rekne da je nabranje njegovih dobroinstava doličano temelj za slavopoj? Tako vidimo da nam ni Pismo ne preda Gospodina pod jednim imenom niti samo pod onima koja objavljuju jedino njegovo božanstvo i veli inu, već se služi imenima koja su vlastita za njegovu naravu. Pismo, naime, pozna Ime koje je nad

<sup>20</sup> Ba i Ilije ima pred otkrivena redosljed imena u *Mt* 28, 19.

svakim imenom (*Fil* 2, 9), ime Sina, pravoga Sina i jedinorođenog Boga, Božju Moć, Mudrost i Rije. Pismo ga, nadalje, radi mnogolike prema nama milosti što je u raznovrsnosti svoje mudrosti pruža potrebnima po preobličenju dobrote, označuje tisuama drugih naziva: pastir, kralj, liječnik, zaručnik, put, vrata, izvor, kruh, sjekira, kamen. Ta imena, rekoh, ne označuju naravno raznoliko djelovanje kojim potrebnima, već kako kome treba, priteže u pomoć iz milosrđa prema svom vlastitom stvoru.<sup>21</sup>

One što se utekoše njegovu vodstvu te svoju predanost strpljivo o uvažavaju, naziva ovčama. Priznaje da im je pastir jer slušaju njegov glas i ne pristaju uz strane nauke. Veli: »Moje ovce slušaju moj glas« (*Iv* 10, 27). Kralj je za one što već gore prispješe te im treba zakonita vlast. On je i vrata, jer ispravnost u svojih zapovijedi vodi kreposnim djelima i jer one koji se, vjerom u nj, utječu u dobra spoznaje, smješta na sigurno mjesto. Stoga veli: »Ako tko u mene po meni, u ime i iziđe, i na ime pašu« (*Iv* 10, 9). Nazvan je stijenom, jer je za vjernike moćna i nepokolebljiva kula, postojanija od bilo kojeg bedema. Kad je govorio o Kristu kao o vratima i putu, najprikladnije i najjasnije stoji po njemu. Ali ukoliko je Bog Sin, Krist posjeduje slavu sa Ocem i uz Oca. Pavao veli: »Na Ime i Isusovo pokleknuti svakom koljeno nebesnika, zemnika, i podzemnika. I svaki jezik priznati na slavu Boga Oca — Isus Krist je Gospodin« (*Fil* 2, 10—11). Mi se stoga služimo obama izrazima, jer jedan iskazuje Kristovo vlastito dostojanstvo, a drugi njegovu milost prema nama.

18. Dušama, doista, po Kristu dolaze sve pomoći. Za svaki pojedini oblik brige naen je vlastiti naziv. Kad uza se sjedini kao svetu djevicu neporočnu dušu što je bez ljage i bore (*Ej* 5, 27), naziva se zaručnikom. Dano mu je ime liječnik kad primi dušu izmučenu zlim avolskim udarcima te je teško iznemoglu liječiti od grijeha. Zar, dakle, takva skrb za nas navodi pamet da o njemu mislimo nisko? Ili, naprotiv, ta skrb ulijeva strahopoštovanje pred velikom Spasiteljevom moći i njegovu ovdjekoljublju, jer je pristao da supatiti našim slabostima i bude sposoban da se spusti do naše bijede? Jer ni nebo ni zemlja, ni beskraj putina ni morske ni kopnene životinje, ni raslinje, ni zvijezde, ni zrak, ni godišnja doba, ni

<sup>21</sup> Oci su esto isticali da je Rije sazдала ovjeka. Pri tom je motrila Boga Oca i ovjeka na inila Božjom slikom. Tako su pojašnjavali pluralni »na inimo« iz *Post* 1, 26. Vjerojatno i Bazilije tako misli kad ovjeka naziva vlastitim stvorenjem Rije i.

svestrano ure eni svemii ne o ituju toliko veli inu nje-gove mo i koliko injenica a je beskrajni Bog mogao, ne trpe i, po tijelu, vezati se uz smrt kako bi nama vlastitom mu-kom udijelio milost besmrtnosti.<sup>11</sup> Ako Apostol i kaza: »U sve-mu tome izlazimo pobjednici po onome koji nas je ljubio« (*Rim* 8, 37), tim rije ima ne natuknuje nisku službu, ve pomo koja se ostvaruje u punoj mo i snage.

Pošto Krist osobno sveza »jakoga« (*Mt* 12, 29) i kad mu oplijeni oru e, to jest nas, kojima se Sotona služio za svako zlo djelo, u ini nas oru em korisnim Gospodaru, raspoloženjem slobodne volje spremne za svako dobro djelo. Tako *po* Kristu imamo pristup Ocu jer smo prešli iz vlasti tame »u dio baštine svetih u svjetlu« (*Kol* 1, 12). Ne držimo, dakle, povijest spase-nja<sup>12</sup> *po* Sinu prisilnom poput robovske podložnosti, ve dobro-voljnom brigom u injenom iz dobrote i milosr a, po volji Boga Oca, za vlastito stvorenje. Evo kako emo biti pravovjerni: ako mu u svem djelovanju priznajemo savršenu mo i nikad ga ne rastavljamo od O eve volje.

Stoga, dakle, kad je Gospodin nazvan putem (*Iv* 14, 6) mi-šlju se dižemo uzvišenijem shva anju, a ne onom što je najobi-nije. Putem smatramo trajno i sre eno napredovanje prema savršenosti po djelima pravednosti i prosvjetljenjem spoznaje. Stalno kro imo k onom što je pred nama i za preostalim pre-žemo (*Fil* 3, 13) dok ne dopremo do blaženoga cilja, spoznaje Boga što je Gospodin *po* sebi daje kao milost onima koji vjeru-ju u nj. Naš je Gospodin dobar put, nikud ne skre e i ne ide krivo. Vodi samome dobru, Ocu. Krist kaže: »Zaista nitko ne ide Ocu osim po meni« (*Iv* 14, 6). Tako se, dakle, naš uzlazak Bogu ostvaruje *po* Sinu.

19. Sad emo iznijeti koja nam sve dobra Otac dijeli *po* Si-nu. Kako je svakom bi u vidljivog i nevidljivog stvorenja za održavanje potrebita Božja skrb, stvarateljska Rije , jedinoro-eni Bog, pruža pomo razmjerno potrebi pojedinca. Dijeli sva-kojake i razli ite darove, raznovrsne radi onih kojima ini

<sup>11</sup> Bazilije je upotrijebio rije apatheia (neosjetljivost, netrpnost, sloboda od uzbu enja, mir, mirno a). **Apatheia** je stoji ki ideal: biti slobodan od svake strasti, neovisan o dogajima, neosjetljiv, uvijek spreman za dobro. Krš ani, vjeruju da je jedino Bog posve izuzet od »strasti«. **Apatheia** je Božji atribut. Mi smo s latin-skim prevodiocem i s A. DIRKING (*Bedeutung*, 206) **apatheia** preveli s »besmrtno-sti«. Držimo da je A. DIRKING u pravu kad misli da u Bazilija **apatheia** smjera na ontološku »netrpnost«, tj. besmrtnost. Jasno je da je **apatheia** jedno, besmrtnost drugo. No apatheia je sastavni dio besmrtnosti. Kako naše rije i za **apatheia** ni iz daleka ne prevode njen smisao, segnuli smo za »besmrtnost«.

<sup>12</sup> Bazilije ima rije **oikonomia**. Na nju smo upozorili u *Uvodu*, III, 10. **Oiko-romia** smo preveli »povijest spasenja« jer se taj izri aj sadržajem i teološkim zna-enjem najviše približuje izvornoj rije i.

dobro instva, ali primjerene ve prema nuždi potrebe. One što ih drži tmina neznanja, prosvjetljuje i zato je istinsko svjetlo. Sudi i dijeli nagradu po vrijednosti djela i stoga je pravedni sudac. »Otac naime nikoga ne sudi, ve je sav sud dao Sinu« (*Iv* 5, 22). Iz propasti diže one što s visa života padoše u grijeh i zbog tog je uskrsnu e (*Iv* 11, 25). Sve ini dodiro m svoje mo i. Djeluje iz dobrohotnosti volje. Izvodi na pašu, rasvjetljuje, hrani, predvodi, lije i, uskrsava. Nepostoje em daje bitak, stvoreno uzdržava.

Prema tome, k nama dolaze dobra *iz* Boga *po* Sinu. Ve om, ih brzinom jedno po jedno ini, nego se daje izre i koja rije . Tako nisu brze ni munje ni hod svjetlosti kroz zrak, ni treptaji o iju nisu tako hitri pa ni pokreti same naše misli. Sve to u br-zini kudikamo više zaostaje za božanskim djelovanjem, nego što naše najljenije životinje kasne u hitrini, ne ure i u odnosu na ptice, vjetrove ili kretanje nebesa, ve u usporedbi sa samim našim duhom. Jer kakav vremenski razmak treba onome »koji sve nosi rije ju svoje mo i« (*Heb* 1, 3), tjelesno ne radi niti mu za stvaranje trebaju rake, ve nenadvladivom voljom u pokor-nosti drži narav onog što stvara? Tako veli Judita: »Mislio si. I sve što si umom zasnovao, stajaše pred tobom« (*Jdt* 9, 5).

No da nas nikad ne zavede veli ina djela na misao da je Gospodin bez izvora, što veli sami Život? »Ja živim po Ocu« (*Iv* 6, 57). Božja Mo kaže: »Sin ne može sam od sebe ništa i-niti« (*Iv* 5, 19). A savršena Mudrost tvrdi: »Primih zapovijed što da kažem i što da zborim« (*Iv* 12, 49). Krist nas svim time vodi spoznaji Oca i na nj svodi divljenje stvorova da bismo *po* njemu spoznali Oca. Oca se, naime, ne može gledati u razli ito-sti djela kao da bi raznolikost pokazivala njegovo zasebno i odijeljeno djelovanje. »Što vidi da ini Otac, to jednako ini i Sin« (*Iv* 5, 19). Naprotiv, Oca spoznajemo jer radi veli ine ina pobire divljenje stvorova iz slave što mu je iskazuje Jedinoro-enac i jer ga kao tvorca djela slave i veli aju oni koji ga priz-naju Ocem Gospodina našega Isusa Krista »*po kome* je sve« (*Heb* 2, 10).

Gospodin stoga i veli: »Sve moje, tvoje je« (*Iv* 17, 10) da bi na Oca sveo izvor svega storenoga. Tako er kaže: »I tvoje, mo-je je« (*Iv* 17, 10), jer mu od Oca dolazi stvarateljska uzro nost, iako mu nije potrebna pomo da bi djelovao, niti mu je za izvr-šenje pojedinog djela povjerena zasebna ovlast. To bi zaista bi-lo robovski i posve daleko od božanskog dostojanstva. Rije je, naprotiv, puna O evih dobara. Odsjaje Oca i sve ini po slici onog tko ju je rodio. Ako je Ocu jednaka po biti, bit e mu je-

jnaka]. po mo i. Kojim je bi ima mo jednaka, odista je posv<~ jednako i djelovanje. Krist je -Božja mo i Božja mudrost« (1 *Kor* i, 24). >'Sve je nastalo *po njemu*« (*Iv* 1, 3), »Sve je *po nje-mu* i za njega stvoreno« (*Kol* 1, 16). Sin nije igrao ulogu sred-stva i sluge, ve je stvarateljski izvršio O evu volju,

20. Stoga kad Isus veli: »Ja nisam sam od sebe govorio« (*Iv* 12, 49); »kako mi Otac naloži, tako govorim«' (*Iv* 12, 50): »rije što je slušate nije moja, ve onog tko me je poslao« (*Iv* 14, 24); »kako mi naloži Otac, onako inim« (*Iv* 14, 31), ne služi se takvim rije ima što bi bio bez slobode u izbora, nepokretan ili što bi ekao na ugovoreni znak, ve da objavi jedinstvo i nerazdvojjnost svoje i O eve volje.

Prema tome, i spomenutu zapovijed ne smatramo zapovje-dni kom rije i, izre enom glasovnim utilima da bi Sinu kao podaniku naredila što mora initi. Poimamo je dostojno Boga kao priop enje volje što iz Oca od sve vje nosti dolazi Sinu po-put odraza neke slike u zrcalu. »Otac ljubi Sina i sve mu poka-zuje« (*Iv* 5, 20). Dosljedno, sve što Otac ima, pripada Sinu. Sin to posjeduje odjednom, a ne da bi mu pristizalo malo po malo.

Ne emo valjda re i da ovjek koji izu i obrt te njime za-vlada trajnom vježbom kao vrsto usa enom vještinom una-prijed može sam o sebi raditi po na elima znanja što su u nje-mu pohranjena, a da Božjoj Mudrosti, Stvoritelju svegastvorenoga, uvijek savršenu, mudru bez u enja, Božjoj Mo i »u kojoj su skrivena sva blaga mudrosti i znanja« (*Kol* 2, 3) treba pod-robno upozorenje koje odre uje na in i mjeru u djelovanju.

Ti eš možda u ludosti svojih misli i školu otvoriti. Jednog eš staviti sprijeda na u iteljevo mjesto, dragog do njega u u enikovo neznanje da potom malim dodavanjima u pouci upo-znaje mudrost i napreduje prema savršenosti. Prema tome, ako znadeš, razumije se, o uvati dosljednost u razmišljanju, ustanovit eš da je Sin uvijek na pouci i da nikad ne može do-prijeti do savršenosti, jer je O eva mudrost beskrajna, a bes-krajnu nije mogu e dose i konac. Tko, dakle, ne prizna da Sin ima sve od po etka, nikad ne e dopustiti da e on ikad prispjeli do savršenosti. Ali mene je sram tako niske misli, kamo me od-vede slijed u govoru. Stoga se opet vratimo uzvišenijem sadr-žaju.

21. »Tko mene gleda, vidi Oca« (*Iv* 14, 9). To se ne odnosi na O ev oblik ili lik<sup>23</sup>, jer je božanska narav slobodna od svake

<sup>23</sup> U izvorniku je **morphe** (lik, oblik). Oci su ponekad tvrdili da Bog ima **oblik**, drugi put su to nijekali. Kad vele da Bog ima oblik, žele ista i da je Bog zbilja, a ne misaona utvara. Nije u li da Bog ima oblik, isti u Božju netjelesnost.

sastavijenosti, ve na dobrotu htijenja koje promatramo u Ocu i Sinu, ukoliko se poistovje uje s biti kao sli no i jednako ili još to nije istovjetno. Što onda zna i »postavši poslušan« (*Fil* 2, 8) i »za nas ga sve preda« (*Rim* 8, 32)? Evo što: Sinu od Oca dolazi da iz dobrote djeluje za ljude. Ti po uj i ovo: »Krist nas otkupi iz prokletstva Zakona« (*Gal* 3, 13). Tako er: »Dok još bijasrno grešnici, Krist umrije za nas« (*Rim* 5, 8).

Pomno tako er pripazi i na Gospodinove rije i. Dok nas pou ava o Ocu, zna se poslužiti rije ima naredbe i vladara. Ve-li: »Ho u, o isti se« (*Mt* 3, 3); »utihni, umukni« (*Mk* 4, 39); »a ja vam kažem« (*Mt* 5, 22); »nijemi i gluhi zloduse, ja ti zapovi-jedam« (*Mk* 9, 25). Sli nih izreka ima još mnogo. Tako govoraše da bismo jednim nizom rije i upoznali svoga Gospodara i Stvo-ritelja, a drugim bili pou eni o Ocu svog Gospodina i Tvorca.

Tako sa svih strana dolazi na vidjelo istinski nauk. O ovo stvaranje *po* Sinu ne unosi nikakvu nesavršenost u O ovo stvarateljsko djelovanje, niti daje naslutiti ikakvu slabost u djelovanju Sina, ve dokazuje jedinstvo njihova htijenja. Pre-ma tome, izri aj po *kome* sadrži priznanje Za etnom Uzroku i ne uzima se kao pokuda stvarateljskog Uzroka.

## IX

### Pojmovi, po nauci Pisama, vlastiti Duhu

22. Sad emo istražiti<sup>24</sup> sve op e pojmove što ih imamo o Duhu: one koje sabrasmo o njemu iz Pisma i one što ih preuze-smo iz nepisane ota ke Predaje.

Ponajprije, tko nije u duši dirnut kad uje oznake za Duha i tko ne diže misao najuzvišenijoj naravi? Nazvan je naime: Duh Božji, »Duh istine što izlazi od Oca« (*Iv* 15, 26), »pravi Duh« (*Ps* 50, 12) i »Duh voditelj« (*Ps* 50, 14). Njegovo osobito i vlastito ime jest Duh Sveti. Ono bolje od ijednog drugog iska-zuje bestjelesno, skroz netvarno i bez dijelova bi e. Stoga i Go-

<sup>24</sup> Deveto je poglavlje nadasve znamenito. Sažetak je i zadnja Bazilijeva rije u pneumatologiji. Dobro je što se u spisu nalazi na postavljenom mjestu jer ukra-tko donosi teme koje su u idu im poglavljima obra ene. To je poglavlje, vjerojatno, napisano zadnje. Istraživaoci ak misle da je Bazilije taj tekst sastavio posve neo-visno o djelu **Duh Sveti** te ga samo pridodao toj knjizi. Doima se kao himna Duhu Svetome.



spodin kad pou avaše — žena je mislila da se Bogu moramo klanjati na odre enom mjestu — da je Netjelesni neome en, re e: »Bog je duh« (Iv 4, 24).

Tko, dakle, uje rije Duh ne može u pameti zamisliti ome enu narav, podloženu preobražajima ili uop e sli nu stvorenju. Naprotiv, penju i se mišlju najvišem, nužno pomišlja razumno bi e, mo u beskrajno, veli inom neograni eno, vremenom ili vjekovima nemjerivo, izdašno dobrima što ih posjeduje. Na nj se obra a sve što teži posve enju; za njim ezne sve što živi po kreposti, da bi bilo natopljeno njegovim nadahnu em i pomognuto u težnji oko vlastite prirodne svrhe.

Duh sve usavršuje, sam ni u emu ne oskudijeva. Ne živi obnavljanjem sila, ve je darovatelj života. Ne raste dodavanjem, od prve je potpun. U sebi prebiva, i nalazi se posvud. Izvor je posve enja, i razumsko je svjetlo što svakoj razumnoj mo i osobno pruža stanovitu jasno u za pronalaženje istine. Od naravi nedostupan, po dobroti se daje shvatiti. Sve ispunja svojom snagom. Priop uje se samo dostojnima. Ne daje se istom mjerom, ve svoje djelovanje dijeli razmjerno vjeri.

U biti je jednostavan, u udesima raznolik. Svakom se daje itav i posvuda je sav. Sebe podjeljuje, a da sam ništa ne trpi. Daje se u dio, i u sebi ostaje neokrnjen. Nalik je sun anoj zraci koje dražest, uživatelju kao jedinome prisutna, obasjava zemlju i more i stapa se sa zrakom. Baštinici uživaju Duha koliko im narav podnosi, a ne koliko se on može dati.

23. Sjedinjenje Duha i duše ne sastoji se od mjesnog zbliženja — kako bi se netjelesno moglo na tjelesan na in približiti — ve u odstranjenju grijeha što naknadno obuzeše dušu radi njene ljubavi prema tijelu te je otrgoše od prisnosti s Bogom. Prema tome, Branitelju se jedino približava o iš enjem od ružno e prouzro ene opakoš u, vra anjem naravnoj ljepoti i uspostavom, po o iš enju, iskonskog lika kraljevskoj slici. Poput sunca što se dokopa ista oka, pokazat e ti u sebi Sliku Nevidljivoga. U blaženom motrenju te Slike, vidjet eš neizrecivu ljepotu Pralika.<sup>23</sup>

Po Duhu se uzdižu srca. On za ruku vodi slabe i onima koji napreduju daje savršenost. O iš ene od svake ljage obasjava i zajedništvom ih sa sobom ini duhovnima. Kao što svijetla i prozirna tjelesa, kad na njih padne zraka, i sama postaju izvor sjaja te iz sebe izžaruju novi sjaj, tako i duhonosne duše, pro-

<sup>23</sup> Slika je Sin, Otac je Nevidljivi i Pralik. Duh objavljuje Sina i time Oca. Duh uvodi Crkvu u potpunim spoznaju. On je Duh Istine, Mudrosti i Znanja.

vvijetljene Duhom, postaju duhovne i na druge zra e milost. Otuda su proricanja budu nosti, razumijevanje otajstava, shva anje skrovitog, razdioba darova, nebeski život, ples s an elima, beskrajna radost, ustrajnost u Bogu, sli nosi s Bogom i vrhunac želja, postati bog.<sup>24</sup>

To su eto naše misli o Duhu Svetome. Nau ismo ih iz samih govora Duha o njegovoj veli ini, dostojanstvu i djelima. Od mnogog navedosmo tek nešto.

## X

Protiv onih što tvrde ča se Duha Svetoga ne smije vrstati s Ocem i Sinom

24. Protivnici vele: Duha Svetoga nije dopušteno stavljati s Ocem i Sinom, jer mu je narav razli ita i. dostojanstvo nedostatno.

Pravo je da na to odgovorimo apostolskim rije ima: »Trebalo se ve ina pokoravati Bogu, nego ljudima« (Dj 5, 29). Ako je na ime Gospodin u predanju spasiteljskog krsta jasno u enicima naredio da sve narode krštavaju »na Ime Oca i Sina i Duha Svetoga« (Mt 28, 19) i pri tom se nije smatrao nedostojnim zajedništva s Duhom, a ovi ljudi kažu da ga ne treba izjedna iti s Ocem i Sinom, zar se onda o ito ne protive Božjem nare enju?

Kažu li da takav poredak nije znamen nikakva zajedništva i povezanosti, nek reknu što omogu uje takvo mišljenje i koji drugi prikladniji na in imaju za izricanje povezanosti. Da Gospodin nije u krstu uza se i uz Oca vezao Duha, ne bi ni njima trebalo da nam predbacuju vezanje, jer mi niti što drugo mislimo, niti što drugo govorimo. Ali ako je Duh ondje pripojen Ocu i Sinu, a nitko nije tako drzak da druk ije tvrdi, ni oni nama ne smiju predbacivati što slijedimo Pisma.

25. Ali ratno se naoružanje sprema protiv nas. Svi su duhovi svrstani u boj protiv nas. Opada ki jezici sad smjeraju žeš e nego negda Kristove ubojice kamenjem poga ahu Stjepana. Ali ne bi smjeli kriti da smo mi samo izlika za bitku koja u zbilji nišani na više. Oni doduše protiv nas spremaju na-

<sup>24</sup> Usp. Uvod, IV, 4.

prave i zasjede te se me usobno poti u na pomo koliko tko posjeduje iskustva i snage, ali rat je uistinu naviješten vjeri. Svim je protivnicima i neprijateljima iste nauke zajedni ka namjera: uzdrmati temelje vjere u Krista, iskriviti apostolsku predaju i sravniti je sa zemljom. Stoga se kao tobože dobro namjerni dužnici poziviju na pisane dokaze, a nezabilježeno ota ko svjedo anstvo odbacuju kao nevrijedno.

Mi pak pred istinom ne emo ustuknuti nit emo iz straha izdati savez s njom. Ako je, naime, Gospodin predao vrstanje Duha Svetoga s Ocem kao nužni i spasonosni nauk, a njima se to ne svi a, ve ga rastavljaju, odijeljuju i preseljuju služinskoj naravi, nije li onda istina da vlastitu hulu smatraju odlu nijom nego Gospodinovu naredbu? Odbacimo stoga svaku želju za nadmetanjem i što nam je u rukama pomno istražimo.

26. ime postajemo krš ani? Po vjeri, re i e svatko. Na koji se na in spašavamo? Naravno, prepore njem po krsnoj milosti. Jer kako ina e? Ako priznajemo da je to spasenje ostvareno po Ocu i Sinu i Duhu Svetome, zar emo odbaciti »pravilo nauka« (Rim 6, 17) što ga preuzesmo? Zaista bi bilo vrijedno teških uzdisaja ako bismo sad bili dalje od svog spasenja nego kad povjerasmo i ako se sad onog odri emo što onda primismo. Jednaka je šteta ako tko premine bez krsta ili ako primi krštenje kojem nešto nedostaje iz predaje.<sup>27</sup>

Tko ne sa uva kroz sve vrijeme onu vjeroispovijed što je položismo kod prvog uvo enja kad oslobo eni idola (1 Sol 1, 9) pri osmo živome Bogu i ne drži je kao vrstu zaštitu kroz sav svoj život, sebe proglašuje tu incem pred Božjim obe anjima (Ef 2, 12) i u sukobu je s vlastitim potpisom<sup>28</sup> što ga stavi na ispovijed vjere. Ako mi je krst po etak života i onaj preporodni dan prvi me u danima, jasno je da je i rije što zazvoni u milosti posinovljenja naj asnija od svih.

Zar da zaveden tobožnjim dokazima tih ljudi izdam predanje što me uvede u svjetlo, dade mi milost bogospoznanja, i po kojem dotad neprijatelj zbog grijeha postadoh Božje dijete? Ja za se molim da s tom vjeroispovijedi otputujem Gospodinu. Njih opominjem da vjeru uvaju netaknutu za Kristov dan; da Duha ne rastavljaju od Oca i Sina; da krsni nauk sa uvaju i u vjeroispovijedi i u iskazivanju slave.

<sup>27</sup> Bazilije u svom djelu »predajom« esto naziva krsnu naredbu iz Mt 28, 19. Krštavanje za božansku Trojicu oproštajno je »predanje« Uskrsloga.

<sup>28</sup> Iz tog teksta proizlazi da su kršteni u Bazilijevo doba osobno potpisivali krsnu ispravu.

## XI

Prijestupnici su nijekatelji Duha

27. Kome je jao? Kome ajme? Kome nevolja i slijepilo? Kome vje no osu enje? Zar ne prijestupnicima? Zar ne nijekateljima vjere? Ali gdje je dokaz nijekanja? Nisu li zabacili vlastitu vjeroispovijed? Što ispovijediše, i kada? Kad se odrekoše avla i njegovih an ela, izrekoše onu spasiteljsku rije : vjerujem u Oca i Sina i Duha Svetoga.

Koje im zgodno ime na oše sinovi svjetla? Ne zovu li se prijestupnici zato što prekršiše saveze svoga spasenja? Kako da nazovem onog koji zanijeka Boga i Krista? Kako druk ije ako ne prijestupnik? Što misliš, koje ime treba da dadem nijekatelju Duha? Zar ne isto jer i on prekrši saveze s Bogom?

Budu i, dakle, da ispovijedanje vjere u Duha daje blaženstvo vjere, a nijekanje stavlja pod osudu bezboštva, nije li onda strašno da nije u, iako ih ne zastraši ni vatra, ni ma , ni križ, ni kota i, ni ostala mu ila, ve su prevareni samo spletkama i lažima boraca protiv Duha?<sup>29</sup> Svakom ovjeku koji priznaje Krista i nije e Boga, svjedo im da mu Krist ne e ništa koristiti (Gal 5, 2—3); ako zaziva Boga, a Sina zabacuje, vjera mu je isprazna. Onome tko otklanja Duha, svjedo im da e mu vjera u Oca i Sina dospjeti u ništa. Uostalom, ne može je bez pomo i Duha ni imati.

Tko, naime, ne vjeruje u Duha, ne vjeruje ni u Sina. Ne vjeruje u Oca, tko ne vjeruje u Sina. »Ne može se, naime, ni re i: Gospodin Isus, osim u Duhu Svetome« (1 Kor 12, 3). Isto tako: »Boga nikad nitko nije vidio. Jedinoro eni Sin koji je u krilu O evu, on nam ga objavi« (Iv 1, 18). Takav ovjek nema udjela u istinskom klanjanju, jer se Sinu ne može klanjati osim u Duhu, niti Oca zazivati doli u Duhu posinjenja.

## XII

**Protiv onih koji tvrde da je dovoljan samo krst za Gospodina**

28. Nek nikog ne zavede injenica što Apostol esto izostavlja ime Oca i Svetoga Duha kad spominje krst. Nek radi toga

<sup>29</sup> To su pneumatomasi. Usp. Uvod, III, 1.

nitko ne misli da je zazivanje imena sporedno. Pavao kaže: »Koji biste kršteni za Krista, Krista obukoste« (Gal 3, 27). I opet: »Koji biste kršteni za Krista, za smrt njegovu biste kršteni« (Rim 8, 3). No imenovati Krista zna i sve ispovjediti, jer se time objavljuje Bog koji pomaže, Sin koji je pomazan i Duh kao pomast. To od Petra naučimo u *Djelima*: »Isusa Nazareanina, što ga Bog pomaza Duhom Svetim« (10, 38). U Izaiji stoji: »Duh je Gospodnji na meni jer me pomaza« (Iz 61, 1). Psalmist veli: »Stoga te pomaza Bog, tvoj Bog, uljem radosti« (Ps 44, 8).

Poznato je da Pavao ponekad u svezi s krstom spominje samo Duha. Veli: »Jer svi u jednom tijelu bismo kršteni za jednog Duha« (1 Kor 12, 13). S tim je u skladu: »A vi ćete biti kršteni Duhom Svetim« (Dj 1, 5). Isto tako: »On će vas krstiti Duhom Svetim« (Lk 3, 16).

Ali uza sve to nitko ne može nazvati savršenim krštenje kod kojeg se zaziva samo ime Duha. Treba da predaja, data u životnoj milosti, za svagda ostane nepovrijeđena. Onaj, naime, što život naš otkupi iz raspadljivosti (Ps 102, 4), daje nam obnoviteljsku moć koja doduše ima neizrecivu djelotvornost, smještenu u otajstvu, ali dušama donosi veliko spasenje te stoga bilo kakvo dodavanje ili oduzimanje o čemu zna i gubitak vječne noge života.

Ako je, dakle, opasno za krstitelja u krštenju odijeliti Duha od Oca i Sina, a kršteniku krst bez koristi, kako bi onda nama bilo slobodno da ga mi rastavljamo od Oca i Sina? Vjera i krst dva su na ina spasenja; uzajamno su srodni i neodjeljivi. Vjera krstom postiže savršenost, krst se temelji u vjeri. Jedno se i drugo obistinjuje istim imenima. Kao što, naime, vjerujemo u Oca i Sina i Svetoga Duha, tako smo i kršteni na ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Ispovijed vjere što vodi spasenju pretihodi, potom slijedi krst, pečat našeg pristanka.

### Zašto je Pavao s Ocem i Sinom vezao anđela

29. Protivnici isti su i druga su bića pribrojena Ocu i Sinu, a ipak nisu s njima slavljena. Tako Apostol, **zaklinju** i Timoteja, navodi i anđela kad kaže: »Zaklinjem te pred Bogom i Kri-

stom Isusom i njegovim odabranim anđelima« (1 Tim 5, 21). Anđela pak zbog toga niti izdvajamo od ostalog stvorenja, niti dopuštamo da se broje s Ocem i Sinom.

Mada prigovor ne zavrježe nikakav odgovor, jer je o čemu proturječi anđelima, ipak u ovo reči: može netko dovesti kao svjedoka sudruga u ropstvu blagu i krotku ženu koju pokazuje upravo u pravosti prema optuženima neizrecivu pravednost pravorijeka. Ali da tko od roba postane slobodan, da se zove sinom Božjim i da iz smrti oživi, to nitko ne može poluiniti onaj koji s Bogom posjeduje srodnost po naravi i posve je daleko od ropskog položaja. Kako će Bogu tu nekog uiniti Bogu srodnim? Kako da oslobodi a tko je osobno podvrgnut jarmu robovanja?

Prema tome, Duh i anđeli nisu s istog razloga spomenuti. Duh je naveden kao Gospodar života, a anđeli kao pomoćnici sudrugova u ropstvu i vjerni svjedoci istine.

Sveti običaji objavljuju Božja naređenja pred svjedocima. Isti Pavao veli Timoteju: »Što si primio od mene pred mnogim svjedocima, predaj vjernim ljudima« (2 Tim 2, 2). Tu poziva za svjedoke anđela, jer zna da će biti uz Suca kad Gospodin dođe u Očevoj slavi suditi svijet po pravednosti. Krist veli: »Tko mene prizna pred ljudima i Sin će o njemu govoriti pred Božjim anđelima; tko me zanije pred ljudima, bit će zanijekan pred Božjim anđelima« (Lk 12, 8–9). Pavao na drugom mjestu kaže: »Kad se očituje Gospodin Isus s nebesa s anđelima« (2 Sol 1, 7). Poradi toga već na zemlji zaklinje pred anđelima, jer za veliki sud priprema prikladne dokaze.

30. Ali Pavao u tom nije osamljen. Naprotiv, svi kojima je, općenito uzevši, bila povjerena neka služba riječi, nikad ne pretaše navoditi svjedoke, već se čak pozivaju na nebo i na zemlju, jer se sada u tom okviru vrši svako djelo i bit će prisutni uz suenike kad se bude pretresalo što je uinjeno za života. Psalmist tvrdi: »Na sud će zazvati višnja nebesa i zemlju da sudi svoj puk« (Ps 49, 4). Stoga Mojsije, kad htjede narodu prenijeti zapovijedi, reče: »Pozivam za svjedoke protiv vas danas nebo i zemlju« (Pnz 4, 26). U hvalospjevu veli: »Poslušni, nebo, govorit će; u, zemljo, riječi mojih usta« (Pnz 32, 1). Izaija reče: »Slušaj, nebo, i po u, zemljo« (Iz 1, 2). Jeremija pak izvješuje o nekom zaprepaštenju neba dok sluša bezbožna djela naroda: »Nebo se nad tim zaprepasti i veoma jako zadržeta, jer moj narod u meni dvostruko zlodjelo« (Jer 2, 12–13).

Apostol je znao da su anđeli dani ljudima kao odgojitelji i učitelji, i zato ih zvaše za svjedoke. Isus, Nunov sin, i kamen

postavi svjedokom Jahvinih rijeci — Jakov ve prije ak hmak nazva svjedokom (*Post* 31, 47—48) —: »Od danas e vam kamen biti svjedokom u posljednje dane kad god budete lagali Gospodinu, našem Bogu« (*Is* 24, 27). On možda vjerovaše da i kamen može po Božjoj snazi prozboriti te ukoriti prekršitelje ili da e barem savjest pojedinaca biti pogo ena snagom opomene.

Tako, dakle, oni kojima je povjereno ravnanje duša, unaprijed sebi pripremaju svjedoke, ma koji bili, da bi ih kasnije naveli. Ali Duh nije iz prigodne potrebe postavljen s Bogom, ve zbog zajedništva po naravi. Nismo ga mi tamo odvucli, nego ga je sam Gospodin uzeo.

#### XIV

##### **Odgovor na prigovor da neki bijahu kršteni za Mojsija i da vjerovahu u nj. Tako er se govori o pralikovima**

31. Protivnici kažu da ni onda nije pravedno da se Duh svrstava s Bogom, makar se za nj i krštavamo. »I za Mojsija neki bijahu kršteni, u oblaku i u moru« (1 *Kor* 10, 2)! Isto tako valja priznati da je neko postojala vjera i u ljude. »Narod povjerova Bogu i Mojsiju, njegovu sluzi« (*Iz* 14, 31). Zašto, dakle, pitaju protivnici, zbog vjere i krštenja toliko uzdižeš i nad stvorenjem veli aš Duha Svetoga, kad je isto, po svjedo anstvu Pisma, ve dodijeljivano i ljudima?

Što emo re i? Vjera je u Duha poput vjere u Oca i Sina. Jednako je i s krstom. Vjera pak u Mojsija i oblak, vjera je u sjenu i pralik. Narav božanskih zbilja nije, zacijelo, nešto maleno stoga što je esto nagoviještena po obrisima pralikova i što je božansko predo eno neznatnim ljudskim stvarima. Pralik je naime objavljenje o ekivanog po oponašanju, ukoliko unaprijed nagovješ uje i najavljuje budu e. Tako je Adam pralik onog koji e do i. I pe ina je slikovito Krist (1 *Kor* 10, 4). Voda iz pe ine bijaše pralik živodajne mo i Rije i. Veli Gospodin: »Ako je tko žedan, nek meni do e i nek pije« (*Iv* 7, 37).

Mana bi pralik živoga kruha što silazi s neba; zmija na štapu bijaše slika spasonosne muke, ostvarene po križu. Stoga se i spasiše koji gledahu na nju. Tako je i sve što okružuje

Izraelov izlazak pripovijedano da se pokaže kako se spašavamo po krštenju. Izraelski se prvoro enci spasiše poput kršteni kih tjelesa, jer je milost data ozna enima krvlju. Krv je, naime, janjeta pralik Kristove krvi. Prvenci su pak pralik prvoga ovjeka koji nužno postoji u nama, do kraja prenošen slijedu potomaka.<sup>30</sup> Zato svi umiremo u Adamu (1 *Kor* 15, 22) i smrt kraljevaše do ispunjenja Zakona i Kristova dolaska (*Rim* 5, 14). Bog pak o uva provoro ence da ih Istrebljiva ne dotakne za dokaz da mi, oživljeni u Kristu, ne emo više umrijeti u Adamu.

More i oblak u onom asu zaprepaštenjem vodiše vjeri. Kao pralik, za budu nost, naviještahu idu u milost. Tko je mudar pa da shvati (*Ps* 106, 43)? Kako je more pralik za krštenje, jer dijeli od Faraona kao što ta kupelj osloba a od avolskog nasilja? More u sebi utopi neprijatelja; ovdje umire naše neprijateljstvo prema Bogu. Iz mora narod izi e neošte en; i mi izlazimo iz vode poput živih od mrtvih, spašeni miloš (*Ef* 2, 5) onog koji nas pozva. Oblak pak bijaše sjena dara što dolazi od Duha koji tjelesnim mrtvenjem rashla uje žar strasti.

32. Što dakle? Zar je zato što se oni slikovito krstiše za Mojsija krsna milost malena? Na taj na in u nas ne bi ništa bilo veliko ako pralikovima unaprijed obscijenimo što je u pojedina nom uzvišeno. Ni ljubav Božja prema ljudima kad jedinca Sina predade za naše grijehe nije ništa veliko i nadnaravno, jer ni Abraham ne poštedi vlastitog sina. Ni Gospodino va muka ne bi bila slavna jer ovan umjesto Izaka (*Post* 22, 1—14) ostvari pralik prinosa. Ni silazak u podzemlje ne bi bio strahotan kad Jona kroz tri dana i tri no i unaprijed ispuni pralik smrti (*Mt* 12, 40). Tko istinu sudi po sjeni jednako postupa i s krštenjem, jer s pralikovima uspore uje ono što oni ozna uju te Mojšijem i morem nastoji uništiti svu evan eosku povijest spasenja. Jer koje oproštenje prijestupa, kakva obnova života u moru? Koji duhovni dar dolazi po Mojsiju? Koja je tu smrt grijeha? Oni ljudi nisu umrli s Kristom pa stoga nisu s njim ni suuskrsnuli (*Rim* 6, 8). Ne nošahu lik Nebeskoga (1 *Kor* 15, 49) ni smrt Isusovu u svom tijelu (2 *Kor* 4, 10). Starog ovjeka ne svukoše niti obukoše novog obnovljena za spoznaju po slici svoga Stvoritelja (*Kol* 3, 9—10). Zašto, dakle, uspore uješ krštenja kojima je zajedni ko samo ime, a zbilje su im tako ra-

<sup>30</sup> Zanimljivo poimanje iskonskog grijeha. Adam se prenosi s koljena na koljeno. Stoga je nazo an u svakom ovjeku. Svaki je ovjek Adam. Misao je biblijska, ali ima i filozofsko uporište u platonisti kom shva anju »zajedništva«. Po »zajedništvu« svili ljudi s Adamom, Adam je prisutan u svima. O Platonovu utjecaju na Bazilijevo poimanje »u estvovanja« vidi J. LEBON, *Le sort*, 652—654.

zli ite kao san od istine ili sjena i slike od onog što u sebi opstoji po biti?

33. Ali vjera u Mojsija ne dokazuje da je vjera u Duha nešto malo vrijedna, ve radije, po sudu protivnika, umanjuje vjeru u Boga Svemira. Veli Pismo: »Narod povjereva Bogu i Mojsiju njegovu služi« (*Lz* 14, 31). Mojsije je, dakle, pridružen Bogu, a ne Duhu. Tako er ne bijaše pralik Duha nego Krista. Onda je, poslužuju i Zakon, po sebi vršio ulogu posrednika između u Boga i ljudi. Mojsije, prema tome, dok posreduje kod Boga za narod, ne bijaše pralik Duha.

Zakon, »sastavljen po an elima«, bi dat »po ruci posrednika« (*Gal* 3, 19) — razumije se Mojsija — na poziv naroda koji govoraše: »Ti nam govori i nek nam ne govori Bog« (*Lz* 20, 19). Prema tome, vjera se u Mojsija odnosi na Gospodina, posrednika između u Boga i ljudi koji re e: »Kad biste Mojsiju vjerovali, i meni biste vjerovali« (*Iv* 5, 46).

Zar je onda vjera u Gospodina nešto nezatno zato što joj Mojsije bi znamen? Isto tako ni milost Duha u krstu nije malena, makar se netko krstio za Mojsija. ak želim nadodati da se u Pismu uobi ajilo re i: Mojsije i Zakon. Tako na primjer: »Imaju Mojsija i Proroke« (*Lk* 16, 29). Pavao, dakle, govori o zakonskom krstu kad veli: »Biše kršteni za Mojsija« (1 *Kor* 10, 2). Jer onda ti ljudi što istinu kleve u zbog sjene i slika za prezrivo drže slavu naše nade (*Heb* 3, 6) i bogati dar našega Boga i Spasitelja, koji po novoporođu obnavlja kao u orla (*Pz* 102, 5) našu mladost?

Zaista je vlastito za skroz malodobnu pamet i za dijete kome uistinu treba mlijeka da ne zna veliko otajstvo našega spasenja: kako mi, vo eni savršenosti u vježbanju pobožnosti, na školski na in uvo enja, najprije u imo lako shvatljivo i ono što je primjereno našoj spoznaji. Onaj koji nama ravna, vodi nas, poput o iju odgojenih u tami, laganim privikavanjem velikom svjetlu istine. Štedi našu slabost. U bezdanu bogatstva svoje mudrosti i neistraživim sudovima pameti pokaza nam taj blagi i prikladni odgoj, jer nas naviknu da najprije gledamo sjene tjelesa i da sunce motrimo u vodi da ne bismo oslijepili, odjednom izloženi promatranju istoga svjetla.

IJ istom je smislu zamišljen Zakon što »nosi sjenu budućeg« (*Heb* 10, 1). Slu aj je to i s proro kim nagovještajem koji je zagonetka istine. Vježbalište su za o i srca. Polaze i otud, prijelaz nam mudrosti što je skrta u otajstvu postade lakim.

() pralikovima toliko. Na njima se dulje ne možemo zaustaviti. Ina e bi umetak bio opsežniji od glavnog predmeta.

### Odgovor na primjedbu da se i u vodi krštavamo. Rijee je i o krstu

34. Što još uz to vele? Oni obiluju izgovorima! Kažu: i u vodi se krstimo, pa ipak n.3 emo vodu štovati više od sve ostale prirode, niti emo joj dati udjela u O evoj i Sinovoj asti. Oni onako zborne kao srditi ljudi kojima je rasu ivanje zamra eno straš u te pred ni im ne prezaju u obrani od onog tko ih je uvrijedio. No mi se ne emo plašiti da i o tome govorimo. Ili emo pou iti neznalice ili se oprijeti zlo incima. Ali vratimo se malo natrag.

35. Spasiteljska povijest našeg Boga i Spasitelja u svezi s ovjekom sastoji se u ovjekovu opozivu iz progonstva i njegovu povratku iz neposlušncš u nastala otu enja u prisnost s Bogom. Evo razloga Kristova boravka u tijelu, za izvještaj njegova djelovanja u Evan eljima, za Muku, križ, grob, uskrsnu e: da ovjek, spašen Kristovim nasljedovanjem, iznova stekne ono iskonsko posinaštvo. Prema tome, za savršenost života nužno je nasljedovati Krista ne samo u primjerima blagosti, poniznosti i strpljivosti što ih on ostavi u svom životu, ve i u samoj smrti kako veli Pavao (1 *Kor* 11, 1; *Fil* 3, 17), Kristov nasljedovatelj: »Suobli en njegovoj smrti, zacijelo u dospjeti uskrsnu u od mrtvih« (*Fil* 3, 10—11).

Ali kako postajemo sli ni njegovoj smrti? Su-ukopanjem s njim po krštenju (*Rim* 6, 3—5). A na koji se na in ukopati? I koja korist od nasljedovanja? Najprije, nužno je uništiti tijek ranijeg života. No, po Gospodinovoj rije i, to je nemogu e osim ako se ovjek »rodi odozgo« (*Iv* 3, 3). Novoporođ je, kako i sama rije kaže, po etak novog života. Ali da se po ne novi život, valja prethodni privesti kraju. To je kao s onima što se okre u pri dvostrukom tr anju u trkalištu. Zaustavljanje i stanka rastavlja suprotna tr anja. Tako se i pri izmjeni života u ini nužnim da smrt posreduje me u obama životima te da prethodni dokon a i novom pruži po etak.

Kako ostvarujemo silazak u podzemlje? Po krštenju nasljeđuju i Kristov grob. Tijela se krštenika tako re i ukopaju u vodu. Krštenje slikovito ozna uje odlaganje tjelesnih djela kako veli Apostol: »Biste obrezani nerukotvorenim obrezanjem u odlaganju tijela puti, u Kristovu obrezanju, s njim su ukopani u krštenju« (*Kol* 2, 1J--J2). Krst je tako re i iš enje duše od ljage koja joj do e od tjelesne misli po rije i Pisma: »Oprat

eš *me* i bit u bjeliji od snijega« (*Ps* 50,9). Stoga se ne istimo poput Zidova za svaku ne isto u, ve poznamo jedno spasila - ko krštenje kao što je jedna smrt za svijet i jedno uskrsnu e od mrtvih. Krštenje je slika jednom i drugom. Iz tog razloga Gospodin što ravna našim životom ustanovi s nama krsni savez, pralik smrti i života. Voda ostvaruje sliku smrti, Duh daje zalag života.

Tu, na taj na in postade jasno što smo tražili: zašto je voda vezana uz Duha. Razlog je u tom što krst ima dva cilja — uništiti tijelo grijeha (*Rim* 6, 6) da više nikad smrti ne donosi ploda (*Rim* 7, 7); i živjeti za Duha te ploditi u svetosti (*Rim* 6, 22). Voda pak pruža sliku smrti, jer tijelo prima kao u grob, a Duh ulijeva životvornu mo i naše duše iz smrti po grijehu obnavlja u iskonski život. Evo, dakle, što zna i izri aj »roditi se odozgo iz vode i Duha« (*Jv* 3, 3): umiranje se obistinjuje u vodi, život nam je dat po Duhu.

Veliko se krsno otajstvo obavlja s tri uranjanja i tri zaziva da bi se izrazila slika smrti i da bi se duše krštenih prosvijetlile predajom bogospoznanja. Stoga, ako u vodi ima milosti, nije iz naravi vode, ve od prisutnosti Duha. Krštenje, naime, nije »odloženje tjelesne ne isto e, ve opredjeljenje dobre savjesti za Boga« (1 *Pr* 3, 21). Da bi nas pripremio za uskrsli život, Gospodin predlaže evan eosko ponašanje kad nalaže da se ne srdimo, da podnosimo suprotnosti, da budemo isti od ljubavi prema uživanju, da zna ajem ne budemo srebroljupci. Na taj na in slobodnim izborom unaprijed ostvarujemo što budu i vijek posjeduje po naravi. Rekne li tko za Evan elje da je protulik uskrsla života, ne bih smatrao da je u tome pogriješio. No vratimo se svom cilju.

36. Po Duhu je vra anje<sup>11</sup> u raj. Po njemu je penjanje u kraljevstvo nebesko, povratak posinovljenju. On daje slobodu da Boga zovemo svojim Ocem. Po njemu postajemo sudionici Kristove milosti. Duh omogu uje da se zovemo sinovi svjetla, da imamo dijela u vje noj slavi. U jednu rije : po Duhu smo ispunjeni svakim blagoslovom i u ovom i u budu em vijeku. Po Duhu, kao ve prisutnu, u zrcalu motrimo milost dobara, sto se za nas nalaze u obe anjima i kojih uživanje ekamo u vjeri. Ako li je takav predujam, kolika e biti punina? Ako su prvine takve, kakva e onda biti itava cjelina?

<sup>11</sup> Tu je govor o **apokatastazi**. Taj pojam u teologiji Grgura iz Mise J. DANIE-IOU (**Ćtre**, 225) ovako sažima: Apokatastaza se u biti odnosi na povratak ljudske naravi u njeno iskonsko stanje **koje** je **njeno** realno, »naravno« stanje. Bog ga je za nju htio. Narav je to stanje izgubila uslijed grijeha. Apokatastaza sažima u posljednju sintezu glavnije Grgurove antropološke teorije.

Razlika izme u milosti što dolazi od Duha i krsta vodom vidi se još i otud što Ivan krštavaše vodom, naš Gospodin Isus Krist Duhom Svetim. Ivan govoraše: »Ja vas, istina, krstim vodom radi obra enja. Ali onaj koji dolazi poslije mene, od mene je ja i. Nisam dostojan ni da mu sandale nosim. On e vas krstiti Duhom Svetim i vatrom« (*Mt* 3, 11). Krst vatrom naziva istragu na sudu. Kaže Apostol: »Vatra e ispitati kakvo je ije djelo« (1 *Kor* 3, 13): »dan e o itovati, jer vatra razotkriva« (1 *Kor* 3, 13).

No oni koji u borbama za vjeru odista podniješe smrt za Krista, a ne nasljedovanjem, za spasenje nisu trebali znakove vode, jer su kršteni u vlastitoj krvi. To ne govorim da bih zabacio krst vodom, ve da bih pobio razloge onih što ustaju protiv Duha te miješaju nemješivo i uspore uju neusporedivo.

## XVI

Duh Sveti je u svakom pogledu — u stvaranju razumnih bi a, u ljudskoj povijesti spasenja i kod **budu eg Suda** — neodjeljiv od Oca i Sina

37. Vratimo se na po etak rasprave. Kako je Duh Sveti u svemu skroz neodijeljen i nerazdružen od Oca i Sina? Na mjestu gdje Korin anima piše o daru jezika, Pavao veli: »Ako svi prorokujete pa uni e koji nevjernik ili neupu eni, svi ga kore i svi ispituju; tajne se njegova srca razotkrivaju. Past e ni ice, poklonit se Bogu i priznat da je Bog odista u vama« (1 *Kor* 14, 24—25).

Ako se, dakle, po proricanju koje se zbiva u skladu s razdiobom milosnih darova Duha dade raspoznati da je Bog u prorocima, protivnici moraju promisliti koji e položaj dodijeliti Duhu Svetom: da li ga postaviti s Bogom ili odagnati u red stvorenja. Petrov prigovor Safiri — »zašto se me usobno dogovoriste da kušate Duha Svetoga, ne siagaste ljudima, ve Bogu« (Dj 5, 4—9) — pokazuje da su isti grijesi protiv Duha Svetoga i protiv Boga. Na taj na in možeš nau iti da je Duh u svakom djelu nedjeljivo povezan s Ocem i Sinom.

Kad Bog razdjeljuje snagu za djelovanje i Gospodin službe, Duh Sveti je prisutan i svakome po dostojanstvu, od svoje volje, podjeljuje mjeru duhovnih dobara. Pavao veli: »Duhovni

su darovi različit, ali je Duh isti, i službe su raznovrsne, ali Gospodin je isti. Djelatne su mo i isto tako raznolike, ali Bog je isti. On ih sve u svima« (1 Kor 12, 4–6). Apostol nastavlja: »Sve to vrši jedan i isti Duh, dijele i svakome na svoju raku, kako hoće« (1 Kor 12, 11).

Ipak, razumije se, ne bismo uopće smjeli pomisliti da je red izvrnut, jer Apostol tu na prvom mjestu spomenu Duha, na drugom Sina i trećem Boga Oca. Pavao se poveo odnosom među ljudima. Kad dobijemo dar, najprije srećemo donositelja, potom mislimo na onog tko šalje i napokon svako pamet na vrelo i uzrok dobara.

38. Zajedništvo Duha s Ocem i Sinom možeš razabrati i po djelima s po etka. iste, razumne i nadzemaljske mo i jesu i zovu se svetima, jer posjeduju posvećenje što im dolazi od milosti Duha Svetoga. Načinje stvaranja nebeskih mo i prešućen. Onaj što opisuje stvaranje svijeta, objavi nam Stvoritelja jedino po osjetnim bićima. Ti pak što možeš po vidljivom doku itinevidljivo, slavi Stvoritelja u kome bi sve stvoreno; vidljivo i nevidljivo, prvašta, vlasti, sile, prijestolja, gospodstva i sve ostale razumne naravi koje bi bile bez imena. Pri stvaranju svih tih bića shvati da je nastalome izvorni uzrok Otac, stvarateljski Sin, usavršiteljski Duh. Prema tome, duhovi poslužitelji postoje Očevim htijenjem, u bitak su dovedeni djelatnošću u Sina, prisutnošću u su Duha stekli savršenost. No savršenost je anela svetost i ustrajnost u njoj.

Nek nitko ne pomisli da ja tvrdim kako postoje tri izvorne hipostaze\* ili da kažem da je Sinov djelatni in nesavršen. Sveću je jedan Uzrok što po Sinu stvara, u Duhu privodi savršenosti. Niti Otac »koji ih sve u svima« (1 Kor 12, 8) posjeduje nesavršenu moć, niti je Sinova stvaralačka sila nepotpuna, ako je Duh ne dovrši. Niti je, naime, Ocu potreban Sin jer stvara samim svojim htijenjem, ali Otac upravo hoće po Sinu. Ni Sinu ne treba pomoć jer djeluje u zajedništvu s Ocem, ali i Sin hoće da po Duhu privede savršenosti. Psalmist veli: »Nebesa su uvršena Riječju Gospodnjom i sva je njihova moć od Daha njegovih usta« (Ps 32, 6). Tu riječ ne zna i smislom bremenito

\* Rečenicu udno zvuči na prvi pogled. Bazilije, ija je zasluga da se u trinlarnoj teologiji uvriježio govor o trima hipostazama, tu kao da poriče opstojnost triju hipostaza. ovjek od prve pomisli da Bazilije na tom mjestu riječ hipostaza uzima u njenom, starijem i korijenskom značenju u smislu »biti« ili »supstancijec te nije e da su u Bogu tri »naravi«. Ipak se ihini da hipostaza tu zna i »osoba... Bazilije ne odbacuje opstojnost triju hipostaza, ve triju »izvornih« hipostaza. U Bogu je samo jedna izvorna hipostaza. To je Otac. Iz njega izvire kao iz po elia Sin i Duh Sveti. I u prijevodu smo ostavili hipostaza poradi spomenute problematike, ali i zato što se Bazilije na ovom mjestu odijeljuje od Plotinove nauke o trima izvornim hipostazama.

oblikovanje zraka, rećeno glasovnim utilima, niti je dah para ustiju, istisnuta iz dišnih udova. Govor je tu o Riječju i koja je u po etku kod Boga i koja je Bog (Iv 1, 1) i o Dahu Božjih usta, »Duhu Istine što izlazi od Oca« (Iv 15, 26).

U psalmu, dakle, raspoznaješ troje: Gospodina koji narećuje, Riječ što stvara i Duha koji u vršćuje. Što je u vršćenje drugo doli savršenost u svetosti, jer u vršćenje zna i nepopustljivost, nepromjenjivost i vrstu postojanost u dobru? Posvećenja pak nema bez Duha.

Nebeske moći nisu po naravi svete, jer se ina e ni u emu ne bi razlikovale od Duha Svetoga. One veću skladu sa svojim položajem primaju od Duha Svetoga mjeru posvećenja. Kao što se rudilo zamišlja s vatrom, a ipak jedno je osnovna tvar, drugo vatra, tako je i bit nebeskih moći možda od zračnog daha ili netvarna vatra po riječju Pisma: »On vjetrove ih svojim an elima i vatrene plamene svojim slugama« (Ps 103, 4). Radi toga su u mjestu, postaju vidljivi i onima koji su ih dostojni o ituju se u liku svojih vlastitih tjelesa.

Posvećenje, zacijelo izvan njihove biti, donosi im savršenost po udjelu na Duhu. Ustrajnošću u dobru zadržavaju dostojanstvo. U izboru imaju slobodnu volju, ali nikad ne odstupaju. od stremjenja prema istinskom dobru. Mišlju odstrani Duha, zborovi se anela raspadaju, nestaje prvenstva arhanela, sve je izmiješano. Život im je bez zakona, bez reda, neodrećen. Kako bi aneli mogli pjevati »slava Bogu u visinama« (Lk 2, 14), da im Duh nije dao snagu? Pavao piše: »Nitko, naime, ne može reći — Gospodin Isus, osim u Duhu Svetom. Nitko tko u Božjem Duhu govori, ne kaže — proklet Isus« (1 Kor 12, 3). Tako govore ne isti i odmetnički dusi. Njihovo odmetništvo dokazuje mišljenje da nevidljive moći imaju slobodnu volju i da su jednako sklone kreposti i grijehu te im stoga treba pomoć Duha. Tvrdim da ni Gabrijel nije nikako drukčije prorekaobudućnost (Lk 1, 13—20. 30—35) osim predznanjem Duha. Proroštvo je jedan od darova što ih dijeli Duh.

Onaj kome bješe narećeno da »ovjeku želja« (Dan 10, 11) priopri i otajstva vićenja, odakle bi poućen da može upuivati u skrivito ako ne Duhom Svetim? Objavljenje otajstava po riječju Pisma kao vlastito pripada Duhu. »Nama Bog objavi po Duhu« (1 Kor 2, 10).

Kako bi prijestolja i vlasti, po elia i moći, mogli provoditi blaženi život, kad ne bi neprestano gledali lice nebeskog Oca (Mt 18, 10)? Ali gledanja nema bez Duha. Ukloniš li noću iz ku-

e svjetlo, o i su slijepe, mo i nedjelatne, vrednote se ne dadu. raspoznati. Iz neznanja se gazi i zlato i željezo.

Tako je i duhovnom redu. Nemogu e je da bez Duha taj život ostane zakonit baš kao što je u odsutnosti vojskovo e neodrživ raspored u tabora ili sklad u zboru bez ravnanzabrovo e. Kako bi serafini pjevali »svet, svet, svet« (Iz 6, 3), da ih Duh nije nauio koliko puta valja klicati da slavopoj bude po- božan? Ako, dakle, Boga slave svi njegovi an eli i sve njegove mo i, slave ga uz pomo Duha. Ako pred Bogom stoje tisu u puta tisu u an ela i deset tisu a puta deset tisu a službenika, u sili Duha besprijeorno vrše svoje djelo. Sav taj nadzemaljski i neizrecivi sklad u služenju Bogu i me usobno slaganje nadze- maljskih sila nije mogu e održati bez ravnanja Duha. Prema tome, Duh se Sveti u stvaranju nalazi uz bi a koja se ne usavr- šavaju razvijanjem, ve su odmah od samog stvaranja savršene. On im kao savršenost i puninu biti pruža svoju milost.

39. Tko e zaniyekati da je povijest^ ovjekova spasenja što je po Božjoj dobroti ostvari »veliki Bog i Spasitelj naš Isus Krist« (Tit 2, 13) dovršena miloš u Duha? Motriš li prošlost — blagoslove patrijarha, pomo pridošlu od Zakona, pralikove, proroštva, ratnajuna ka djela, udesa pravednika ili što je u i- njeno u svezi s tjelesnim Gospodinovim dolaskom, sve je po Duhu Svetom.

Ponajprije, Duh se povezao sa samim Gospodinovim tije- lom, jer mu bi pomazanje. Od njega se nije rastavljao kao što piše: »Na kog vidiš da silazi Duh i da na njemu ostaje, on je moj ljubljani Sin« (Iv 1, 33; Lk 3, 32). Isto tako: »Isusa iz Na- zareta, kog Bog pomaza Duhom Svetim« (Dj 10, 38). Nadalje, cijelo je Kristovo djelovanje obavljeno uz prisutnost Duha. Bio je nazo an dok ga je kušao avao jer stoji: »Duh Isusa odvede u pustinju da bude kušan« (Mt 4, 1). Kad je inio udesa, tako- er je neodijeljeno bio uza nj. Krist veli: »Jer ako ja po Božjem Duhu izgonim avle (...)« (Mt 12, 28).

Ni Uskrslog od mrtvih ne napusti. Kad je Gospodin, obna- vljaju i ovjeka i iznova mu vra aju i izgubljenju milost iz Bo- žjeg Duha, dahnuo u lice u enika, što tada re e? »Primate Duha Svetoga. Kojima oprostite grijeha, oprošteni su. Kojima zadrži- te, zadržani su« (Iv 20, 22—23).

Nije li o ito i bez pogovora da je Duh uspostavio ure enje Crkve? On je, po Pavlu, dao Crkvi »prvo apostole, drugo pro- roke, tre e u itelje, potom udesa, pa darove lije enja, poma- ganja, upravljanja, govorenja jezicima« (1 Kor 12, 28). Taj je red na injen prema razdiobi darova iz Duha.

40. Tko pomno istražuje, ustanovit e da Duh Sveti ne e biti, kako neki misle, bez sudioništva ni onog asa kaci se dogo- di o ekivani Gospodinov dolazak s neba. I on e biti prisutan na dan Gospodinova o itovanja. (Rim 2, 5) kad blaženi i jedini Gospodar (1 Tim 6, 15) bude sudio svijet po pravednosti. Tko je toliko neupu en u darove što ih Bog pripravi dostojnima te ne bi znao da je vijenac pravednika, milost Duha, onda obilnije i punije iskazana jer je duhovna slava pojedincu odmjerena pre- ma kreposnim djelima.

U sjaju svetih ima u Oca mnogo stanova (Iv 14, 2), to jest raznovrsnih asti. Pavao kaže: »Kako što se zvijezda sjajem razlikuje od zvijezde, tako je i s uskrsnu em mrtvih« (1 Kor 15, 41—42). Oni što su Duhom Svetim ope a eni za dan otkup- ljenja (Ef 1, 13—14) te prvine Duha što ih primiše o uvaše ne- taknute i neumanjene, ut e: »Dobro, dobri i vjerni slugo. U malom si bio vjeran, nad mnogim u te postaviti« (Mt 25, 21). Jednako i oni. koji ne isto om života žalostiše Duha ili dobiveno nisu oplodili, izgubit e što dobiše, jer e se milost dati drugima. Po jednom Evan elistu takvi, e biti skroz razdijeljeni (Mt 24, 51). Razdjeljenje tu zna i potpuno odlu enje od Duha. Tijelo se ne dijeli da bi se kaznio jedan dio, drugi oslobodio. Bila bi to gatka. Ne bi odgovaralo ni pravednu sucu da samo polovicu kazni, a cjelina je grijeshila. Ni duša se ne sije e na dvoje, jer je itava imala zle misli i skupa s tijelom inila zlo. Razdije- ljenje je, kako rekoh, kona no odvojenje duše od Duha. inise naime da Duh, mada se ne miješa s nedostojnima, ipak na neki na in ostaje s onima koji su jednom ope a eni. eka njihovo spasenje iz obra enja. Ali e se onda posvema odijeliti, od duše koja je oskvrnula njegovu milost. Radi toga u podzemlju nitko Boga ne slavi, niti ga se sje a u smrti (Ps 6, 6). Pomo Duha nije tamo više prisutna. Kako se onda može misliti da se sud vrši bez Duha Svetoga, kad svetopisamska rije pokazuje da je Duh nagrada pravednika koji mjesto predujma dobivaju cjelinu i kad veli da je prva osuda grešnika ukoliko gube i ono za što su mislili da posjeduju?

No najve i je dokaz povezanosti Duha s Ocem i Sinom u tom što je re eno da se Duh tako odnosi prema Bogu kao naš duh sa svakim od nas. Pavao veli: »Tko od ljudi zna što je u

<sup>^</sup> Veoma je zanimljivo Bazilijevo tuma enje Mt 24, 51 gdje je rije o zlom sluzi kome se Gospodar prijeti da e ga **dikhomesei** (na dvoje cijepati, dijeliti). Poznato je koliko je teško razumijeti **dikhomesei**. Bazilije rije shva a eshatološki. Po njemu, u **dikhomesei** Gospodin prijeti da e na koncu vremena od grijehnika »dijeliti« Duha. Duh je ostajao s grešnikom i ekao da se obrati. No na koncu to ekanje prestaje. Duh se »dijeli« (**dikhomesei**) za vazda od grešnika. Usp. Uvod, 111, 10.



ovjeku osim duha u njemu? Isto tako nitko ne zna što je u Bogu osim Duha koji je iz Boga« (1 Kor 2, 11).

Toliko o tome.

## XVII

### **Protiv onih koji kažu da se Duh Sveti ne broji s Ocem i Sinom, ve da im se podbrojava. Sažeti prikaz vjere o pravovjernom pribrajanju**

41. Nije lako shvatiti što protivnici nazivaju podbrojenjem niti u kojem smislu upotrebljavaju tu riječ. Ali svakome je poznato da su i tu riječ uveli iz svjetovne mudrosti. Istražit ćemo da li ima značenje koje bi bilo primjerno ovom o čemu je ovdje riječ.

Protivnici, poznavatelji ispraznog, vele da su neke riječi općenite te se značenjem protežu na mnogo datosti; druge su osobitije i imaju uži smisao nego prve. Tako na primjer bit je općenit i pojam. Kaže se jednako za sve, za živo i neživo. Živo bi je zasebnija riječ i upotrebljava se za manji krug nego prijašnja, ali opet šire od riječi i što je iza nje. Obuhvaća, naime, razumna i nerazumna bića. Od živa je biće opet zasebnija imenica: ovjek, od ovjeka muž, od muža pojedinac — Petar, Pavao, Ivan.

Zar, dakle, to smatraju podbrojenjem? Dijeljenje općenitog u pojedinačno? No meni se ne da vjerovati da su dotjerali do tolikog bezumlja te tvrde da se Bog Svemira, kao bilo koja općenitost, vidljiva samo za duh i bez ikakva stvarna bitka, dijeli na pojedinačne subjekte i da onda tu podrazdiobu nazivaju podbrojenjem. To odista ni slučajno ne bi rekli. Osim toga što su bezbožni, tako stvaraju dokaz posve suprotan vlastitoj namjeri.

Podvrstano, naime, iste je biti s onim od čega se odijeli. Ali uza svu očitost proturječja ispada da smo u oskudici s dokazima i da ne znamo kako bismo morali udariti na njihovu ludost. Tako, čini mi se, nešto dobivaju na račun bezumlja. Kao što je nemoguće zadati pravi udarac mekim i popustljivim tijelima jer su bez otpora, tako se ne da snažnim dokazom po-

goditi one koji su o ito ljudi. Preostalo bi da odvratnost njihova bezboštva zaobiemo šutke. No ljubav prema braćima i zamašnost protivnika ne dopuštaju da šutimo.

42. Jer što oni kažu? Pogledajte riječi i njihova hvastanja? Mi velimo, tvrde, da pribrajanje pripada bićima iste vrste, a podbrojenje onima koja su neznatnija po svom redu. Ali zašto to kažete? Ja ne razumijem vašu neobičnu mudrost. Da li se zlato pribraja zlatu, dok olovo radi jeftino i stvari ne zavrjeću je da se pribroji zlatu, već mu se podvrsta? Zar broju priznate toliko moćno da jeftinom podiže cijenu, a skupocjenom snižuje vrijednost? Dosljedno, zlato će se podvrstati draguljima, a tamnije i manje među njima sjajnijima i već ima.

Što sve ne čine ljudi koji se ni u drugom ne posvećuju osim da kažu ili čuju što nova. Uostalom, nek te sabira bezboštva imenuju sa stolicima i epikurejcima! Kakvo može postojati podvrstavanje nevrjednijeg ispod skupocjenog? Kako bakreni obol podvrstati zlatnom stateru? Kažu: ako ne rekneš da imamo dva nova, već jedan stater i jedan obol. Što se u tom slučaju čini po vrstama? Oboje se jednako izriče. Ako ih zasebno brojiš, stvaraj jednaki oblik brojenja jednakosti; ako ih spojiš, opet sjedinjuješ vrijednost jer ih skupno zbrajaš. Ako li pak podvrstavanje pripada onom što se broji, kao drugo, brojka može brojenje po etimijednim novcem. Za kasnije ostavljamo pobijanje njihova neznanja, sad govori vraćamo na glavni predmet.

43. Kažete li da se Sin podbraja Ocu, a Duh Sinu, ili podbrojenje pripisujete samo Duhu? Ako, naime, i Sina podbrojavate, još jednom obnavljate isti bezbožni nauk: nesličitost biti, niskost dostojanstva, kasnije postojanje. Ukratko, samim tim izrazom pokazujete da ponavljate odjednom sve hule protiv Jedinoroćenca. To pobijati, nadilazi naš sadašnji cilj. Uostalom, drugdje smo<sup>4</sup> kako smo mogli, pobili to bezboštvo.

Ako pak misle da se samo na Duha odnosi podbrojenje, nek nauče da je Duh jednako izrečen s Gospodinom kao i Sin s Ocem. Na isti je, naime, način objavljeno ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Stoga, po rasporedbi riječi i prenesenoj u krštenju, kako se Sin odnosi prema Ocu, tako i Duh prema Sinu. Ako je Duh stavljen do Sina, a Sin do Oca, jasno je da je i Duh uz Oca. Ima li onda mjesta za govor o subrojenju i podbrojenju ako su imena združena u jednom i istom redu?

<sup>4</sup>Bazilije vjerojatno misli na svoje djelo *Protiv Eunomija* (PG, 29), napisano oko g. 364.

Ukratko: je li igda išta u Svemiru time izgubilo svoju narav što je brojeno? Zar brojeno ne ostaje kakvo je bilo po naravi od početka? Ne uzimamo li broj kao znak za označavanje množine predmeta? Međutim u tjelesima jedna brojimo, druga mjerimo, treća važemo. Kojima je narav gusta, obuhvaćamo ih mjerom; kojima je nepovezana, podvrgavamo ih broju osim bića koja su zbog same svoje sićušnosti tako mjeriva. Teška tjelesna važemo nagibima težulje.

Nismo, dakle, time što za se izmislismo znakove za upoznavanje količine izmijenili narav označenog. Prema tome, kao što teška tjelesna važemo neovisno jedna od drugih, makar jedno bilo zlato, drugo kositar, i kako mjeriva uzajamno ne podmjeravamo, isto tako uopće ne podbrajamo bića koja se broje.

Ako uopće ništa ne podliježe podbrojenju, kako oni mogu tvrditi da Duhu pristaje da se podbroji? Ali budući da oni bojuju od poganske bolesti, misle da dolikuje podbrajati bića koja su niža po stupnju vrijednosti ili niskosti biti.

## XVIII

**ICako u ispovijedanju triju osoba ostajemo pri pobožnoj nauci o »monarhiji«. Pobijaju se oni koji vele da je Duh podbrojen**

44. Kad Gospodin objavljivaše Oca i Sina i Duha Svetoga (Mi 28, 19), objavi ih skupa, ne brojem. Nije, naime, rekao: u prvoga i drugoga i trećega. Ne reče niti jedan, dva, i tri, već nam po svetim Imenima pokloni spoznaju vjere koja vodi spasenju. Prema tome, vjera nas spašava. Broj se smatra znakom što pokazuje količinu subjekata. No protivnici koji odasvud sami sebi nanose štetu, protiv vjere se služe i sposobnošću brojenja.

Iako se dodavanjem broja nikad ništa nije promijenilo, ovi ipak, kad je riječ o božanskoj naravi, vode računa o broju, da ne bi njihime prekora ili mjeru časti što je dugujemo Branitelju. Ali — o, vi naju eniji, — Nedokučivo je skroz naskroz iznad broja! Stoga je drevno židovsko stahopoštovanje neizrecivo Božje ime odijelilo vlastitim znacima te na taj način naznačilo njegovu uzvišenost nad svim. Ali ako ipak treba da se broji,

nek se time ne zlostavlja istina. Ili šutnjom štuj Neizrecivo ili s pobožnošću u broji Sveto!

Jedan je Bog Otac i jedan jedinorođeni Sin i jedan<sup>33</sup> Duh Sveti. Svaku osobu nagoviještamo zasebno. Ako je ipak potrebno da ih subrajamo, ne damo se nerazumnim brojenjem zavesti na mnogobošku misao.

45. Mi, naime, ne zbrajamo ukoliko jedinstvo prenosimo u mnoštvo i govorimo o »jedan«, »dva«, »tri«. Ne kažemo niti »prvi«, »drugi«, »treći«. Piše u Izaiji: »Jer ja sam prvi i posljednji Bog« (Iz 44, 6). Do danas još ne usmo za drugog Boga. Ako se pak klanjamo »Bogu« iz Boga«, ispovijedamo i vlastitost osoba i ostajemo pri »monarhiji«. Božje otajstvo ne cijepamo u mnoštvo djela, jer se u Bogu Ocu i Bogu Jedinorođencu promatra tako reći jedan lik što se odražuje u jednakosti božanstva. Sin je, naime, u Ocu i Otac u Sinu (Iv 14, 10), jer je ovaj kao onaj i onaj kao ovaj. U tome je njihovo jedinstvo. Prema tome, po vlastitosti su osoba jedan i jedan; po zajedništvu su naravi obojica jedno. Kako onda, ako su jedan i jedan, nema dva boga? Ta i kraljevu sliku nazivamo kraljem, a ipak se ne govori o dva kralja. Može se ne cijepa niti slava dijeli. Kao što su vlast i moć nad nama jedno, tako je i naš slavopoj samo jedan, ne dvostruk. Čast iskazana slici, prelazi na onog tko je na njoj.

Što je tu slika oponašanjem, Sin je to ovdje po naravi. Kao što u umjetnosti postoji sličnost s obzirom na oblik, tako u božanskoj i jednostavnoj naravi jedinstvo stoji u zajedništvu božanstva.

I Sveti je Duh samo jedan. I on se navješćuje zasebice. Po Sinu koji je jedan, pripojen je Ocu koji je jedan. Duh osobno dovršuje Trojstvo, svake hvale dostojno i blaženo. Njegovu prisnost s Ocem i Sinom jasno otkriva činjenica što nije strpan s mnoštvom stvorenja, već se izgovara zasebno. Nije jedan od mnogih, nego je naprosto jedan. Jer kao što je Otac jedan i Sin jedan, tako je i Sveti Duh jedan. Duh je toliko daleko od stvarene naravi koliko samo jedinstvo od složenog i mnogostrukog. Tako je sjedinjen s Ocem i Sinom kao jedinstvo s jedinstvom.

46. Ne proizlaze samo otud dokazi o zajedništvu s obzirom na narav, već i iz tog što se za nj veliča je »iz Boga«. Duh nije

<sup>33</sup> O jednosti Duha, vid: Uvod, III, 4.

<sup>34</sup> Riječi su uzete iz Nicejskog vjerovanja.

<sup>35</sup> Riječ »monarhija« dolazi od **monos**, jedan jedini i arkhe, po etak, uzrok, izvor, po elu. Po Baziliju, u Bogu su tri Osobe, ali je jedno božansko po elu i izvor. To je Otac. On rađa Sina i nadiše Duha. Tako je otkrivena vjera u Trojstvo i Jedinostvo.

iz Boga kao što je sve iz Boga, nego kao onaj koji iz Boga izlazi. Ne izlazi ro enjem kao Sin, " ve kao Dah Božji usta<sup>1</sup>. Usta tu ne zna e tjelesni ud, niti dah paru što se rastvara. Usta valja razumjeti dostojno Boga i Dah kao živo bi e koje je gospodar posve enja. Tu je, doduše, objavljena srodnost s Bogom, ali na in dolaska u opstanak ostaje neizreciv.

Ali za Duha se tako er kaže »Duh Kristov«, jer je s Kristom duboko sjedinjen. Stoga: »Ako tko nema Kristova Duha, nije njegov« (Rim 8, 9). Zato jedino Duh dostojno slavi Gospodina. Krist veli: »Jer onaj e me proslavljati« (Iv 16, 14). Ne ini to kao stvorenje, ve kao Duh Istine što u samom sebi jasno objavljuje Istinu i kao Duh Mudrosti koji u svojoj vlastitoj veli ini o ituje Krista, Božju Silu i Mudrost. Kao Branitelj u sebi nosi otisak dobrote Branitelja koji ga posla, i u svom dostojanstvu iznosi na vidjelo veli ajnost Onog iz kog je izišao.\*'

Postoji zacijelo prirodna slava kao svjetlost, slava sunca. Ali postoji i izvanjska slava koja se dostojnima iskazuje slobodnom voljom i promišljeno. I ta je dvostruka. Veli prorok: »Sin asti oca i sluga svog gospodara« (Mal 1, 6). Od tih asti služinsku iskazuje stvorenje, a obiteljsku, da se tako izrazim, Duh. Jer kao što Gospodin o sebi re e: »Ja te proslavih na zemlji; dovrših djelo što mi ga ti dade u initi« (Iv 17, 4), tako i za Branitelja kaza: »Taj e me proslavljati, jer e od moga uzimati i navješ ivati vama« (Iv 16, 14). Isto tako kao što Otac slavi Sina kad kaže: »Proslavih ga i opet u slaviti« (Iv 12, 28), jednako je i Duh proslavljen zajedništvom s Ocem i Sinom. Po svjedo anstvu Sina: »Vama e se ljudima oprostiti svaki grijeh i hula, ali se hula protiv Duha ne e oprostiti« (Mt 12, 31).

47. Ako po Mo i što nas rasvjetljuje nepomi no motrimo ljepotu Slike nevidljivoga Boga (Kol 1, 15) i ako po njoj dopiremo do najljepšeg zrenja Pralika, pri tom je neodoljivo nazoan Duh spoznaje. Zaljubljenicima Istine Duh u sebi pruža mo da mogu motriti Sliku. Ne razotkriva je s vanjske strane, ve u samom sebi omogu uje da je spoznamo. Kako, naime, »nitko ne pozna Oca osim Sina« (Mt 11, 27), tako nitko ne može re i »Gospodin Isus« (1 Kor 12, 3) osim u Duhu Svetom. Nije re eno po *Duhu*, nego *u Duhu*. »Bog je Duh. Oni koji mu se klanjaju treba da mu se klanjaju u Duhu i istini« (Iv 4, 24), jer je pi-

<sup>1</sup> Ova je re enica Baziliju zaslužila naslov samoniklog teologa. Usp. **Uvod**, 11.

<sup>2</sup> Ta bi se re enica lako mogla shvatiti kao nauk o izlasku Duha iz Sina. Valja ipak re i da Bazilije o tome posebice ne misli. K tome, u spomenutom tekstu, možda se ne govori o intratrinarnom izlaženju, nego o »ekonomskom« slanju Dula.

sano: »U tvom emo svjetlu gledati svjetlo« (Ps 35, 10). To zna i: u prosvjetljenju emo Duha vidjeti »Istinsko Svjetlo što rasvjetljuje svakog ovjeka koji dolazi na svijet« (Iv 1, 9).

Duh, prema tome, u sebi pokazuje slavu Jedinoro enca i istinskim klanjateljima u sebi pruža spoznaju Boga. Put, dakle, bogospoznaje ide od jednoga Duha, po jednome Sinu do jednoga Oca. Obratnim smjerom ide uro ena dobrota, naravno posve enje i kraljevsko dostojanstvo: iz Oca po Jedinoro encu do Duha. Na taj se na in priznaju osobe, a ne dokida vjerska istina o monarhiji.

Oni koji upotrebljavaju podbrojenje, jer govore o prvom, drugom i tre em, nek znaju da uvode u isti krš anski nauk mnogoboštvo poganske zablude. Besmisao podbrojenja ne vodi ni em drugom doli ispovijedanju prvog, drugog i tre eg boga. Nama je pak dostatan redosljed što ga je propisao Gospodin. Tko ga izvr e, ne griješi manje od pogana u njihovu bezboštvo. Da taj na in podbrojenja nipošto ne dokida zajedništvo po naravi, kako naši protivnici krivo misle, dovoljno smo istaknuli.

Složimo se sa svadljivcem i ludom i priznajmo da se drugo-spomenuto podbrojava prvo-spomenutom. Pogledajmo što slijedi iz te postavke. Apostol kaže: »Prvi ovjek, od zemlje, zemljan; drugi ovjek, Gospodin, s neba« (1 Kor 15, 47). Na drugom mjestu govori: »Ne bi najprije duhovno, ve osjetimo, potom duhovno« (1 Kor 15, 46). Ako se, dakle, drugo podvrstava prvom, i ako je podbrojeno ne asnije od onog emu se podbrojava. tad je, po protivnicima, duhovni ovjek ne asniji od sjetilnog i nebeski od zemljanog.

## XIX

### Protiv onih koji govore da Duha ne treba slaviti

48. Nek je to tako, vele, ali Duh nipošto ne zaslužuje takvu ast da bismo ga veli ali u slavospjevima. Gdje da potražimo dokaze da Duhu pripada dostojanstvo što nadmašuje svaku pamet, ako smatraju da zajedništvo s Ocem i Sinom nije dostatno svjedo njegova dostojanstva? Može se, dakako, pogledati na zna enja njegovih naziva, na veli inu djela, na

dobro instva što ih iskazuje nama, ili to nije cijelom stvorenju, da bismo makar malo proniknuli uzvišenost njegove naravi i nedostižnost mo i.

Naziva se Duh. Piše: »Bog je Duh« (*Iv* 4, 24); »pomazani Gospodin, Duh je našega lica« (*Tuž* 4, 20). Zove se sveti kao što je Otac svet i Sin svet. Stvorenju svetosti pridolazi izvana, Duh svetost posjeduje kao puninu naravi. Stoga i nije posve en, ve posve uje. Duh se zove i dobri, kako je Otac dobar i kako je dobar Onaj koji je ro en iz Dobroga. Dobrotu posjeduje kao bit. Duh je tako er pravi kao što je »pravi Gospodin Bog« (*Ps* 91, 16). Sama je istina i sama pravednost. Radi nepromjenjivosti biti ne zna za nikakva skretanja i stranputice.

Branitelj je kao i Jedinoro enac koji sam osobno govori: »Ja u moliti svoga Oca i dat e vam drugog Branitelja« (*Iv* 14, 16). Tako su Duhu imena zajedni ka s Ocem i Sinom. Te nazive dobiva radi naravne srodnosti s njima. Jer otkud ina e? Tako er se naziva Duh voditelj, Duh istine i Duh mudrosti. »Božanski me Duh stvorio« (*Job* 33, 4). »Bog napuni Salela božanskim Duhom mudrosti, razumnosti i znanja« (*Iz* 31, 3). Imena su Takva – velika i neizmjerne — bez ikakva pretjerivanja s obzirom na slavu.

49. Koja su mu djela? Veli inom su neizreciva, mnoštvom nepobrojiva. Kako, naime, zamisliti onostranost vjekova? Što mu bjehu ini prije nego nastu duhovno stvorenje? Koliko je njegovih dobro instava prema stvorenju? Kakva e mu biti mo u vjekovima što dolaze? Duh naime bijaše, i još prije vjekova postojao s Ocem i Sinom. Stoga ako i pojmiš štogod od onostranosti vjekova, vidiš da je to kasnije od Duha.

Ako imaš na pameti stvaranje, nebeske su mo i u vrš ene Duhom. Jasno je da o vrsnu e zna i stalnost ustrajnosti u dobru. Mo ima, naime, prisnost s Bogom, postojanost nasuprot zlu i trajnost u blaženstvu dolazi od Duha. Kristov dolazak? Duh mu prethodi. Njegova prisutnost u tijelu? Duh je od nje neodjeljiv. Po Duhu su Svetom udesna djela i darovi iscjeljenja. U Božjem su Duhu otjerani zli dusi. Prisutnoš u je Duha avao onemo ao. Oproštenje je grijeha po milosti Duha. Pavao veli: »Jer biste oprani i posve eni imenom Gospodina našega Isusa Krista i Duhom Svetim« (1 *Kor* 6, 11).

Prisutnost s Bogom dolazi od Duha. »Bog naime otposl Duha svoga Sina u naša srca. Duh kli e – Abba, O e« (*Gal* 4, 6). Uskrсну e od mrtvih, djelo je Duha. »Poslat eš svog Duha i bit e stvoreni i obnovit eš lice zemlje« (*Ps* 103, 30). Ako se pod stvaranje razumije ožvljenje umrlih, zar nije djelotvorna

mo Duha velika kad nam daje uskrslu život i naše duše preobražava za onaj duhovni život? No stvaranje se može shvatiti kao preobrazba iz grijeha na bolje u ovom životu. Obi aj je, naime, Pisma da i u tom smislu upotrebljava rije . Tako kad Pavao govori: »Ako je tko u Kristu, novi je stvor« (2 *Kor* 5,17). I u tom slu aju, obnova što po inje ovdje kao i izmjena od zemaljskog i smrtnog u nebeski život, dolazi od Duha te naše duše vodi do samog vrha divljenja.

Da li se tu treba strašiti da emo pretjeranim astima nadvistiti dostojanstvo Duha, ili naprotiv da emo predodžbu o njemu svesti na malenkost, makar držali da o njemu rekosmo najuzvišenije što može do i iz ljudske misli i jezika? Jednako je kao da Gospodin govori kad Duh veli: »Si i, po i s njima ne voume i jer sam ih ja poslao« (*Dj* 10, 20). Jesu li to rije i nekog niskog i prestrašenog? »Odvojite mi Barnabu i Savla za djelo na koje ih pozvali« (*Dj* 13, 2). Govori li sluga tako? Izaija kaže: »Gospodin me posla i njegov Duh« (*Iz* 48, 16); »Duh si e od Gospodina i vodaše ih« (*Iz* 63, 14). Nemoj mi opet vo enje shvatiti kao nisku službu. Rije svjedo i da je to i Božje djelo. Govori: »Svoj si narod vodio kao ovce« (*Ps* 76, 26); »Josipa vodiš kao ovcu« (*Ps* 79, 1); »vodio ih je u nadi i nisu se bojali« (*Ps* 77, 53). Stoga kad uješ: »Kad do e Branitelj, on e vas podsje ati i voditi cijeloj istini« (*Iv* 14, 26; 16, 13), vo enje razumlj kako si pou en i nemoj klevetati misao.

50. No Apostol napisao: »Duh se zauzima za nas« (*Rim* 8, 26–27). Prema tome, koliko je molitelj niži od dobro initelja, toliko je i Duh po dostojanstvu daleko od Boga! — Ali zar još nisi uo o Sinu da je »Bogu zdesna i da se zauzima za nas« (*Rim* 8, 34)? Nemoj stoga što je Duh u tebi — ako je uop e u tebi! — i jer nas slijepce u i odabrali korisno i na putu nas vodi, štetiti pobožnom i svetom nauku o njemu. Vršak je naime bezumlja da se dobro initeljeva ljubav prema ovjeku uzme kao povod za nezahvalnost. »Nemojte, dakle, žalostiti Duha Svetoga« (*Ef* 4, 30)!

Po ujte što veli mu eni ki prvenac Stjepan predbacuju i narodu nepokornost i tvrdoglavost. Govori: »Vi se uvijek protivite Duhu Svetome« (*Dj* 7, 51). Opet Izaija kaže: »Razbjesniše Duha Svetoga i postade im neprijatelj« (*Iz* 63, 10). Na drugom mjestu stoji: »Jakovljeva ku a naljuti Duha Gospodnjega« (*Ps* 105, 32). Nije li to znamen najve e' vlasti? Prepuštam sudu italaca da odlu e, kad to uju, koja. se misao name e: je li Duh oru e, je li ovisan, isto astan sa stvorenjem i s nama surob?

Nije li pravovjernima nepodnošljivo da se ta hula ušulja i u samu riječ? Veliš da je Duh sluga? Ali Krist kaže: »Sluga ne zna što ini njegov Gospodar« (Jv 15, 15). Duh pak zna što je Božje, kao što i ljudski duh zna što je u ovjeku (1 Kor 2, 11).

x x

### **Protiv onih koji tvrde da Duh ne pripada ni robovima ni gospodarima nego slobodnim bi ima**

51. Protivnici tvrde: Duh nije ni rob ni Gospodar, već slobodan. Strašne li zalupanosti! Kukavne li odvažnosti takva što re! Što da u njih više žalim: glupost ili hulu? Ljudskim primjerima nagrću istine o Bogu i nastoje primijeniti na božansku i neiskazivu narav ovozemni običaj kojim označujemo različitost dostojanstva. Ne uvjaju da u ljudi nitko nije po naravi rob.

Jedni su, pokoreni, provedeni ispod jarma ropstva, primjerice ratno zarobljeništvo. Drugi su sa siromaštva zasužnjeni kao Egipćani pod Faraonom. Ili opet nenadarenija djeca, pametnom i tajnom o evom odlukom, određena su da služe pametnijoj i boljoj djeci. Pаметan promatra, ipak, to ne može ni nazvati osudom, već dobrim djelom. Onom, naime, koji iz nestašice razumnosti u sebi nema prirodna vođenja kudikamo je bolje da postane tuđim vlasništvom kako bi njim ravnao razum gospodar. Tada sli i zapregu koji ima kormilara i laika kojim se na kormilu nalazi kormilar.

Stoga Jakov postade po o evu blagoslovu (Post 27, 29–40) gospodar Ezavu, kako bi nerazumni i mimo svoje volje primio dobro instva od pametnoga, jer nema razuma da bi se sam za se brinuo. »Kanaan nek bude sluga braću i ukućici« (Post 9, 25–27), jer nije znao za krepost zato što mu vlastiti otac, Ham, bijaše nerazuman. Na taj se način na zemlji postaje robom.

Slobodni su, naprotiv, oni što umakoše siromaštvu, ratu i kojima ne treba briga ostalih. Prema tome, mada se netko zove gospodar, netko sluga, svi smo surobovi poradi uzajamne istosrčnosti i kao vlasništvo svoga Stvoritelja. Polaze i otud, što možeš izuzeti od robovanja? Što je što stvoreno, već je robom.

Stvorenja, zacijelo, jedna drugima ne gospodare jer nebeska bi a ne poznaju vlastoljublja. Sve se pred Bogom sagiba i iskažu mu kao Gospodaru dužno strahopoštovanje, kao Stvoritelju slavu koja mu pripada.

»Sinasti oca i rob svoga gospodara« (Mal 1, 6). Bog od to dvoje svakako traži jedno jer govori: »Ako sam ja Otac, gdje je moja slava? Ako sam Gospodar, gdje je moja slava? Ako sam Gospodar, gdje je strahopoštovanje preda mnoštvom« (Mal 1, 6)» Život što se ne bi nalazio pod nadzorom Gospodnjim, bio bi od svih najjadniji. Takvi su otpali aneli koji se oslobodiše »ropstva«, jer ustaše protiv svemogućeg Boga; ne što bi po naravi bili drukčiji, već iz neposlušnosti prema Stvoritelju.

Koga, dakle, nazivaš slobodnim? Koji nema kralja? Onog što nema moć i da drugim vlada, niti dopušta da se njime upravlja? Takve naravi među bi ima nema. To o Duhu misliti, o ita je bezbožnost. Stoga, ako je Duh stvoren, zacijelo robuje sa svim ostalim. Psalmist veli: »Sve je tvojim robom« (Ps 118, 91). Ako je iznad stvorenja, dionik je kraljevskog gospodstva.

## **XXI**

### **Svetopisamska svjedočanstva da se Duh naziva Gospodinom**

52. Ali zašto treba da se borimo niskim dokazima i da nauku stjeemo ne nasnu pobjedu kad je moguće asnijim dokazati neosporivu odličnost slave za Duha? Reknemo li što nas naučipismo, borci protiv Duha smjesta snažno i žestoko zakričati, za epiteluši, pograbit kamenje ili što im dopadne ruke te od tog na iničit oružje i navalit na nas. Uza sve to, sigurnost ne smijemo cijiniti više od istine.

U Apostola na osmo: »Neka Gospodin upravi vaša srca prema Božjoj ljubavi i Kristovoj postojanosti u tjeskobama« (2 Sol 3, 5). Tko je Gospodin što upravlja k Božjoj ljubavi i Kristovoj nepokolebivosti u nevoljama? Nek nam odgovore ti koji Duha smatraju robom! Da se riječ odnosi na Boga Oca, bilo bi jednostavno kazano: nek vas Gospodin upravi svojoj ljubavi; da se odnosi na Sina, vjerojatno bi stajalo: svojoj postojanosti. Nek, dakle, traže koja je druga osoba dostojna da se asti naslovom Gospodina.

Tome je sli no ovo mjesto: »Nek Gospodin u ini da rastete i obilujete u me usobnoj ljubavi i prema-svima kao i mi prema vama. Nek u vrsti vaša srca da budu besprijeckorno sveta pred Bogom i Ocem našim o dolasku Gospodina našeg Isusa Krista sa svim njegovim svetima« (1 *Sol* 3, 12–13). Kojeg Gospodina Pavao moli da pred Bogom i Ocem našim osnaži o dolasku našeg Gospodina srca solunskih vjernika da bi bila u svetosti besprijeckorna i ista? Nek nam odgovore ljudi što Duha Svetoga ubrajaju me u služni ke duhove poslana na službu (*Heb* 1, 14). Ali oni nemaju što re i.

Radi toga nek uju još jedno svjedo anstvo koje izri ito Duha oslovljava Gospodin. Pavao veli: »AH Duh je Gospodin; kao od Gospodina Duha« (2 *Kor* 3, 17–18). AH da ne ostane nikakvo uporište za protivljenje. Iznijet u same- Apostolove rije i: »Do današnjeg dana isti veo zastire itanje Staroga Zavjeta i nije objavljeno da je u Kristu uništen. Kad se ovjek obrati Gospodinu, veo pada. Ali Duh je Gospodin« (2 *Kor* 3, 14. 16–17).

Zašto to kaže? Stoga što onaj tko se posveti samo golom, doslovnom smislu i možda se zadrži na opsluživanju Zakona, svoje srce prekriva, kao nekim zastorom, židovskim tuma enjem slova. To mu se dogaa, jer ne zna da je tjelesno opsluživanje Zakona dokinuto Kristovim dolaskom, kad su pralikovi postali Istinom. Svjetiljke su, kad sunce sine, suviše. Zakon je prestao. Proroštva šute. Istinaje, zasjala.

Ipak tko bijaše sposoban da Zakonu zaviri do dna smisla i da nejasno u slova rastrga kao koprenu te prodre do skrovi- tog, nalik je Mojsiju koji u razgovoru s Bogom odstrani zastor (*Iz* 34, 34). I taj se od slova obra a Duhu. Prema tome, velu na Mojsijevu licu odgovara nejasno a zakonskog nau avanja, duhovno promatranje obra enju Gospodinu. Tko, dakle, pri itanju Zakona ukloni slovo, obra a se Gospodinu — Gospodin tu ozna uje Duha! — i sli i Mojsiju kome lice s Božjeg ukazanja postade obasjano.

- Bi a, naime, što su uz sjajne boje i sama postaju obojena po sjaju što ih pla e.. Tako i onaj koji netremice gleda u Duha nekako-se preobražava po njegovoj slavi u nešto sjajnije.; jer mu je srce osvjetljeno, kao nekim svjetlom, istinom što dolazi iz Duha. To zna i rije »preobražen slavom Duha u svojoj vlastitoj slavi« (2 *Kor* 3, 18), ali ne oskudno i nejasno, ve koliko podnosi onaj što ga Duh; rasvjetljuje.

Ne bojiš li se, ovje e, Apostola kad govori: »Vi ste Božji hram i Božji Duh stanuje u vama« (1 *Kor* 3, 16)? Da li bi Apo-

stol ikad pristao da ropsko boravište po asti nazivom hram? Zašto onaj koji Pismo naziva »bogoduhim« (2 *Tim* 3, 16), jer je napisano nadahnu em Duha Svetoga, ne upotrebljava rije i koje Duha vrije aju i poniziju?

### **Zajedništvo Duha u naravi dokazuje se otud što je poput . Oca i Sina teško dostupan razmatranju**

53. Izvrsnost naravi Duha na vidjelo dolazi ne samo time što Duh ima ista imena i što sudjeluje u djelima Oca i Sina, ve i po tom što ga razmatranje može jedva dose i. Što, naime, Gospodin veli o Ocu kao onom koji nadvisuje ljudsku spoznaju i što kaže o Sinu, isto tvrdi o Duhu Svetome. »Pravedni O e, svijet te nije upoznao« (*Iv* 17, 25). Dok tu govori o svijetu, ne misli na sustav neba i zemlje, ve na ovaj prolazni život, podločan tisu ama mijena. I o sebi govori: »Još malo, i svijet me više ne e vidjeti, ali vi ete me vidjeti« (*Iv* 14, 19). I tu svijetom naziva one koji se predadoše tvarnom i tjelesnom životu te se samo o ima obra aju istini. Njima, jer ne vjeruju u uskrsnu e, nije više mogu e da o ima srca gledaju našega Gospodina.

Isto re e o Duhu: »Duh Istine kojeg svijet ne može primiti jer ga ne vidi niti poznaje. Vi ga poznajete jer boravi s vama« (*Iv* 14, 17). Tjelesni ovjek kome duh nije izvježban u razmatranju, ve je itav zakopan u tjelesne misli kao u blato, ne može pogled vinuti prema duhovnom svjetlu Istine. Stoga svijet, to jest život zaslužjen tjelesnim strastima, ne prima milost Duha kao ni bolesno oko svjetlosti sun ane zrake. Gospodin pak udjeljuje svojim uenicima, za koje svjedo i da im je po njegovu nauku život ist, sposobnost da ve sada mogu razmatrati i gledati Duha.

Isto govori i Izaija: »Onaj koji u vrsti zemlju i što je na njoj te dade dah narodu na njoj i Duha onima koji je gaze« (*Iz* 42, 5). Oni što preziru zemaljsko i nada nj se uzdižu, smatraju se dostojnima dara Duha Svetoga. Koga svijet ne može obujmiti, koga mogu razmatrati jedino sveti zbog isto e srca, što treba o njemu misliti i kakve su asti po njegovoj mjeri?

## XXIII

Slaviti Duha zna i nabrajati njegove vlastitosti

54. Za sve drage mo i držimo da se nalaze na odre enu mjestu. An eo koji pristupi Korneliju (Dj 8, 26) ne bi u isto vrijeme uz Filipa (Dj 10, 3). Ni an eo što sa Zaharijom govoraše uz oltar (*Lk* 1, 11) ne bijaše u isti as na svom vlastitom mjestu na nebu. Vjerujemo, naprotiv, da Duh istodobno djelovaše u Habakuku i Danijelu u Babilonu (*Dan* 14, 33); da je bio u vodopadu s Jeremijom (*Jer* 20, 2) i Ezekijelom na Kobru (*Ez*, 1, 1).

»Duh Gospodnji odista ispunja Svemir« (*Mudr* 1, 7). Psalmist veli: »Kamo da idem od tvoga Duha i kamo u pobje i od tvoga lica« (*Ps* 138, 7)? Prorok piše: »Jer ja sam s vama, govori Gospodin, i moj Duh prebiva me u vama« (*Hag* 2, 4–5). Koju narav treba da priznamo onom što je posvuda i koji je s Bogom? Da li narav što sve obuhva a ili koja je prikovana na pojedina mjesta kako je, po Rije i, slu aj s naravi an ela? No to, zacijelo, ne e nitko ustvrditi.

Zar da ne uzvisujemo i ne slavimo onog koji je naraviju božanski;<sup>10</sup> veli inom nedoku iv, silan u djelima i dobar u dobro instvima? Ja držim da slavljenje Duha i nije drugo doli nabranjanje njegovih udesnih djela.

Prema tome, ti e nam ljudi ili zabraniti da se sje amo dobara što ih Duh u ini, ili je naprosto izlaganje njegovih djela punina najve eg slavospjeva. Mi, naime, ne možemo druk ije slaviti Boga, Oca našega Gospodina Isusa Krista i njegova Je inoro enog Sina osim ako po svojoj mo i pobrojimo udesa Duha Svetoga.

## XXIV

**Usporedbom s bi ima koja se u stvorenom slave pobija se bezumnost onih koji ne veliaju Duha**

55. Svaki je ovjek »ovjen an slavom i aš u« (*Ps* 8, 6). U nadi je sadržana »slava, ast i mir svakom tko ini dobro« (*Rim* 2, 10). Postoji slava vlastita Izraelu. Pavao piše: »Njihovo

<sup>10</sup> Kad znamo da Bazilije Duha ne naziva Bogom, vrijedno je svrnuti pozornost na to da tu za nj tvrdi da je »naravlju božanski«. Usp. **Uvod, IV, 3 i 5.**

je posinstvo, slava i bogoštovlje« (*Rim* 9, 4). Psalmist govori i o svojoj vlastitoj slavi: »Dok ti pjeva moja slava« (*Ps* 29, 13); »probudi se, moja slavo« (*Ps* 107, 2). Postoji ak i slava sunca, mjeseca i zvijezda (1 *Kor* 14, 51). Po Apostolu i »slava je osude sa slavom« (2 *Kor* 3,9).

Ti bi htio da izme u svega jedino Duh, makar ima toliko aš enih bi a, ne bude slavljen. Pavao ipak govori: »Služba je Duha u slavi« (2 *Kor* 3, 8). Kako, dakle, da Duh bude nevrije dan aš enja? Po psalmistu je pravednikova slava velika (*Ps* 20, 6). Po tebi, Duh ne bi imao slave! Ne prijeti li o ita pogibao da se takvim rije ima navu e grijeh kojem se više ne da uma i?<sup>11</sup> Ako ovjek, spašen djelima pravednosti, slavi one koji se boje Gospodina, kudikamo e manje Duha lišavati slave koja mu pripada.

Dobro, vele, nek se slavi, ali ne s Ocem i Sinom. No kakva smisla ima izmišljati Duhu drugo mjesto, a prezreti ono što mu ga odredi Gospodin? Zajedništvo slave onom uskratiti koji je posvuda vezan s božanstvom — u vjeroispovijedi, otkupiteljskom krstu, ostvarenju udesa, u boravljenju sa svetima, u milostima što ih dade poslušnima? Nikakav dar, uop e, ne dolazi stvorenju bez Svetoga Duha. U Evan eljima nas u i naš Gospodin i. Spasitelj da je nemogu e re i i obi nu rije u obranu Krista bez sudjelovanja Duha (*Mt* 10, 19–20; *Lk* 12, 11–12). Ne znam da li bi se itko tko ima »udjela u Svetome Duhu« (*Heb* 6, 4) složio s time da se mimo i e sve što je re eno, zaboravi zajedništvo Duha u svemu te ga odijelimo od Oca i Sina. Gdje, dakle, da ga svrstamo? Sa stvorenjem? Ali stvorenje robuje, Duh osloba a. »Gdje je Gospodinov Duh, ondje je sloboda« (2 *Kor* 3, 17).

Mada bi se dalo još mnogo toga iznijeti u prilog injenici da se Duha Svetoga ne smije pribrojiti stvorenoj naravi, za sad o tome odga am izlaganje. Kad bismo htjeli u skladu sa znaenjem predmeta iznijeti vlastite dokaze i pobiti prigovore protivnika, trebalo bi mnogo govoriti. Obujmom bismo knjige zamorili itatelje. Stoga to ostavljamo za zasebno djelo<sup>12</sup> i držimo se svega nacrta.

56. Promotrimo, dakle, stvari jednu po jednu. Duh je po naravi dobar kao što je dobar Otac i kako je dobar Sin. Stvorenje pak odabiranjem dobra ima dijela u dobroti. Duh pozna Božje dubine, stvorenje po Duhu prima objavu otajstava. Su-

<sup>11</sup> Bazilije misli na *Mt* 12, 31–32.

<sup>12</sup> Ne znamo da li je Bazilije ikad napisao to djelo.

oživljuje s Bogom koji stvara svaki život, i sa Sinom koji daje život, Pavao kaže: »Onaj koji Krista uskrisi od mrtvih, oživjet e i vaša smrtna tijela po svome Duhu što boravi u vama« (*Rim* 8, 11). Gospodin govori: »Moje ovce" slušaju moj glas i ja im dajem vje ni život« (*Jv* 10, 27—28). Tako er kaže: »Duh oživljuje« (*Jv* 6, 63). Pavao nadalje veli: »Duh je život zbog pravednosti« (*Rim* 8, 10). I Gospodin svjedo i da Duh oživljuje: »Put ne koristi ništa« (*Jv* 6, 63). Kako, dakle, Duhu osporiti životvornu mo i u initi ga srodnim s naraviju koja primanjem dobiva život? Tko je tako svadljiv, do te mjere bez udjela na nebeskom daru, tko bez ukusa za lijepe Božje rije i, tko tako lišen vje nih ufanja da Duha svrstava sa stvorenjem i trga od božanstva?

57. Govore: Duh je u nama kao O ev dar. Dar se, zacijelo, ne veli a istim astima kao i darovatelj. Duh je, doduše, Božji dar, ali dar života. Pavao kaže: »Zakon nas Duha života oslobodi« (*Rim* 8, 2). Tako er je dar mo i: »Primit ete snagu Svetoga Duha što e si i na vas« (Dj 1, 8). Je li stoga dostojan prezira? Nije li Bog i Sina darovao ljudima? Pavao piše: »On ne poštedi ni vlastitog Sina, ve ga za, nas preda, kako nam ne e s njime sve darovati« (*Rim* 8, 32)? Na drugom mjestu, govore i o otajstvu u ovje enja, Pavao kaza: »Da bismo znali ime nas je Bog obdario (. . .)« (1 *Kor* 2, 12).

Prema tome, zar oni koji tako zборе ne nadmašuju židovsku nezahvalnost kad preobilje Božje dobrote uzimlju kao povod za hulu? Duhu prigovaraju što nam dade slobodu da Boga nazivamo svojim Ocem. Pavao kaže da je »Bog poslao Duha svoga Sina u naša srca« i da Duh »kli e Abba, O e« (*Gal* 4, 6) kako bi njegov glas postao glasom onih koji ga primiše.

## X X V

### **Pismo upotrebljava prijedlog »u« mjesto »sa«. Veznik »i« ima isto zna enje kao prijedlog »s«**

58. Protivnici pitaju: zašto Pismo nigdje ne u i da se Duh slavi s Ocem i Sinom, ve oprezno izbjegava izri aj sDuhom? Zašto posvuda, kao skladnije, radije upotrebljava *slaviti u Duhu?*

Ja pak ne bih rekao da u upu uje na neplemenitiju misao. Naprotiv, pravo shva ena, misao vodi samom vrhuncu. Tako opazismo da se esto upotrebljava mjesto sa. Evo primjera: »U i u u tvoji Dom u paljenicama« (*Ps* 65, 13) mjesto s paljenicama; »izvede ih u srebru i zlatu« (*Ps* 104, 37), to jest sa srebrom i zlatom; »ne eš iza i u našim etama« (*Ps* 43, 10), mjesto snašim etama. Primjera ima bezbroj.

U svakom slu aju, rado bih nau io od te nove mudrosti koji slavopoj Apostol igda dovrši rije com u slijede i pravilo što ga ti ljudi sad predlažu kao da potje e. iz Pisma? Nigdje, naime, ne na osmo: Tebi, O e, ast i slava po tvom jedinoro e nom Sinu u Svetome Duhu. Tako govoriti, tim je ljudima obi nije i od samog disanja. Svaki od spomenutih prijedloga dade se zasebno na i, ali nikad ne e mo i prstom uprijeti u njih povezane u taj slijed. Prema tome, ako se žele strogo držati Pisama, neko pokažu odakle crpe svoj na in izražavanja. Povode li se obi ajem, nek i nama to ne brane!

59. Mi se služimo obama izri ajima jer ih oba<sup>43</sup> na osmo u uporabi kod vjernih. Vjerujemo da jednim i drugim jednako iskazujemo slavu Duhu, ali da one koji se ogrješuju o istinu bolje ušutkuje izri aj koji je ovdje u pitanju.<sup>44</sup> Bliži je sveto-pisamskom smislu te je stoga neprijateljima manje na dohvat ruke. Upravo se tome izri aju koji upotrebljavamo namjesto veznika i sada protive ovi ljudi.

Jednako je, naime, ako kažemo »Pavao i Silvan i Timotej«, ili »Pavao sTimotejem i Silvanom«. Obama je na inima izražavanja o uvana povezanost imenima. Ako, dakle, makar je Gospodin rekao: »Oca i Sina i Svetoga Duha« (*Mt* 28, 19), ja kažem: Oca i Sina sa Svetim Duhom, da li sam što drugo po smislu rekao?

Ima mnogo svjedo anstava da su ta imena vezana veznikom i Pavao piše: »Milost Gospodina našega Isusa Krista i ljubav Boga i zajedništvo Svetoga Duha« (2 *Kor* 13, 13). Na drugom mjestu: »Zaklinjem vas našim Gospodinom Isusom Kristom i ljubavlju Duha« (*Rim* 15, 30).

Kad bismo mjesto i htjeli upotrijebiti s, koja bi bila razlika? Ja je ne vidim osim ako tko iz hladnih gramati kih pravila ne cijeni više veznik jer uže povezuje i tvori ve e jedinstvo te prijedlog odbacuje jer nema istu snagu. Ako bi valjalo samo o tom polagati ra un, odista nam za obranu ne bi trebalo dugo raspedanje.

<sup>43</sup> Bazilije misli na doksologije u kojima se nalaze u i sa.

<sup>44</sup> Misli se na slavospjev s prijedlogom sa.



No njima nije stalo ni do slogova ni do ovog ili onog odzvuca rije i, ve do zbilja što se smislom I istinom veoma razlikuju. Iz tog razloga, kako upotreba slogova nije utvrđena, ovi ljudi nastoje da jedne propišu, a druge izbace iz Crkve. Ja u, mada je ve pri prvom slušanju osnovanost prijedloga o ita, ipak položiti ra un zašto ga naši Oci skroz promišljeno upotrijebiše.

Prijedlog *sa* jednako snažno kao i veznik *z* pobija Sabelijevo zlo te poput veznika isti e vlastitost osoba. Tako na ovim mjestima: »Ja emo i Otac do i« (*Zv* 14, 23); »Ja i Otac jedno smo« (*Zv* 10, 30). Uz to, prijedlog na izvanredan na in svjedo i za vje no zajedništvo i nerastavljivu vezanost. Tko kaže da je Sin *s*Ocem, istodobno pokazuje i vlastitost osoba i nerastavljivost zajedništva. To se može vidjeti i u ljudi. Veznik *z* izri e zajedništvo u djelovanju; prijedlog *sa* uz to o ituje zasebnu vrst zajedništva. Na primjer: u Macedoniju otploviše Pavao *z* Timotej; Tihik *z* Onezim bijahu poslani Kološanima. Tu doznamo da u iniše isto. Ako pak ujemo da su su-otplovili i *sz*-poslani, znamo da su skupno obavili posao. Tako prijedlog, kao nijedna druga rije , ništi Sabelijevo zlo. K tome sa sabelijevcima pobija i one što su posve opre no bezbožni. Mislim na one koji vremenskim razmacima dijele Sina od Oca i Duha od Sina.

60. Rije ca *sa* najviše se time razlikuje od *u* što *sa* naznačuje uzajamnu povezanost onih koji su u zajedništvu. Tako, primjerice, onih što skupa plove, ustanuju ili uop e bilo što suostvaruju. *U*, naprotiv, o ituje odnos prema onome u emu se nalaze oni koji djeluju. Kad ujemo brode »*U*« i stanuju »*U*«, smjesta imamo na pameti la u i ku u.

Po op o j je, dakle, uporabi takva razlika me u *u* i *sz*. Marljiv bi ovjek i više toga našao. Što se mene ti e, ja nemam vremena baviti se istraživanjem tih rije ca. Budu i da je pokazano da *sa* odli no izražava misao povezanosti, nek zavlada mir, ako ho ete. Prestanite sa žestokim i upornim ratom protiv *sz*. Ipak, kako je i rije *sa* prihva ena, ako je kome drago da u slavospjevu vezanikom *z* veže Imena te slavi, kako u Evan eljima nau ismo u vezi s krstom, Oca *z* Sina *z* Svetoga Duha, nek ini tako, nitko se ne e protiviti. U tome budimo složni! Ali bi oni radije jezike po upali nego prihvatili tu rije .

To, eto, protiv nas podiže neumoljivi rat. Vele: Bogu treba iskazivati slavu *u* Duhu Svetome, a ne i Duhu. Te se rije i drže svom žestinom kao da ponizuje Duha. Ne e biti na odmet da

o njoj kažemo nešto više. Nakon što sve to uju, iznenadio bih se, ako i nju ne odbace kao izdajicu i prebjega koji iskazuje slavu Duhu.

## XXVI

### Svako se zna enje rije i »u« primjenjuje i na Duha

61. Meni se ini, ako pomno mislim, da estica *u*, mada je jednostavna i kratka za izgovor, mnogo i raznovrsno zna i. I koliko god ima zna enja, vidimo da sva mogu poslužiti predodžbama o Duhu.

Kaže se da je lik *u* tvari, sila *u* onome što je prima, stanje *u* subjektu koje ga odre uje. I još mnogo toga. Prema tome, ukoliko Duh Sveti vrši ulogu lika, usavršuje duhovna bi a dovršavaju i njihovo obli je. Tko više ne živi po tijelu, ve se, potican Božjim Duhom, zove Božjim sinom i tko je postao suobli en slici Sina Božjega, naziva se duhovnim (*Rim* 8, 13. 23).

Što je mo gledanja *u* zdravu oku, djelovanje je Duha *u* o iš enoj duši. Stoga Pavao želi Efežanima da im o i budu prosvijetljene *u* Duhu mudrosti (*Ef* 1, 17—18). Kao umije e u onome koji ga ste e, tako i milost Duha ostaje *u* onome koji je primi. Prisutna je, doduše, uvijek, ali ne djeluje neprestano. Umije e je, naime, mo u uvijek *u* umjetniku, a inom onda kad po njemu radi. Tako je i s Duhom. Uvijek je uz one koji su ga dostojni, ali djeluje po potrebi: u proroštvima, u ozdravljenjima, ili nekim drugim udesnim djelima.

Kao zdravlje, toplina ili op enito prolazna raspoloženja *u* duši, tako je i Duh, doduše, esto prisutan *u* duši, ali ne ostaje u onima koji iz nestalnosti udi lako gube milost koju su primili. Takav bijaše Saul i sedamdesetorica starješina me u Izraelovim sinovima (*Br* .11, 25—26) osim Eldada i Moda a. ini se da je od svih samo s njima ostao Duh. Uop e, Duh ostaje uz one koji su tima sli ni u izboru. Kao rije *u* duši, bilo da je misao srca ili jezikom izgovorena, tako je i s Duhom Svetim bilo da svjedo i za naš duh ili *u* našim srcima kli e Abba, O e (*Rim* 8, 15—16), odnosno umjesto nas govori po rije i: »Ne govorite zapravo vi, ve O ev Duh zbori u vama« (*Mt* 10, 20).

Duh se, uz to, u skladu s razdiobom darova poima kao cjelina *u* svojim dijelovima. Svi smo, naime, udovi jedni drugi-

ma, iako »imamo razli ite darove po milosti Božjoj, koja nam je dana« (*Rim* 12, 5), Zbog toga »oko ne može re i ruci ti mi ne trebaš niti glava nogama vi mi ne trebate« (1 *Kor* 12,21). Naprotiv, svi udovi skupa ine *u* jednoti Duha Kristovo tijelo i jedni drugima' iskazuju, prema milosnim darovima, uslugu. Bog je, zacijelo, u tijelu rasporedio udove, svaki zasebno, po svojoj volji.

Udovi se ipak brinu jednakom brigom jedni za druge u duhovnom zajedništvu, jer u njima postoji uzajamno suosjećanje. Stoga »ako trpi jedan ud, suosje aju svi udovi; ako se slavi jedan ud, zajedno se vesele svi udovi« (1 *Kor* 12, 26). Kao što su djelovi *u* cjelini, tako je svaki od nas zasebno *u* Duhu, jer svi koji smo u jednom tijelu »za jednog Duha bismo kršteni« (1 *Kor* 12, 13).

62. Neobi no je re i, ali nije zato manje istinito da je Duh esto nazivan mjestom posve enih. No pokazat emo da ni taj na in govora ne umanjuje Duha, ve ga radije proslavijuje. Rije esto radi jasno e na duhovne pojmove primjenjuje tjelesne rije i. Opazismo da psalmist kaže Bogu: »Budi mi zaštini kim Bogom i vrstim mjestom da me spasiš« (*Ps* 30, 3). O Duhu je re eno: »Gle, uza me je mjesta. Smjesti se na liticu« (*Iz* 33, 21). Što mjesto zna i drugo ako ne motrenje *u* Duhu? Kad se Mojsije vinu do tog motrenja, mogao je vidjeti Boga koji mu se o ito ukaza.

To je, naime, pravo mjesto istinskog klanjanja. Pisano je: »Pazi da svoje paljenice ne prinosiš na bilo kojem mjestu, ve na mjestu što e ga odabrali Gospodin, Bog tvoj« (*Prz* 12, 13—14). Što je, dakle, duhovna paljenica? Žrtva pohvale. Na kojem je mjestu prikazujemo? *U* Duhu Svetom. Otkud to nau ismo? Od samog Gospodina koji veli: »Istinski klanjaoci, Ocu e se klanjati *u* Duhu i Istini« (*Iv* 4, 23). Kad Jakov vidje to mjesto, kaza: »Gospodin je *u* tom mjestu« (*Post* 28, 16).

Prema tome, Duh je odista mjesto svetih. I sveti je vlastito mjesto Duha jer sebe stavlja na raspolaganje Bogu i zove se hramom Duha. Kao što Pavao govori *u* Kristu: »Pred Bogom govorimo *u* Kristu« (2 *Kor* 2, 17), i Krist govori *u* Pavlu, jer sam Pavao svjedo i: »Ili tražite dokaz da Krist *u* meni govori« (2 *Kor* 13, 3)? Isto tako Pavao »*u* Duhu govori otajstva« (1 *Kor* 14, 2) i Duh za uzvrat zbori *u* Pavlu.

63. Za Duha se, dakle, veli da je mnogostruko i na razne na ine *u* stvorenjima. Ali daleko je uskla enije s vjerom ako kažemo da je *s* Ocem i Sinom, nego da je *u* njima. Za milost što dolazi od onog koji boravi u dostojnima i u njima vrši svo-

je djelo s pravom govorimo da se nalazi *u* onima koji ga primaju. Naprotiv, njegov opstanak prije vremena i beskona no življenje kod Sina i Oca, traže izraze vje ne vezanosti, im o njima razmišljamo. U pravom smislu i istinski se može govoriti o su-bivanju onih koji supostoje neodijcijeno jedni od drugih. Velimo da se toplina nalazi *u* užarenu željezu, ali da je *s* vatrom.

I o zdravlju kažemo da se nalazi *u* tijelu, o životu da je *s* dušom. Prema tome, gdje je rije o pravom i neraskidivom zajedništvu, znamenitija je rije *sa*, jer doziva u pamet predodžbu neraskidiva zajedništva. Gdje pak milost Duha može do i i oti i, s pravom se i istinito kaže — *bitti u*, makar milost esto ostaje trajno s onima koji su je primili, jer su postojani u dobru.

Stoga kad pred o ima imamo dostojanstvo vlastito Duhu, promatramo ga *s* Ocem i Sinom. Ali ako mislimo na milost ostvarenu u onima koji imaju na njemu udjela, velimo: Duh je *u* nama. Slavospjev, dakle, što ga prinosimo *u* Duhu nije ispovijedanje njegova dostojanstva, ve priznanje naše slabosti, jer tako priznajemo da od sebe nismo sposobni iskazivati slavu, ve da je naša sposobnost *u* Duhu Svetom. Osnaženi *u* njemu, prikazujemo hvalu svome Bogu za dobra kojima smo obasuti. Po mjeri o iš enja od zla, od Duha dobivamo jedan ve u drugi rnanju pomo , da bismo Bogu prinosili žrtve hvale. Jedino na taj na in pobožno ostvarujemo zahvaljivanje *u* Duhu.

Ipak nije lako o samom sebi re i: Božji je Duh u meni; pou en njegovom miloš u, prikazujem hvalu. Pavlu prili i rije : »Mislim da i ja imam Duha Božjega« (1 *Kor* 7, 40). Na drugom mjestu: » uvaj lijepi poklad po Duhu Svetom koji boravi u nama« (2 *Tim* 1, 14). I o Danijelu bi re eno da Sveti Duh Božiji bijaše u njemu (*Dn* 5, 11). Isto vrijedi i za one koji krepoš u sli e tim ljudima.

64. *U* ima i jedan drugi smisao koji ne valja zabaciti. Kao što Oca vidimo *u* Sinu, tako i Sina *u* Duhu. Klanjanje *u* Duhu pokazuje da se djelovanje našeg duha odvija kao u nekom svjetlu kako se dade zaključiti iz onog što je re eno Samaritanki. Nju što držaše, zavedenu doma im obi ajem, da se klanjanje obavlja *u* mjestu, naš Gospodin pou i da se treba klanjati *u* Duhu i Istini (*Iv* 4, 23). Pri tom, o ito, samog sebe nazva Istinom. Stoga, dakle, kao što govorimo o klanjanju *u* Sinu, ukoliko je slika Boga Oca, tako govorimo i o klanjanju *u* Duhu koji u sebi pokazuje Gospodinovo božanstvo. Iz tog razloga Duha Svetoga u klanjanju ne treba dijeliti od Oca i Sina. Ako si iz-

van njega, uop e se ne eš klanjati. Ako si u njemu, na nikakav ga na in ne eš dijeliti od Boga, kao što ni svjetlost ne rastavljaš od onog što se gleda. Nemogu e je, naime, vidjeti Sliku nevidljivog Boga osim u osvjetljenju Duha. Tko motri sliku, ne može od slike razdvojiti svjetlo. Nužno je, naime, da se uzrok gledanja skupa vidi s onim što se gleda. Prema tome zaista se name e zaključak: prosvjetljenjem Duha motrimo Odsjev Božje slave (*Heb* 1, 3). Po Otisku dolazimo Onome komu pripada Otisak i istoliki Pe at.

## XXVII

### Podrijetlo i zna enje prijedloga »sa«. O nepisanim crkvenim zakonima

65. Protivnici pitaju: zbog ega uvodite taj novi slog te govorite s Duhom, a ne u Duhu kad Duhu zaista pristaje u i dovoljan je za naše op e poimanje o njemu? Upotrebljavate rije i koje uop e nisu nužne niti odobrene od Crkava!

Da rije ca u nije Duhu Svetom dodijeljena pukim slu ajem, ve da je zajedni ka Ocu i Sinu, prije utvrdismo.<sup>65</sup> Držim da i to dostatno dokazasmo da u ne samo što ništa ne oduzima Duhu od dostojanstva, ve da do najve e visine dovodi misli onih koji nisu skroz iskvareni. Preostaje da se govori otkud potje e sz koji mu je smisao i kako je u skladu s Pismom.

66. Me u naucima i navještajima<sup>66</sup> što se o uvaše u Crkvi, jedne imamo iz pisane poduke, druge preuzesmo, prenesene u otajstvu, iz apostolske Predaje. Jedno i drugo ima isto zna enje za vjeru. Nitko im se ne e protiviti ako ima imalo iskustva s crkvenim propisima. Ako bismo pokušali odstraniti nepisane obi aje, kao da su bez ikakva zna enja, oštetili bismo, i bez svoje volje, u bitnome Evan enje. Još više, propovijedanje bismo sveli na prazno ime.

Kao primjer spominjem ono prvo i najop enitije. Tko nas pismeno podu i da se znakom križa obilježavaju oni koji polažu nadu u Ime našeg Gospodina Isusa Krista? Koje nas slovo nau i da se u molitvi okrenemo na Istok? Koji nam od svetih pismeno ostavi rije i zazivne molitve kod posvete euharistij-

<sup>65</sup> Duh Sveti, V, 11.

<sup>66</sup> Rije ju »nauk? pre\edosmo dogma, a »navještaj« stoji za kerigma. O dogmi i kormifii, vidi l'vod, IV. 2

skog kruha i blagoslovne aše? Mi se, naime, ne zadovoljavamo onim što navedoše Apostol<sup>67</sup> i Evan elje,<sup>68</sup> ve i prije i poslije posve enja govorimo i druge rije i, uzete iz nezabilježene nauke, i od velika zna enja za otajstvo.

Tako er blagoslivljamo krsnu vodu, ulje pomazanja i k tome samog krštenika. Ali iz kojih je to spisa? Zar ne iz prešu ene i skrovite Predaje? Ili koja pisana rije u i mazaanje uljem? Otkuda dolazi trostruko krsno uranjanje krštenika? A ostalo što okružuje krštenje? Odreknu e sotone i njegovih anela? Iz kojeg je to spisa? Zar ne iz onog skrovitog i neizre enog nauka što ga Oci naši uvahu u bezbrižnoj i jednostavnoj šutnji, jer dobro znaše da se šutnjom štiti poštivanje otajstava? Neupu enima<sup>69</sup> nije bilo dopušteno ni pogledati<sup>70</sup> ta otajstva, kako bi, dakle, bilo razložito da se nauk o njima pismom razglašava?

- Što htjede veliki Mojsije kad odredi da u Hramu ne bude sve pristupa no svima? Neupu ene ostavi izvan svetih zidina; prve trijemove dodijeli iš ima; jedino levite držaše za dostojne poslužitelje božanstva. Sve enicima predate klanice, paljenice i ostalo bogoslužje. Jednog, izabrana me u svima, pripusti u Svetište, ali ni njega uvijek, ve samo jedan jedini dan u godini. ak i sat u danu odredi za ulazak da bi radi stranosti i nevi nosti prestravljen gledao Svetište nad Svetištem (*Br* 4, 20; *Izl* 30, 10; *Lev* 16). Mojsije dobro znaše u svojoj mudrosti da se stalno upotrebljavano i lako dohvatljivo izlaže neposrednu preziru, dok ono što uzmi e i što je rijetko nekako od naravi stvaraeznu e.

Na isti na in Apostoli i Oci što na po etku stvarahu zakone o životu Crkve, otajstvima uvahu svetost skrovitoš u i šutnjom. Evo što je smisao nepisane Predaje: svjetina ne smije radi naviklosti obescijeniti spoznaju nauka, jer se o njem ne vodi briga. Jedno je, naime, nauk, drugo propovijedanje. O nauku se štiti, propovijedanje se razglašuje. Oblik je šutnje i nejasno a kojom se služi. Pismo kad smisao nauka, na korist ita a, ini teško shvatljivim.

Iz tog razloga svi, doduše, gledamo na Istok, dok molimo, ali nas je malo koji znamo da tako tražimo staru domovinu, raj što ga zasadi Bog u Edenu, na Istoku (*Past* 2, 8).

<sup>67</sup> 1 Knr IJ, 2.1-05.

<sup>68</sup> *Mt* 26 26—29; *Mk* 14, 22- 25; i k 22, 10—20.

<sup>69</sup> Rije je o nekHtenima.

<sup>70</sup> Jos ie u BaztJcno doba na *sv*/t disciplina arcana: vjernici moraju pred nekHtenima šutjeti o vjerskim otajstvima.

Stoje i obavljamo molitve u prvi tjedni dan, ali svi ne znamo tome razloga, Suuskrslis Kristom i dužni tražiti što je gore (KoZ 3, 1), stajanjem se za vrijeme molitve ne sje amo samo milosti što nam je data na uskrсни dan, ve tako er injenice da je taj dan u neku ruku slika budu ega vijeka. Stoga Mojsije po etni dan ne nazva prvim, ve jednim. Re e: »Nasta ve er i nastajutro, jedan dan« (Past 1, 5). Kao da se taj dan esto vra- a! Zbog toga je taj jedini dan i osmi ukoliko po sebi predo uje onaj dan koji je odista jedini i osmi, o kojem i psalmist govori u natpisima nekih psalama (Ps 6 i 12). Rije je o stanju što dolazi nakon ovog vremena, o beskrajnom danu, danu bez ve eri i jutra, o vijeku koji je trajan i uvijek mlad. Crkva nužno u i svoju djecu da tog dana obavljaju molitve stoje i, da trajnim sje anjem na beskona ni život ne bismo zanemarili popudbinu za ono putovanje. Svaka je pedesetnica sje anje na uskrсну e što nam predstoji u vje nosti. Onaj, naime, jedini i prvi dan, sedam puta pomnožen sa sedam, daje sedam tjedana svete pedesetice. Ona po inje prvim danom i završava istim koji se u me uvremenu odvija pedeset puta kroz sli ne dane. Stoga sli- noš u oponaša vje nost, jer u kružnom gibanju ondje završava gdje i po inje. Crkveni nas zakoni pou iše da se toga dana u molitvi valja držati uspravno: o evidnim sje anjem prenose naš duh iz sadašnjosti u budu nost.

Svakim poklicanjem i ustajanjem pokazujemo inom da smo, oboreni po grijehu na zemlji, ovjekoljubijem svoga Stvoritelja pozvani natrag u nebo.

67. Ne bi mi dan dostajao kad bih htio izložiti nezabilježena crkvena otajstva. Ostalo mimoilazim te pitam: iz kojih nam pisama dolazi sama ispovijed vjere u Oca i Sina i Duha Svetoga. Iz krsne predaje! Ako, dakle, iz krsne predaje crpimo da bismo položili vjeroispovijed u skladu s krstom, ukoliko dosljednost pravovjerja traži da vjerujemo kako smo i kršteni, nek nam snagom iste dosljednosti dopuste da iskazujemo hvalu koja odgovara vjeroispovijedi. Otklanjaju li naš oblik slavospjeva kao nepisamski, nek nam pruže pisane dokaze za vjeroispovijed i ostalo što navedosmo!

Ima, dakle, mnogo nepisanog, a od velikog zna enja za otajstvo. Zar nam tu jedinu rije koja je do nas doprla od Otaca ne e dopustiti? Mi je na osmo, po jednostavnom obiju, prisutnu u neizopa enim Crkvama. Rije nije neznatne važnosti, niti snazi otajstva pruža mršav doprinos.

68. Iznijesmo smisao jedne i druge rije ce<sup>11</sup> Sad emo reci u emu se me usobno slažu i po emu se razlikuju. Me u njima

<sup>11</sup> Bazilije misli na u i sa.

ne vlada proturjeje, ve svaka pridonosi vjeri zasebni smisao. Uviše isti e što se odnosi na nas, sapokazuje zajedništvo Duha u odnosu na Boga. Stoga se služimo objema rije ima. Jednom izražavamo dostojanstvo Duha, drugom kazujemo njegovu milost prema nama. Na taj na in Bogu iskazujemo slavu i u Duhu i s Duhom. Pri tom ne govorimo ništa svoga. Rije preuzesmo iz Gospodinova nauka kao iz pravila te je primjenjujemo na ono što je uzajamno usko povezano i nužno vezano u otajstvima. Što se u krštenju skupa broji, po našem sudu, nužno se nalazi objedinjeno i u ispovijedi vjere. No ispovijed vjere u inismo, tako re i, po elom i majkom slavospjeva. Što initi? Nek nas u e da ne krstimo kako nam je predano, da ne vjerujemo kako bismo kršteni, da ne slavimo kako povjerasmo! Nek netko pokaže da me u tim zbiljama nema nužne i neslomljive povezanosti, da novotarstvo u tom nije uništenje svega!

No protivnici ne prestaju posvuda govoriti da je slavopoj sa Duhom Svetim bez pisamske osnove i tome sli no. Mi utvrdismo da je po smislu isto re i: slava Ocu i Sinu i Duhu Svetom ili: slava Ocu i Sinu sa Svetim Duhom. Ne smije se dokinuti ili zbaciti rije cu /zato što potje e iz samih Gospodinovih usta. niti što prije i da se prihvati sa zato što ima isto zna enje kao i Prije pokazasmo u emu se me usobno razlikuju i po emu sli e. Naše poimanje potvr uje i Apostol, jer se bez razlike služi objema rije ima. Jednom veli: »U imenu Gospodina Isusa Krista i u Duhu našega Boga« (1 Kor 6, 11). Drugi put piše: »Okupiste se vi i moj duh s mo i Gospodina Isusa Krista« (1 Kor 5, 4). Apostol ne vidi nikakvu razliku ako se za spajanje Imena upotrijebi veznik ili prijedlog.

XXV111

**Pismo veli o ljudima da vladaju s Kristom. Protivnici to ne priznaju Duhu**

69. Pogledajmo je li mogu e na i kakvo opravdanje našim O evima što uvedoše takvu upotrebu.<sup>12</sup> Oni koji po eše tako govoriti, više od nas podliježu prijekorima.

<sup>12</sup> Doksologijski s Duhom.

Pavao piše Kološanima: »Vas što bjesto mrtvi po grijehu, s Kristom suoživi« (Kol 1, 13). Zar Bog pokloni život s Kristom svome narodu i Crkvi, a Duh da nema života s Kristom? To je bezbožno i pomisliti! Kako onda ne bi bilo pravedno da ono što je po naravi povezano i u vjeroispovijedi bude sjedinjeno? Nije li krajnje tupoglavo ako ispovijedamo da su sveti s Kristom — Pavao seli iz tijela i useljava se kod Gospodina (2. Kor 5, 8) i nakon odlaska (2. Tim 4, 6) nalazi se s Kristom — a oni, koliko je do njih, Duhu ne priznaju da je s Kristom niti onoliko koliko su ljudi? Pavao sebe naziva Božjim suradnikom u širenju Evanjelja (1. Sol 3, 2). Ako mi reknemo za Duha Svetoga po kome Evanjelje donosi rod u cijelom stvaranju pod nebom da je suradnik, hoće li protiv nas dići optužnicu bezbožnosti? Kao što i dolikuje, život je onih što se ponadaše u Gospodina »skriven s Kristom u Bogu« i »kad se Krist, naš život, pojavi, tad će se i oni pojaviti s njim u slavi« (Kol 3, 3—4).

Duh pak života koji nas oslobodi od zakona grijeha (Rim 8, 2) zar nikako nije s Kristom niti u skrovitu i tajanstvenu životu s njime, niti u očitovanju slave koju čekamo da se objavi u svetima? Mi smo baštinici Božji i Kristovi subaštinici (Rim 8, 17). Duh bi zar bio razbaštinjen i bez udjela u zajedništvu s Bogom i njegovim Pomazanikom? »Sam Duh svjedoči našem duhu da smo Božja djeca« (Rim 8, 16). Mi pak da Duhu ne uzvratimo svjedočanstvom što ga o njegovu zajedništvu s Bogom naučismo od Gospodina?

Vrhunac je bezumlja ovo: mi se, u Duhu, vjerom u Krista, nadamo da ćemo s Kristom suoskrsnuti i s njime u nebesima suposjesti, kad tijelo naše ništetnosti od putenog preobrazi u duhovno (Fil 3, 21; 1. Kor 15, 44), a Duhu ne dajemo udjela u sjedenju s Kristom, u slavi i bilo čemu drugom što po njemu posjedujemo. Zar da Duhu Svetom ništa ne priznamo od onoga čega sebe smatramo dostojnima po sigurnu daru (Tit 1, 2) onoga koji obećava zato što to nadilazi dostojanstvo Duha? Držiš da je u skladu s tvojim dostojanstvom da si uvijek s Gospodinom. Čekaš da budeš dignut u zrak, u oblacima njemu u susret, da bi uvijek bio s Gospodinom (1. Sol 4, 17). Duhu pak odriči se da je sada s Kristom! To ti činiš što kao nepodnošljiva hulitelj! onog progoniš koji Duha broji i svrstava skupa s Ocem i Sinom.

70. Ovo što slijedi sram me je i dodati. Ti očekuješ da ćeš s Kristom biti proslavljen: »Jer skupa s njim trpimo da bismo s njime bili i proslavljeni« (Rim 8, 17). Duha pak svetosti ne slaviti s Kristom kao da nije dostojan iste časti kao ti. Nadaš se

da ćeš i kraljevati s Kristom, a Duha milosti zlostavljaš, jer mu dodjeljuješ položaj roba i sluga. To ne velim da bih pokazao da je tek tolika slava što je dugujemo Duhu, već da pobijem bezumnost onih što mu ni toliko ne daju nego kao bezbožnost izbjegavaju zajedništvo slave Duha sa Sinom i Ocem.

Tko da uz to prođe bez uzdisaja? Nije li toliko jasno da i dijete može shvatiti da su sadašnji događaji po etak najavljenog nestanka vjere (Lk 18, 8)? Neosporivo postade nesigurno. Vjerujemo u Duha i borimo se protiv njega u svojim vlastitim vjeroispovijedima. Krštavamo se i opet se borimo. Duha zazivamo kao izvornika života, a preziremo ga kao suroba. Bi nam predan s Ocem i Sinom, a potcijenjujemo ga kao dio stvarenoga.

Ti ljudi koji ne znaju što treba moliti (Rim 8, 26), ako su navedeni da o Duhu reknu štogod uzvišeno, obuzdavaju što nadilazi mjeru njihovih riječi, kao da su dosegli dostojanstvo Duha. Naprotiv, trebalo bi da žale svoju nemoć, jer nam riječi nedostaju da se zahvalimo za ono što doživljavamo. Duh nadvisuje svaku pamet (Fil 4, 7) i umiče naravi riječi koja po knjizi Mudrosti ne doseže ni najmanji dio njegova dostojanstva. Tu stoji: »Velika je ga koliko možete. On je povrh toga. Uzvisuju i ga, upotrijebite sve sile. Ne popuštajte, ipak ga ne čete doseći« (Sir 43, 30).

Doista, polagat će grdnje riječi za takve riječi. Uste od Boga koji ne laže (Tit 1, 2) da je hula protiv Duha Svetoga neoprastiva (Mt 12, 32).

## XXIX

### Nabrajanje crkvenih izvrsnika koji se u svojim spisima služiše riječi »sa«

71. S obzirom na prigovor da slavopjev s Duhom nije zajamčen u Pismima, evo što odgovaramo: ako se ništa nepisano ne prihvaća, nek se ni to ne prihvati. Ali ako je već inače otajstava u nas udomačena, iako su nezabilježena, uz mnogo drugog prihvatit ćemo i to. Držim, naime, da je apostolski opsluživanje predaja koje nisu zabilježene, Pavao govori: »Hvalim vas što se u svemu mene slušate i predaje držite kako vam i predao«

(1 *Kor* 11, 2). » vrsto držite predaje što ih primiste usmeno ili pismeno« (2 *Sol* 2, 15). Jedna je od tih, ovdje prisutna – hvalospjev *s Duhom*. Oni što je na po etku narediše, predaše je potomcima. Kako joj je uporaba vremenom stalno rasla, dugim je obi ajem ukorijenije u Crkve.

Ako, dakle, pred vas izvedemo mnogo svjedoka, hoemo li kao na sudu kad nemarno pisamskih dokaza zavrijediti presudu oslobodjenja? Ja, naime, mislim da »na iskazu dvojice ili trojice svjedoka po iva svaki sud« (*Priz* 19, 15). Ako vam jasno dokažemo da je dugotrajnost na našoj strani, zar vam se ne e u initi prirodnim što velimo da je istina kad kažemo da ova parnica nije protiv nas? Drevne se nauke nekako name u, jer im velika starina daje strahopoštovanje. Sad u vam nabrojiti zastupnike te rije i. Time se istodobno prešutno pruža mjera za vrijeme. Rije nije zapoela s nama. I kako bi? Mi smo, mjeereni vremenom u kojem nastaje taj obi aj, uistinu, po Jobovoj rije i, »od ju er« (Job 8, 9).

Ja ipak, ako smijem iznijeti osobno svjedoanstvo, tu rije uvam kao kakvu o insku baštinu. Primili je od ovjeka koji provede dugo vrijeme u Božjoj službi. On me krsti i uvede u crkvenu službu. Ako sam razmišljam da li se tko od drevnih i svetih ljudi služio tim rije ima, sada osporavanima, nalazim ih mnogo. Davnina im pruža vjerodostojnost, a taninom se nauka ne daje usporediti s ovima danas. Jedni prijedlogom spajaju dijelove slavospjeva, drugi veznikom. Nitko ne misljaše da time radi nešto razliito, barem što se ti e ispravna poimanja vjere.

72. Tu su slavni Irenej, Klement Rimski, Dionizije Rimski, Dionizije Aleksandrijski. Dionizije Aleksandrijski<sup>33</sup> — neobiuti — na idu i na in dovršava izlaganje u svom drugom pismu rimskom istoimenjaku *Prigovor i Obrana*. Navodim vam vlastite rije i tog muža: »U skladu sa svima njima i jer od sve enika ispred sebe preuzesmo vjeroispovijed i pravilo, jed-

noglasno s njima iskazujemo hvalu te i sada tako završavamo ovo pismo. Bogu Ocu i Sinu, našem Gospodinu Isusu Kristu, *sa svetim Duhom* slava i mo u vijeke vjekova, Amen«. Nitko ne može re i da su te rije i krivotvorina, Dionizije ne bi toliko naglašavao da je vjeroispovijed i pravilo preuzeo da je rekao *u Duhu*, jer se taj izri aj redovito upotrebljavao. Naprotiv, drugi je na in trebalo braniti. Dionizije i posred pisma ovako govori protiv sabelijevaca: »Ako otud što postoje tri osobe oni tvrde da su odijeljene, one su tri, makar oni to i ne htjeli; ili nek naprosto dokinu božansko Trojstvo«.

No i Klement<sup>34</sup> veli još starovjekovnije: »Nek živi Bog i Gospodin Isus Krist i Duh Sveti«.

Poslušajmo kako Irenej,<sup>35</sup> tako bliz Apostolima, u djelu *Protiv krivovjerja* napominje Duha. Kaže: »One što su se neobuzdano priklonili vlastitim pohotama te nimalo ne eznu za božanskim Duhom, Apostol s pravom naziva tjelesnima«. Na drugom mjestu kaže: »Da ne bismo, nemaju i dijela na božanskom Duhu, izgubili nebesko kraljevstvo, Apostol dovikuje da tijelo ne može baštiniti kraljevstvo nebesko«.

Onom tko Euzebija Palestinskog<sup>36</sup> smatra zbog njegova velikog iskustva vjerodostojnim možemo u njega pokazati iste rije i iz *Dvoumisl o mnogoženstvu preda*. Poti u i sebe na posao ovako govori: »Zazivamo svetoga Boga, prosvjetitelja proroka, po našem Spasitelju Isusu Kristu, *sa svetim Duhom*«.

73. Ustanovismo da ve Origen,<sup>37</sup> kad izlaže Psalme, na mnogim mjestima iskazuje slavu *s Duhom Svetim*. Origen pak nije imao u svemu zdrave pojmove o Duhu. Uza sve to, boje i se snage obi aja, i on na mnogim mjestima o Duhu izre e pravovjerne rije i. Mislim da u šestom dijelu svojih *Tumačenja na Ivanovo Evanjelje*<sup>38</sup> otvoreno kaže da se Duhu treba klanjati. Piše doslovce: »Kupelj s vodom označuje išenje duše koja je oprana od svake grješne ljage. Uz to nije ništa manje, snagom zaziva, po elo i izvor milosnih darova za onog tko se

<sup>33</sup> Dionizije Aleksandrijski veoma je znaajan za povijest trojstvene dogme. S njime po inje razdoblje trinitarnih rasprava koje e potresati Crkvom u Arijevo vrijeme. Bio je biskup u Aleksandriji od g. 247. do 265. U jednom je pismu izvjestio Kalistu II da se u libijskom Pent:pojsu kivo u i o božanskoj Trojici. Dionizije ušao je ušao na sabahjo>ku Zc.b'adu Vjernici su Pentaposa molili Dionizija da tokne svoje mišljenje / spoirnm pilariima. Inisi se da je Dionizije u pobijanju *hizbija*. Lznu odve naglasio Tiojsuo, a jedinstvo ostavio u sjeni. Lio-jd, nezadovoljni, obraaju se papi isiomziju i Tuze ionizija Aleksardpjskog <, visebostva Hvojica Dio n'ija g. 258—260 ulaze n n-olovku iaspravu. Dionizije Aleksandrijski • r/r-šc p'vd rimskim : \unizliem bi:mifi svoio \ jeru. Pritvor f O-hnnia, iz koje • ili? Ba'iitic, odgovdu r. nionurria na p'smo sto mu ga ie uputio papa. O Oioniziji i navede-im ncr.irima iz njcovgr cijela vidi W. A. BTENERT, *Dionys-os*, 9, HJ, 83, 84; Ch. L. FELTOE, *The Letters and other Rcma'is of Dionysios of Alexandria*, Cambridge, 1904. Dionizijevi se ulomci nalaze i u PL, 5, 1128 AB.

<sup>34</sup> O Klemetu Rimskom i navedenom tekstu vidi T. J. ŠAGI-BUNI, *Povijest*, 67—88, 81; A. JAUBERT, *Clement*, 91; J. A. KLEIST, *The Epistles of St. Clement of Rome*, London, 1946, 45. Klementov se ulomak nalazi u PG, 1, 457 D.

<sup>35</sup> Irenej (g. 140—202) je prije Nicejskos sabora sigurno jedan od najve ih teologa. Usp. T. J. ŠAGI-BUNI, *Povijest*, 409—471. Irenejevi su ulomci u PG, 7, 1142 BC; 1145 C—1 146 A.

<sup>36</sup> Zasad jedino iz Bazilijeva spisa znamo za to Euzebijevo djelo. Usp. B. PRUCHE, *Basile*, 507, biblj. 3.

<sup>37</sup> Origen (g. 185—254) je otac isto ne teologije. Pod njegovim je utjecajem i Bazilije, iako ne preuzima sve Origenove tvrdnje, ve ih najprije pomno važe. Bazilije je na poseban na in kao tuma Biblije u io od Origena. Tako er- je od njega preuzeo veliku ljubav prema spoznaji. O Origenovu utjecaju na Bazilija, vidi J. GRIBOMONT, *Origenisme*, 281—294.

<sup>38</sup> se nalazi u PG, 14, 257 A. Vidi C. BLANC, *Origene*, 254, 255, 257.

predaje božanstvu Trojstva koje je dostojno klanjanja«. Piše, nadalje, u *Tuma enjima poslanice Rimljanima*.<sup>90</sup> »Svete sile shva aju Jedinoro enca i božanstvo Duha- Svetoga«, Tako, dr- žim, snaga Predaje esto navodi ljude da proturje e svojim osobnim naucima.

Ni Afri aninu,<sup>91</sup> povjesniku, taj oblik slavospjeva ne bijaše tajnom. To se vidi iz petog dijela njegova *Kratkog pregleda vremena* gdje ovako zbori: »Mi što znamo mjeru i za te rije i i nije nam nepoznata milost vjere, zahvaljujemo Ocu koji nama, svojim, pokloni Spasitelja svemira, Gospodina našega Isusa Krista. Nek mu je slava i ast sa *Svetim Duhom* u vje- kove«.

Ostala je svjedo anstva možda mogu e sumnji iti. Ako su krivotvorena, teško je otkriti prijevaru jer je razlika samo u jednom slogu. Ova što ih navedosmo zbog duljine izri aja um;- u prijevare i njihovo se svjedo anstvo lako daje provjeriti u samim spisima.

Još u nadodati ovo što bi u drugim prilikama bilo odve nezatno da se navodi, ali je meni koji sam optužen s novotar- stva zbog vremenske drevnosti nužno kao svjedo anstvo. Naši Oci držahu zgodnim da se milost ve ernjeg svjetla ne prima šutke, ve da se odmah zahvali im svjetlost sine. Tko je za e- tnik onih zahvalnih rije i pri pojavi svjetla, ne bismo znali ka- zati. Svijet se pak služi starinskom rije i i nikad nitko nije smatrao prijestupom ako se kaže: »Hvalimo Oca i Sina i Svetog Duha Božjeg«.

Tko pozna Atenogenov<sup>92</sup> hvalospjev što ga on ostavi u eni- cima kao drugi oproštaj kad se ve žurio savršenosti po vatri, zna kakva je misao mu enika o Duhu.

Toliko o tome.

74. Gdje smjestiti velikog Grgura<sup>93</sup> i njegove rije i? Zar ne s Apostolima i Prorocima? Bijaše on muž što je hodio u istom Duhu kao i oni. itav je Život išao stazama svetih, u svem vije- ku najto nije opsluživaše evan eoski na in življenja. Velim da

se zaista ogrješujemo o Istinu ako ne ubrojimo u Božje uku- ane tu dušu što poput sjajnog i velikog svije njaka sjaše u Božjoj Crkvi. Grgur je uz pomo Duha imao silnu mo nad zlim dusima. Primio je toliku milost rije i u privo enju pogan- skih naroda poslužnosti vjere (*Rim* 1, 5) da je izevši samo se- damnaest krš ana po spoznaji priveo Bogu sav narod, gra ane i seljake. Premještaše i rje na korita zapovijedaju i im mo nim Kristovim imenom. Isuši i mo varu, razlog sva e me u lako- mom bra om. Proro anstva mu bijahu takva da ništa ne zaos- taju za proro anstvima velikih proroka. Uop e, bilo bi predugo nabrajati sva udesa ovjeka koga zbog preobilja darova što ih u njemu u ini Duh u svakovrsnom udu, u znakovima i zna- menjima, ak i sami crkveni neprijatelji javno proglasiše dru- gim Mojsijem. Tako u svakoj njegovoj rije i i djelu što ih u ini po milosti sjaše nešto kao svjetlost, znamen nebeske mo i koja ga je nevidljivo pratila. Još je i danas veliko prema njemu di- vljenje njegovih zemljaka. Uspomena je na nj u Crkvama mlada i uvijek svježa. Nikakvo je vrijeme ne tamani. Osim onog što on ostavi Crkvi ne bi nadodan nikakav obi aj ili rije , ili kakav otajstveni obred. Stoga mnogo od onog što se u njih vrši ima zbog drevnosti ustanovljenja nesavršen izgled, jer njegovi nasljednici u ravnanju Crkvama ništa kao dodatak ne htjedoše prihvatiti od onog što se nakon njega iznašlo. Jedna je od Grgurovih ustanova i sad osporavani slavopoj. Crkva ga je o uvala iz Grgurove predaje. Tko se malo prošeta, ne treba mnogo truda da se o tom posve osvjedo i.

Spisi što ih ostavi naš Firmilijan svjedo e da je i on isto vjerovao. Oni što su drugovali sa slavnim Melecijem tvrde da je i on bio tog mišljenja.

Ali zar moramo spominjati prošlost? Zar ta rije i nije još i sad, na Istoku, jedino sredstvo raspoznavanja pravovjernih ukoliko ih razlu uje kao biljeg?

Kako uh od nekog Mezopotamijca, ovjeka vješta jeziku i zdrava suda, nije uop e, sve kad bi se i htjelo, druk ije mo- gu e govoriti u govoru njegova kraja. Oni su prisiljeni slavo- poj izricati veznikom ž ili to nije, odgovaraju im rije ima svog narodnog govora. Tako se izražavamo i mi Kapado ani u do- ma em jeziku jer je Duh predvidio u vrijeme diobe jezika (*Post* 11, 1—9) korist te rije i. Zašto gotovo sav Zapad, od Ili- rika do granica zemlje što je mi nastanjujemo, uvelike cijeni tu rije ?

<sup>90</sup> Tekst u PG, 14, 949B. Usp. J. SCHERER, *Le Commentaire d'Origene sur Rom* 111, 5.V, 7, Le Caire, 1957, 96. 158—161.

<sup>91</sup> Rije je o Sekstu Juliju Afri aninu koji umire g. 240. Usp. B. PRUCHE, *Ba- : ile*, 508 bilj. 2.

<sup>92</sup> Možda je to Atenagora koji umire g. 169.

<sup>93</sup> Rije je o Grguru udotvorcu (g. 213—270). Od Grgura je Bazilije preuzeo misao da se sve što postoji dijeli u dva tabora. Na jednoj je strani Bog koji svime gospoduje, na drugoj stvorenja koja služe Bogu. Polaze i otud, Bazilije je u teolo- giji odlu no odbio subordinacionizam. Usp. J. GRIBOMONT, *Origenisme*, 281.

75. Kako sam ja novotar i kova novijih rije i, kad sam za tu rije naveo kao za etnike i braniocce cijele narode i gradove« obi aj drevniji od svakog ljudskog pam enja i ljude, stupove Crkve, odli ne u svakoj spoznaji i mo i Duha?

Poradi toga se protiv nas diže ta ratni ka eta. Svaki grad i selo, pa i najzabitniji krajevi, puni su naših opada a. Tužno je to i žalosno za srca onih koji traže mir. AH jer je odre ena velika nagrada za ustrajnost u patnjama za vjera (*Heb* 10, 35—36), nek oni bruse ma , oštre sjekiru, pale vatra žeš u od babilonske (*Dn* 3), nek sva sredstva mu enja pokrenu protiv nas, meni ništa nije tako strašno koliko to da se ne bih bojao prijetnja koje Gospodin upravi onima što hule na Duha.

Ono što rekosmo pametnim je ljudima dostatna obrana. Upotrebljavamo rije koja je draga i poznata svetima, ali i utvr ena obi ajem. Pokazano je da bijaše udoma ena u Crkvama od asa kad je naviješteno Evan elje sve do sada. Ali još je najvažnije da njen smisao odgovara vjeri i svetosti. Koje opravdanje sebi pripremamo za velik sud? Svo ovo: na slavljenje Duha najprije nas navede ast što mu je iskaza Gospodin kad ga u krštenju veza uza se i Oca; potom, uvo enje svakog od nas u spoznanju Boga posredstvom jednakog upu ivanja. No strah od božanskih prijetnja najviše udaljivaše našu misao od svakog nedostojnog i niskog poimanja Duha Svetoga.

Što e pak re i protivnici? Kakvu e obranu pružiti za hulu? Niti su poštivali ast što je iskaza Gospodin, niti se bojahu njegovih prijetnja. Sami mogu odlu iti o svojoj sudbini. Mogu se ve sada obratiti. Osobno nada sve želim da dobri Bog pruži svoj mir koji e vladati u svim srcima, kako bi se ti ljudi što se srde i snažno rote protiv nas smirili u Duhu blagosti i ljubavi. Ostanu li skroz ogor eni i neukrotivi, nek nam Bog dade da strpljivo podnosimo što nam ine na žao. Uistinu, onima što u sebi nose smrtnu osudu, nije teško trpjeti za vjeru. Kudikamo im je nepodnošljivije da se za nju nisu ni borili.

Atietima nije toliko teško da u natjecanju primaju udarce koliko kad uop e ne bi bili primljeni u trkalište. Ali je možda sad vrijeme šutnje, kako re e mudri Salamun (*Prop* 3, 7). Koja je, naime, korist vikati u vjetar kad je silni vihar zahvatio svi-jet? On kao oblak prašine oko ispuni i posve uznemiri obmanom krivih zaklju aka misao onih što prihvatiše Rije . Svako je uho puno glasnih i neobi nih šumova. Sve je uzdrmano i u opasnosti da se sruši.

X X X

Prikaz' sadašnjeg stanja u crkvama

76. S ime, dakle, da usporedimo sadašnje stanje? Zaista je sli no pomorskoj bitci što je iz starih razmirica i velike me-usobne mržnje zapo eše ljudi vi ni bojevima i ratni ki ras-položeni.

Pogledaj samo ovu sliku: brodovlje strašno napada s jedne i druge strane. Gnjev se penje do neumoljivosti, ljudi navaljuju jedni na druge I zame e se okršaj. Pretpostavi, ako želiš, da žestoka oluja brodovlje dovodi u pomutnju i da gusta i neprestana tmina iz oblaka zastire sav vidik tako da se više ne može lu iti prijatelj od neprijatelja jer se radi zbrke znakovi ne da-du raspoznati.

Slici radi slikovitosti još nadodajmo nabujalo more, s vrha do dna ispremešano, žestoki pljusak što bije iz oblaka i strahovito udaranje valova od zapljuskivanja. Vjetrovi sa svih strana udaraju u isto mjesto, cjelokupno se brodovlje sukobljuje. Od ljudi što su u prvom bojnom redu jedni postaju izdajice i za vrijeme samog sukoba odlaze neprijatelju; drugi su prisiljeni da istodobno odbijaju la e što ih nagone vjetrovi, da navaljuju na napada e i me usobno se ubijaju u pobuni što je izaziva zavist za vodstvom i želja pojedinca da vlada.

Uz to zamisli da je cijelo more ispunjeno pomiješanom i nerazgovijetnom bukom vjetrova što uokolo hu e, splavila koja se sudaraju, valovlja što šumi i bojne vike ratnika što pri zbi-vanjima izgovaraju svakojake krikove. Niti zapovjednikov niti kormilarev se uje glas. Nered i pometnja su neopisivi. Preobilje u neda ama zbog o ajanja za život oduzima svaku bojazan da se po ini greška. Tome nadodaj i neku strašnu bolest za slavo-m jer mornari, makar brod ve tone u dubinu, jedni drugima ne popuštaju u borbi za prvo mjesto.

. 77. Sa slike sad prije i na sami uzrok zla. Zar se neko nije inilo da arijevski raskol, odijeljen za stranku koja je neprijateljska Božjoj Crkvi, jedini sam po sebi ne stajaše u protivni -kom bojnom redu? Kad nakon dugotrajne i mu ne prepirke navalise na nas otvorenim sukobom, rat se razdijeli na mnoge dijelove i bezbroj na ina. U svirna zavlada nepomirljiva mržnja zbog op eg neprijateljstva i zasebnih sumnji enja.

Nije li ovo ljuljanje Crkava još surovije od bilo koje morske oluje? Njime su pomaknute sve ota ke granice. Svaki me-aš i svaka ograda za nauk jako su uzdrmani. Sve se raspada.



Drma se što stajaše na lomnu temelju. Padaju i jedni na druge, uzajamno se obaramo. Ako vas prije ne pogodi neprijatelj, ranjava pomoćnik. Padneš li pogoden, bojni drug gazi preko tebe.

Meusobno smo tek toliko sjedinjeni što zajednički mrzimo neprijatelje. Kad neprijatelji odu, smjesta se izmeću u sebe pro-matramo kao neprijatelji. Tko bi stoga mogao prebrojiti mnoštvo brodoloma? Jedni potonuše s neprijateljske navale; drugi iz potajne zaszjede saveznika; treći i poradi neiskustva vođa. Tako i jedne Crkve sa svojim ljudima udariše, tako reći, pod vodom na heretike grebene te se razbiše; druge dozivješe brodolom u vjeri, ako su se neprijatelji spasiteljske Muke dokopali kormila.

Zar nemiri što ih prouzročiše prvaci ovoga svijeta ne tresu narodima silnije nego ikoja oluja i vihor? Crkve zaista zastire crna i tužna tamna noć jer su i svijeta što ih Bog postavi da rasvjetljaju duše naroda poslani u progonstvo. Pretjeranost u meusobnoj svadljivosti prvacima oduzima svaki osjećaj, dok je strah od općeg uništenja već u zasjedi. Osobno je neprijateljstvo postalo značajnije nego općeniti i javni okršaj. Slava zbog pobjede nad vlastitim neprijateljima stavljena je pred zajedničko dobro svih, jer se sasovito uživanje u vlasti više cijeni od nagrada ostavljenih za kasnije. Stoga svi podjednako, već prema svojim mogućnostima, usmjeruju jedni na druge svoje ubilačke ruke.

Gotovo već cijelu Crkvu ispunja, izvrsni i s nadodavanjima i ispuštanjima ispravni nauk vjere, ta hrapava vika ljudi što se u protuslovlju glože, ta nerazgovijetna huka i nerazlučiva jeka neprestane buke. Jedni su, naime, stapanjem osoba zavedeni na židovstvo, drugi suprostavijanjem naravi na poganstvo, jer im ni bogoduho Pismo nije dovoljno kao posrednik, niti apostolske predaje mogu da ih potaknu na meusobno izmirenje. Jedino je mjerilo za prijateljstvo: s drugim govoriti po volji. Naprotiv, neslaganje u mišljenjima dovoljan je izvor za neprijateljstvo. Istovjetnost u pogrešci pouzdanija je za zajedništvo u pobuni, nego bilo koji savez urotnika.

Svatko je teolog. čak i onaj koji je duša žigosana bezbrojnim mrljama. Stoga novotari već lako dolaze do istomišljenika, a samoodabranici i gramzljivci za vlast u istisnuše upravu postavljenu od Duha Svetoga i meusobno podijelise crkvena predsjedništva. Kako su evanđeoske naredbe zbog nerada posvećene, guranje je na viša mjesta neizrecivo. Svatko tko se želi pokazati služi se silom da se dokopa predstojništva.

Iz te želje za vladanjem neko je strašno bezvlađe obuzelo narode. Opomene glavarova posve su nedjelatne i uzaludne. Svaki pojedinac u dimu neznanja drži da mu uopće ne treba nikoga slušati, već da na nj spada drugima gospodariti.

78. Iz tih razloga šutnju držah korisnijom od govora, jer se u tolikoj buci ne može razabrati ljudska riječ. Ako su Crkvenjakove riječi istinite da »se riječi mudraca slušaju na miru« (Prop 9, 17), nimalo nije uputno da u sadašnjem stanju govorimo o tome. Mene zadržava i ova prorokova riječ: »Mudar je uvijek u ono vrijeme šutjeti, jer je nadošlo zlo vrijeme« (Am 5, 13). Ovo je to vrijeme. Jedni drugima podmeću nogu; neki gaze po onom koji je pao; drugi im povlaćuju. Nema ga tko bi iz sućuti pružio ruku onome tko se koleba. Ipak, po starinskom zakonu, tko bez pomoći ostavi neprijateljevo življenje, palo pod teretom, bijaše podložan kazni (Izl 23, 5).

Sad nije tako. Ljubav se posvuda ohladila; nestao je bratski sklad; slozi se ni za ime ne zna. Opomena iz ljubavi više nema. Nigdje kršćanskog srca, nigdje sućutne suze. Nikog nema tko bi slabom u vjeri pritekao u pomoć. Naprotiv, tolika se meusobna mržnja rasplamsala među sunarodnjacima da se ljudi više vesele nedaćama bližnjega, nego vlastitim uspjesima. Kao što u vrijeme kuge zbog saobraćaja s već okuženima i oni obole koji pomno paze kako žive te s ostalima isto zlo pate, tako i sad svi postadosmo jedni drugima slićni jer nas zavist što obuze naše duše vodi natjecanju u zlu. Stoga zasjedaju neoprostivi i oštri istražitelji pogrešaka. Nerazumni izlozbnici rasućuju dobroćinici se da se zlo toliko u nas ukorijenilo da smo postali nerazumniji od nerazumnih životinja jer se životinje iste vrste meusobno okupljaju, dok mi vodimo najoštriji rat protiv svojih srodnika.

79. Iz svih tih razloga trebalo je da šutim. No ljubav je vukla na drugu stranu. Nije tražila svoje (1 Kor 13, 5), već da svlada sve neprilike vremena i okolnosti. Poučise nas i mladi i u Babilonu (Dn 3, 12) da sami, iako nema nikog tko bi bio uz vjeru, do kraja izvršimo svoju dužnost. Oni posred ognja slavije Boga i nisu se obazirali na mnoštvo preziratelja istine, već su, mada trojica, sami sebi dostajali. Poradi toga ni nas ne prestraši oblak neprijatelja, već nadu položismo u pomoć Duha te smo istinu navješivali u svojoj slobodi. Bilo bi inače najjadnije da hulitelji Duha mogu bez poteškoće i bezobzirno ustajati protiv vjerskog nauka, a da mi koji imamo takvog Zaštitnika i Branitelja oklijevamo služiti riječ što se iz otaćke Predaje sve do danas vjerno govori uva u vrijeme sjećanja.

Žar je tvoje iskrene ljubavi uvelike raspirivao moju revnost. vrstina i šutljivost tvoje udi jam i da re eno ne e biti izneseno pred svjetinu. Ono se, doduše, ne mora skrivati, ali biserje ne treba bacati pred svinje (Mt 7, 6).

Toliko o tome.

Ako ti re eno dostaje, nek je to kraj našeg izlaganja. inili ti se nepotpunim, možeš bez zavisti marljivo dalje tražiti i svoje znanje produbiti pitanjem koje ne teži za nadmetanjem. Gospodin e preko nas ili po nekom drugom nadopuniti što nedostaje po spoznaji što je Duh daje onima koji su ga dostojni.

#### BIBLIOGRAFIJA

- L. ABRAMOWSKI, *Eunomios, u Reallexicon filr Antike und Christentum*, VI, Stuttgart, 1966, 936—947.
- A. ANGELI, *Basilio di Cesarea*, Milano, 1968.
- R. ARNOU, *Unité numerique et unité de nature chez les Peres apres le Concile de Nicee*, u *Gregorianum*, 15 (1934), 242—254.
- G. BARDY, *Uheritage litteraire d'Aetius*, u *Revue d'Histoire ecclesiastique*, 24 (1928), 809—827.
- G. BARDY, *Macedonius et les macedoniens*, u *Dictionnaire de Theologie Catholique*, IX, 2, 1464—1478.
- G. J. M. BARTELINK, *Observations de saint Basile sur la langue biblique et theologique*, u *Vigiliae Christianae*, 17 (1963), 85—104.
- J. BERNARDI, *La predication des Peres cappadociens*, Marseille, 1968.
- W. A. BIENERT, *Dionysius von Alexandrien. Das erhaltene Werk*, Stuttgart, 1972.
- P. B. T. BILANIUK, *The Mystery of Theosis or Divinization, u The Heritage of the erarly Church, Fest G. V. Florovsky (Orientalia christiana analecta*, 195), Roma, 1973, 337—395.
- C. BLANC, *Origene. Commentaire sur Saint Jean, Sources Chreliennes*, 157, Pariš, 1970.
- M. BLUM, *Basilus von Casarea. iiber den Heiligen Geist*, Freiburg, 1967.
- B. BOBRINSKOY, *Liturgie et ecclesiologie trinitaire de saint Basile*, u *Verbum Caro*, 23 (1969), 1—32.
- P. Th. CAMELOT, *L'Esprit-Saint*, u *Revue des Sciences Philosophiques et Theologiques*, 32 (1948), 273—277.
- P. Th. CAMELOT, *Homeousiens*, u *Catholicisme*, V, (1962), 831—832.
- P. Th. CAMELOT, *Homeens*, u *Catholicisme*, V (1962), 828—820.
- H. von CAMPENHAUSEN, *I Padri greci*, Brescia, 1967.
- P. C. CHRISTOU, *L'enseignement de Saint Basile sur le Saint Esprit*, u *Verbum Caro*, 23, 89 (1959), 86—98.
- J. COMAN, *La demonstration dans le traite Sur le Saint Esprit de Saint Basile le Grand*, u *Studia Patristica*, IX (1966), 172—209.
- Y. COURTONNE, *Un temoin du IVe siecle oriental. Saint Basile et son temps d'apres sa correspondance*, Pariš, 1973.

- I. H. DALMAIS, *Divinisation*, u *Dictionnaire de Spiritualite*, 3 (1957), 1376—1389.
- J. DANI&LOU, *Le IVeme siecle. Gregoire de Nysse et son milieu (Notes prises au cours par les eleves)*.
- J. DANFILOU, *L'etre et le temps chez Gregoire de Nysse*, Leiden, 1970.
- J. DANFILOU, *Ueglise et Vempire a la fin du IVeme siecle*, u *Recherches de Science Religieuse*, 51 (1963), 147—152.
- H. DEHNHARD, *Das Problem der Abhdngigkeit des Basilius von Plotin*, Berlin, 1984.
- A. DIRKING, *Die Bedeutung des Wortes Apathie beim heiligen Basilius dem Grosen*, u *Theologische Quartalschrift*, 134 (1954), 202—212.
- H. DORRIES, *De Spiritu Sancto. Der Beitrag des Basilius zum Abschluss des trinitarischen Dogmas*, Gottlingen, 1956.
- H. DORRIES, *Wort und Stunde*, Gottlingen, 1966.
- P. GALTIER, *Le Saini Esprit en nous d'apres les Pereš Grecs. Romae*, 1946.
- J. de GHELLINCK, *Patristique et Moyen Age*, III, Desclée, 1948.
- S. GIET, *Sasimes. Une meprise de Saini Basile*, Paris 1941.
- S. GIET, *Les idees et Vaction sociales de Saini Basile*, Paris, 1941.
- S. GIET, *Basile etait-il senateur*, u *Revue d'Histoire Ecclesiastique*, 60 (1965), 429—444.
- J. GRIBOMONT, *Eusthate le Philosophe et les voyages du jeune Basile de Cesaree*, u *Revue d'Histoire Ecclesiastique*, 54 (1959), 115—124.
- J. GRIBOMONT, *Le renoncement au monde dans V ideal ascetique de saint Basile*, u *Irenikon*, 31 (1958), 282—307; 450—475.
- J. GRIBOMONT, *Uorigenisme de Saint Basile*, u *L'Homme devani Dieu, Melanges H. de Lubac, Theologie* 56, Aubier, 1963, 281—294.
- J. GRIBOMONT, *Esprit Saint, chez les Pereš*, u *Dictionnaire de Spiritualite*, 4 (1961), 1258—1272.
- J. GRIBOMONT, *Saini Basile*, u *Theologie de la vie monastique, Studes sur la Tradition patristique, Theologie* 49, Aubier, 1961, 99—113.
- J. GRIBOMONT, *Le paulinisme de saini Basile*, u *Studiorum Paulinorum Congressus internationalis catholicus*, II *Analecta Biblica* 17—18, Romae, 1963, 481—490.
- J. GRIBOMONT, *Eustathe de Sebaste*, u *Dictionnaire de Spiritualite*, 4 (1961), 1708—1712.
- J. GRIBOMONT, *Makedonianismus*, u *Lexicon fur Theologie und Kirche*, 6, 1313—1314.
- J. GRIBOMONT, *Esoterisme et Tradition dans le Traite du Sain-Esprit de Saint Basile*, u *Oecumenica*, 1967, 22—58.
- J. GROSS, *La divinisation du chretien d'apres les Pereš Grecs. Contribution historique a la doctrine de la grace*, Paris, 1938.
- V. GRUMEL, *Makedonios*, u *Lexicon fur Theologie und Kirche*, 6, 1314.
- W. HAFNER, *Eustathios v. Sebaste*, u *Lexicon fur Theologie und Kirche*, 3, 1202—1204.
- R. P. C. HANSON, *BasIV s Docirine of Tradition in Relation to the Holy Spirit*, u *Vigiliae Christianae*, 22 (1968), 241—255.
- W. D. HAUSCHILD, *Die Pneumatomachen. Eine Untersuchung zur Dogmengeschichte des vierten Jahrhunderts (Disertation)*, Hamburg, 1967.
- W. D. HAUSCHILD, *Basilius von Caesarea. Briefe. Zmeiter Teil*, Stuttgart, 1973.
- W. D. HAUSCHILD, *Gottes Geist und der Mensch*, Miinchen, 1972.
- A. HEISING, *Der Heilige Geist und die Heiligung der Engel in der Pneumatologie des Basilius von Cdsarea*, u *Zeitschrift fur katholische Theologie*, 87 (1965), 257—308.
- J. M. HORNUS, *La divinite du Saint comme condition du salvi personnel selon Basile*, u *Verbum Caro*, 23 (1969), 33—62.
- W. JAGER, *Basilius und der Abschluss des trinitarischen Dogmas*, u *Theologische Literaturzeitschrift*, 83 (1958), 255—258.
- A. JAUBERT, *Clement de Rome. Epitre aux Corinthiens, Sources Chretiennes* 167, Paris, 1971.
- J. N. D. KELLY, *Early Christian Doctrines*, izd. 4, London, 1973.
- J. N. D. KELLY, *Altchristliche Glaubensbekenntnisse. Geschichte und Theologie*, Gottlingen, 1972.
- G. KRETSCHMAR, *Studien zur Frilchristlichen Trinitdtstheologie*, Tubingen, 1956.
- A. LAMINSKI, *Der Heilige Geist als Geist Christi und Geist der Glaubigen*, Leipzig, 1969.
- L. LEBE-O. ROUSSEAU, *Saint Basile. Les Regles Monastiques*, Maredsous, 1969.
- J. LEBON, *Aihanase d'Alexandrie. Lettres a Serapion, Sources Chretiennes*, 15, Paris, 1947.
- J. LEBON, *Le sort du «consubstantiel» niceen*, u *Revue d'Histoire Ecclesiastique*, 48 (1953), 632—682.
- M. LOT-BORODINE, *La deification de Vhomme selon la doctrine des Pereš grecs*, Paris, 1970.
- F. LOOFS, *Eustathios von Sebaste und die Chronologie der Basilius-Briefe*, Halle, 1898.
- P. MEINHOLD, *Pneuinatomachoi*, u *Paulys Real-Encyclopadie der classischen Altertumswissenschaft*, 21 (1951), 1066—1101.
- E. A. de MENDIETA, *The Pair kerigma and dogma in the Theological Thought of St. Basil of Caesarea*, u *Journal of Theological Studies*, 16 (1965), 129—142.
- E. A. de MENDIETA, *Basile de Cesaree et Damase de Rome. Les causes de Vecch de leurs negociations*, u *Biblical and Patristic Studies, in memory of R. P. Casey*, Herder, 1963, 122—166.
- G. L. PRESTIGE, *Dieu dans la pensee patristique*, Paris 1955.

B. PRUCHE, *Basile de Cesaree, Traite du Saint-Esprit, Sources Chretiennes*, 17, Paris, 1947.

B. PRUCHE, *Dogma et kerygma dans le traite Sur le Saint-Esprit de Saint Basile de Cesaree en Cappadoce*, u *Studia Patristica*, IX (1966), 257—262.

B. PRUCHE, *Basile de Cesaree, Sur le Saint-Esprit, Sources Chretiennes*, 17 bis, izci. 2, Paris, 1968.

B. PRUCHE, *Uoriginalite du Traite de Saint Basile sur le Saint-Esprit*, u *Revue des Sciences Philosophiques et Theologiques*, 32 (1948), 207—221.

B. PRUCHE, *Autor du Traite sur le Saint-Esprit de Saint Basile de Cesaree*, u *Recherches de Science Religieuse*, 52 (1964), 204—232

H. RAHNER, *Basileios der Grosse*, u *Lexicon fir Theologie und Kirche*, 2, 1958, 33—35.

A. M. RITTER, *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol*, Göttingen 1965.

B. SCHEVE, *Basilius der Grosse als Theologe*, Nijmegen, 1943.

H. B. SWETE, *The Holy Spirit in the Ancient Church*, London, 1912.

Th. SPIDLIK, *La sophologie de S. Basile*, Roma, 1972.

T. J. ŠAGI-BUNI, *Povijest kršanske literature*, I, Zagreb, 1976.

T. ŠAGI-BUNIC, *Izazov Starih*, Zagreb 1972.

T. F. TORRANCE, *Spiritus Creator*, u *Verbum Caro*, 23 (1969), 63—85.

I. O. de URBINA, *Nicee et Constantinople*, Paris, 1963.

L. VISCHER, *Basilius der Grosse*, Basel, 1953.

L. R. WICKHAM, *The Sijntagmaton of Aetius the Anomean*, u *Journal of Theological Studies*, NS, 19 (1968), 532—569.

L. R. WICKHAM, *The Date of Eunomius Apologiji A Reconsideration*, u *Journal of Theological Studies*, 20 (1969), 231—240.

H. A. WOLFSON, *The Philosophy of the Church Fathers*, L. Cambridge, 1964.

## BIBLIJSKO KAZALO

### A. Stari Zavjet

Postanak		Ponovljeni Zakon	
1, 5	120	4,26	87
1,26	77	12,13- -14	116
1,26—27	55	19,15	124
2, 8	119	32, 1	<b>87</b>
4, 1	71		
6,14	67	<b>Jošua</b>	
9,25—27	106	24,27	
11, 1—9	127		
22, 1—14	89	<b>Judita</b>	
27,29—40	106	9, 5	79
28,16	116		
31,47—48	88	<b>Psalmi</b>	
40, 8	71	6	120
		6 6	97
Izlazak		8 6	110
14,31	88,90	12	120
20,19	90	20 6	111
23, 5	131	23 3	69
25,31	67	29 13	111
30,10	119	30 3	116
31, 3	104	32 6	41,43,94
33,21	116	33 13	69
34,34	108	35 10	103
		43 10	113
<b>Levitski Zakonik</b>		44	86
8,21	71	49	87
16	119	50 9	92
		50 12	81
<b>Knjiga Brojeva</b>		50 14	81
4,20	119	65 13	113
11,25—26	115	70 6	71

78,28	105	3, 3	63
77,53	105	6, 3	96
88,17	71	29,15	70
91,16	104	40,12—13	69
93,16	69	40,13	69
102, 4	86	42, 5	109
102, 5	90	44, 6	101
103, 4	95	48,16	105
103,27	69	61, 1	86
103,30	104	83,10	105
104,37	113	63,14	105
105,32	105		
106,43	89	<b>Jeremija</b>	
107, 2	111	2,12—13	87
107,14	71	20, 2	110
109, 1	73,75	<b>Tužaljke</b>	
110, 1	74	4,20	104
118,85	64		
118,91	107	<b>Harali</b>	
138, 7	110	3, 3 • -	75
128, 8	73		
144,15	69	<b>Ezekijel</b>	
144,16	69	1, 1	110
<b>Job</b>		<b>Danijel .</b>	
8, 9	124	3	128
33, 4	104	3,12	131
33, 6	67	5,11	117
<b>Izreke</b>		10,11	95
17,28	63 -	14,33	110
<b>Propovjednik</b>		<b>Amos</b>	
3, 7	128	4,13	26
9,17	131	5,13	131
<b>Mudrost</b>		<b>Hagaj</b>	
1, 7	110	2, 4—5	110
<b>Sirah</b>		<b>Zaharija</b>	
43,30	123	1, 9	26
		4, 5	26
<b>Izaija</b>		<b>Malahija</b>	
1, 2	87	1, 6	102,107 •

## B. Novi Zavjet

<b>Matej</b>		8,46	70
		11,10	63
1,20	70	12, 8—9	87
3,11	93	12,11—12	111
4, 1	96	<b>16,29—</b>	90
5,11	72	18, 8	123
5,18	64	<b>22,19—20</b>	119
5,22	81		
7, 6	132	<b>Ivan</b>	
8, 3	81	1, 1	73,95
10,19—20	111	<b>1, 3</b>	26,80
10,20	115	1, 9	103
11,27 • •	102	1,16	70
12,28 •	96	1,18	74,85
12,29 ∴	78	1,33	96
12,31	36,102	3, 3	91,92
<b>12,32</b>	123	3, 6	70
12,40	89	4,23	116,117
13,31—32	64,111	4,24	82, 102,
18,10	95		104
24,51	97	5,19	79
25,21	97	5,20	69,80
26,26—29	119	5,22	79
28,19	39,42,52,	5,23	74
	58,76,83,	5,46	90
	84,100,113	6,57	79
<b>Marko</b>		6,63	44,112
		7,37	88
4,39	81	10, 9	77
8,38	74	10,27	77
9,25	81	10,27—28	112
<b>14,22—25</b>	119	10,30	114
<b>Luka</b>		<b>11,25</b>	79
		12,28	102
1,11	110	12,20	79,80
1,13—20	95	12,50	80
1,13—35	45	14, 2	97
1,30—35	95	14, 6	78
2,14	95	14, P	74,80
3,16	86	14,10	101
3,22	96	<b>14,16</b>	104

14,17	109	~//6,17	84
14,23	114	6,22	92
14,24	80	7, 7	<b>92</b>
14,28	105	8, 2	44,112
14,31	80		<b>122</b>
15,15	106	8, 9	102
15,28	41,57,81,95	8,10	112
16,26	105	8,10--11	44
16,14	70,102,	8,11	27,112
17, 4	102	8,13	115
17,10	79	8,15--16	115
17,25	109	8,16	122
20,22—23	46,96	8,17	122

#### Djela Apostolska

1, 5	86	8,26--27	105
1, 8	112	8,32	81,112
5, 4—9	40,93	8,34	75,105
5,29	83	8,37	<b>78</b>
7,51	105	9, 4	111
7,55	75	11,34--35	69
8,26	110	11,36	69,69
10, 3	110	12, 5	<b>116</b>
10,20	105	15,30	113

#### Korin anima 1

1, 9	70		
1,24	74,80		
1,30	68		
2,10	70,95		
2,11	41,98,106		
2,12	57,112		
3,13	93		
3,16	108		
5, 4	121		
6,11	104,121		
6,11	104,121		
7,40	117		
8, 6	65,67,68		
10, 2	88,90		
10, 4	88		
11, 1	<b>91</b>		
11, 2	124		

#### Rimljanima

1, 5	76,127
1, 8	76
1,10	71
2, 5	97-
2,10	110
2,17	71
5, 2	76 . "
5, 8	81
5,14	89
6, 3	86
6, 3— 5	91
6, 4	70
6, 6	<b>92</b>
6, 3	89

<b>11.12</b>	67,88,71	4, 4	71
11.23—25	119	4, 6	104,112
12, 3	85,95,102	4, 7	70
12, 4—6	46,94	5, 2— 3	85
12, 6	94	6, 8	70
12, 8	70		
12,11	94		
12.13	86,116	Efežanima	
12.21	116	1,22	70
12,28	46,96	1,13—14	97
13, 5	131	1,17—18	115
14, 2	116	2, 5	89
14.24—25	93	2,12	84
14,51	111	3, 9	<b>71</b>
15.22	89	4,15—16	70
15,41—42	97	4,30	105
15,44	122	5,27	77
15.46	103		
15.47	67,103	<b>Filipljanima</b>	
15,49	89	2, 8	81

#### Korin anima 2

1, 1	70	2,10—11	77
2,17	116	<b>3 ^Q__U</b>	<b>91</b>
3, 8	111	343	78
3, 9	111	3,17	91
3,14	108	3,21	122
<b>3 IQ</b>	<b>44</b>	4, 7	123
3^16—17	108		
3.17	27,44,	<b>Kološanima</b>	
	<b>111</b>	1,12	78
3,17—18	108	1,13	122
3.18	108	1,15	74,102
4,10	89	1,16	80
5, 8	<b>122</b>	2, 3	80
5,17	105	2,11—12	91
13, 3	116	2,19	70
13,13	113		

#### Gala anima

3,19	90	3, 9—10	89
3,27	86	<b>Solunjanima 1</b>	
		1, 9	84
		3, 2	122

<b>3,12-</b> 43	44,108	<b>Heb r e j i m a</b>	
4,1?	122	1, 3	73,74,
<b>Sohmjanima</b> 2		1,14	<b>79,118,</b> 26,37
1, 1	<b>71</b>		108
1, 7	<b>87</b>	2,10	79
2,15	124	3, 6	90
3, 5	43,107	6, 4	111
<b>Timoteju</b> 1		10, 1	90
5,21	27,87	10,35—36	128
6,15	<b>97</b>		
<b>Timoteju</b> 2		<b>Petrova</b> 1	
1,14	70,117	3,21	92
2, 2	<b>87</b>	<b>Petrova</b> 2	
3,16	<b>109</b>	1, 4	55
4, 6	<b>122</b>	1,21	58
<b>Titu</b>		<b>Ivanova</b> 1	
1, 2	<b>122,123</b>	3, 2	<b>55</b>
2,13	96	3,24	<b>70</b>

## KAZALO OSOBNIH IMENA

### A. Drevna imena

Aecije Antiohijski	20, 25, 63 72
Akacije Palestinski	19
Aleksandar Aleksandrijski	16
Ambrozije Milanski	34
Amfilohije	10, 30, 63
Apolinar Laodicejski	16,19,25
Arije Aleksandrijski	9, 16, 17, 18, 22, 24, 124
Aristotel	126
Atanzije Veliki	14, 15, 17—19, 23, 33, 36, 53-
Atenagora	126
Augustin Hiponski	34
Bazilije, otac Bazilija Velikog	11
iril Jeruzalemski	10, 19
Damaz, papa	16
Didim Slijepi	23, 34
Dijanej Cezarejski	14, 19
Dioklecijan, car	11
Dionizije Aleksandrijski	124—125
Dionizije, papa	124
Eleuzije Cizi ki	24—25
Emilija, Bazilijeva majka	11, 13
Eudocije Carigradski	10
Eunomije Cizi ki	20, 25, 72
Eustazije iz Sebaste	13, 24—25, 30, 32—33, 58
Euzebije Cezarejski	14
Euzebije, povjesnik	22
Euzebije Palestinski	125

zebijje Samosatski	15
zoz Antiohijski.	16
milijan	127
<b>acijan, car</b>	<b>11</b>
gur udotvorac	12, 126—127
gur Nazianski	12—14, 22, 57
gur Nisaenski	10, 12, 92
gur Nazianski (otac)	15
gur, stric Bazilija	11
arije Poitierski	19
nerije, nastavnik	13
nej Lionski	124- -125
onim Stridonski	34
ijan, car	12- -14
ije Afri ki	126
list I, papa	21
list II, papa	124
sment Aleksandrijski	55
?ment Rimski	124- -125
astatin Veliki, car	9
anije, retor	10, 12
erije, papa	24
cedonije Carigradski	24, 28
krina, Bazilijeva baka	11— 12
krina, Bazilijeva sestra	12— 13, 24
ratonije Nikomedijski	24
lecije (nepoznati autor)	127
Lecije Antiohijski	10, 16, 19, 57
dest, službenik	10
sre ije, Bazilijev brat	12, 24
gen	12, 55, 125
ilin Antiohijski	<b>16</b>
ar, Bazilijev brat	12
ton	89
tin	94
erezije, nastavnik	13

Sabelije	<b>21, 114, 124</b>
Serapion Tmujski	23
Teodozije, car	10
Valent, car	10—11

## B. Noviji autori

L. Abramowski	20
P. Allard	11, 15
A. Angeli	10, 12, 14, 15, 17, 24
R. Arnou	41
G. Bardy	19—20, 24, 26—27
J. Bernardi	11, 15
W. A. Bienert	124
P. B. T. Bilaniuk	54
C. Blanc	125
B. Bobrinskov	39, 50
P. Th. Camelot	19
II. von Campenhausen	15
P. C. Christou	50
J. Coman	29—30, 32, 50, 67
N. Corneanu	I 7
Y. Courtonne	II, 13,15—16,17,19,21,24—25,54
J. H. Dalmais	54
J. Danielou	11—12, 15, 22, 24, 57, 92
H. Dehnahrd	30, 54, 67
A. Dirking	78
H. Dorries	9,15, 22, 28—29, 30—31, 33—34, 39, 42, 50, 54, 57—58
Ch. L. Feltoe	124
P. Galtier	50
J. de Ghellinck	54
S. Giet	11, 13, 15, 17, 54
J. Gribomont	14—15,19,22—25,27,30—31,50, 125—126



J. Gross	54
V. Grumel	28
W. Hafner	24
E. P. C. Hanson	22, 50
W. D. Hauschild	22–23, 26 •27, 30
A. Heising	22, 30, 50
K. Holl	10, 41–42, 54
A. Jaubert	125
J. N. D. Kelly	22–24, 26, 58
J. A. Kleist	125
G. Kretschmar	26–27
A. Laminski	23
L. Lebe-O. Rousseau	14
J. Lebon	23, 89
F. Loofs	24
M. Lot-Borodine	54
P. Meinhold	23–25, 26, 27, 28
E. A. de Mendieta	17, 29, 31, 50, 54
B. Piault	22
G. L. Prestige	16, 22, 45
B. Pruche	10–11, 14–15, 17, 25–28, 30–31, 32–34, 42, 50, 52, 54, 57, 87, 125–126
A. Puech	32
H. Rahner	15
H. de Riedmatten	18
A. M. Ritter	19, 25–28, 28, 57–58
J. Scherer	126
B. Scheve	50
T. J. Šagi-Buni	19, 22, 125
I. O. de Urbina	10, 22, 23, 24, 57, 58
L. R. Wickham	20, 22
H. A. Wolfson	67

KAZALO GR KIH RIJECI I IZRAZA

an moios	20
apatheia	78
arkhe	10.1
dikhotomeo	97
dogma	118
ho Kyrios	57
homoios	19
homoiousios	19
homooousios	18–19
homos	19
ho theos	63, 71
hyperokhe	73
kerygma	118
khristomakhountes	24
ktisma	26
ktizon pneuma	26
logos	71
makhomai	24
monos	101
morphe	80
oikonomeo	45
oikonomia	78
ousia	17, 18, 19
pneuma	24, 28
pneumatomakhos	24
prosopon	21
to Kvrion	57
theomakhein	24
theologia	71
theos	63, 71

## S A D R Ź A J

Predgovor	5
UVOD	
Prvo poglavlje: Bazilijevo doba	9
1. Crkveno-politi ki okvir Bazilijeva života	9
2. Bazilijev život i djelovanje	11
3. Stanje u Crkvi	16
4. Teološki problemi od Nicejskog do Carigratskog sabora	17
A. Razmišljanja o Bogu Sinu	17
B. Sabelijevstvo	21
C. .Duh Sveti u teološkom razglabanju	21
<b>Drugo</b> poglavlje: Spis o Duhu Svetome	29
Temeljni sud	29
Razlog, vrijeme, cilj i povod djela	30
Pitanje autorstva	31
Zna ajke djela	32
Teško a za razumijevanje	32
Doprinos djela »Duh Sveti« pneumatologiji	33
Knjiga »Duh Sveti« kao izvor	34
Struktura djela	34
Prilike u kojima spis nastaje	35
<b>Tre e</b> poglavlje: Bazilijev nauk o Duhu Svetom	36
1. Hereti ka pneumatologija	36
2. Nazivlje za Duha	37
3. Narav Duha	38
4. Duh u Božjem, otajstvu	39

Duh prima bitak	41
Duh stvoritelj	42
Duh je Gospodin	43
Zivodajni Duh	44
9 Proroštva dolaze od Duha	45
10 Duh u povijesti spasenja	45
11 Duh u vjemikovu životu	47

<b>etvrto poglavlje:</b> Zasebna pitanja	49
1. Duh ima mjesta u slavospjevu	49
2. Dogma i kerigma	50
3. Bazilije šuti o istobitnosti Duha	52
4. Pobožanstvenjenje	54
5. Bazilijev nauk o Duhu i Carigradski sabor	56

<b>PRIJEVOD</b>	61
-----------------	----

Bibliografija	133
Biblijsko kazalo	137
A. Stari Zavjet	137
B. Novi Zavjet	139

<b>Kazalo osobnih imena</b>	143
-----------------------------	-----

A. Drevna imena	143
B. Noviji autori	145

<b>Kazalogr kih rije i i izraza</b>	147
-------------------------------------	-----

adržaj	149
--------	-----

### Biblioteka

#### SLUŽBE BOŽJE

1. Stanko Radi , I KRUHOKRADICEGLADUJU , **uz poruku rije i Božje za godinu – A**, Makarska 1974. – Cijena 60 din.
2. Stanko Radi , S MASKAMA DOLJE , **uz poruku rije i Božje za godinu – B**, Makarska 1975. – Cijena 60 din.
3. Bernardin Škunca-Andrija Bilokapi , SLAVITI RIJE , **novi oblici zajedni kih slavlja**, Makarska 1976. – Cijena 60 din.
4. Fra Mario Juriši , MAJ INI DOMOVI , **Gospina svetišta me u Hrvatima**, Makarska 1976. – Cijena 30 din.
5. Stanko Radi , USPRAVNO DALJE , **uz poruku rije i Božje za godinu – C**, Makarska 1977. – Cijena 70 din.
6. Fra Mario Juriši , NADA USKRSNU A , **govori i misli o smrti krš anina**, Makarska 1977. – Cijena 35 din.
7. Bazilije Veliki , DUH SVETI , **previo, napisao uvod i bilješke Marijan Mandac**, Makarska 1978. – Cijena 70 din.

**Narudžbe:** »Služba Božja«

**Žrtava fašizma 1**

58300 **Makarska**